

Міністерство освіти і науки України
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

ДИПЛОМНА РОБОТА НА ЗДОБУТТЯ ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

на тему:

Спортивний туризм у системі позашкільної навчально-виховної роботи закладів освіти

Прикарпаття

Студентки II курсу магістратури
групи СОІз-2м
Напряму підготовки (спеціальності)
«Середня освіта (історія)»
Парцей Василини Володимирівни

Керівник:
доктор історичних наук, доцент
Королько Андрій Зіновійович

Національна шкала: _____

Університетська шкала: _____

Оцінка ECTS: _____

Івано-Франківськ – 2022

Анотація

На основі опрацьованих джерельних та історіографічних матеріалів у дипломній роботі висвітлено стан розвитку спортивного туризму в Україні загалом та на території Прикарпаття зокрема. Дана дипломна робота розкриває зміст і визначає роль спортивного туризму в закладах загальної середньої освіти та закладах позашкільної освіти. Актуальність теми полягає в швидкій популяризації спортивно-туристської діяльності і залучення до неї підростаючого покоління. Проводилося поглиблене вивчення розвитку та поширення активного і здорового способу життя серед молоді України. Основна увага зосереджена на дослідженні Прикарпатського регіону та Калущини зокрема. Здійснено комплексну характеристику діяльності центрів фізичного здоров'я населення, літніх таборів Прикарпаття, спортивних та краєзнавчих фестивалів регіону. Продемонстровано та розкрито методику реалізації стартапу «3D – бродилка», окремі положення проекту можуть бути використані в навчально-виховному процесі.

Ключові слова: спортивний туризм, краєзнавчий туризм, здоров'я молоді, літні позашкільні табори, дитячо-юнацькі спортивні школи, фестивалі, здоровий спосіб життя, Прикарпаття, Калущина.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. Історіографія та джерела.....	11
РОЗДІЛ 2. Загальна характеристика спортивного туризму в позашкільній виховній роботі закладів освіти України.....	21
2.1. Підвалини розвитку спортивного туризму серед молоді.....	21
2.2. Рекомендації щодо роботи з юнацтвом.....	26
2.3. Центри розвитку фізичного здоров'я для підростаючого покоління.....	38
РОЗДІЛ 3. Краєзнавство і туризм Прикарпаття.....	46
3.1. Івано-Франківський обласний державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді: стан і перспективи розвитку.....	46
3.2. ДЮСШ – спортивні осередки юнацтва Прикарпаття.....	54
3.3. Літні позашкільні табори регіону.....	58
3.4. Участь дітей у спортивному та фестивальному русі.....	64
РОЗДІЛ 4. Освітньо-виховний потенціал закладів позашкільної освіти Калущини у роботі з школярами.....	70
4.1. Спортивні заходи на території краю.....	70
4.2. Літні позашкільні табори Калущини.....	76
4.3. «Молодий рух», НОСУ «Пласт» станиця Калуш та «Спорт для всіх» у м. Калуш.....	79
РОЗДІЛ 5. Методика реалізації стартапу «ЗД – бродилка».....	84
ВИСНОВКИ	93
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	96
ДОДАТКИ.....	106

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Богородчанський РЦЕНТУМ – Богородчанський районного центру еколого-натуралістичної творчості української молоді.

ВМГО «НОСУ» – Всеукраїнська молодіжна громадська організація «Національна Організація Скаутів України».

ВОСР – Всесвітня Організація Скаутського Руху.

ГО – громадська організація.

ДЮСШ – дитячо-юнацькі спортивні школи.

ЗЗСО – заклади загальної середньої освіти.

ЗПО – заклади позашкільної освіти.

ІКТ – інформаційно-комунікаційні технології.

КВК – клуб веселих і кмітливих.

ЛОК – лікувально-оздоровчий комплекс.

МО «Молодий рух» – молодіжна організація «Молодий рух».

МОН – Міністерство освіти і науки.

Надвірнянський РЕНЦ - Надвірнянський районний еколого-натуралістичний центр для дітей та молоді.

НУШ – Нова українська школа.

ОДЦТКУМ – обласний державний центр туризму та краєзнавства учнівської молоді.

ООФСТ - обласна організація фізкультурно-спортивного товариства.

ПНУ ім. В. Стефаника – Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.

ПП «Станіслав» – приватне підприємство «Станіслав».

СДЮСШОР – спеціалізована дитячо-юнацька школа олімпійського резерву.

«СПОК» – «Спілка дитячих та юнацьких організацій Києва»

УПА – Українська повстанська армія.

УДЮТ «Січ» – українське дитячо-юнацьке товариство «Січ».

ВСТУП

Актуальність дослідження. Із поширенням в засобах масової інформації про роль спортивного туризму в житті людини відповідно і збільшується попит на туристську діяльність та активізується бажання до мандрів. Такі заголовки, як «Туристський бум» чи «Туристська революція» вже увійшли та закріпилися в повсякденному житті. В закладах загальної середньої освіти та закладах позашкільної освіти є важливим як навчання, так і всебічний розвиток і виховання активного та свідомого підростаючого покоління. Саме тому, краєзнавчий та спортивний туризм стали однією із основних ланок у навчальному процесі.

На жаль, з початком 2020 року туризм призупинився через вірус COVID-19. В навчальних закладах гостро підняли питання щодо збереження здоров'я школярів та зміцнення їх імунітету. Карантинні обмеження дали поштовх для популяризації спортивного туризму, адже коли йдемо на прогулянку природою це сприяє: поліпшенню апетиту, має загартовувальний ефект, виступає засобом профілактики від перевтоми, збільшується працездатність. Спортивний туризм став однією з провідних ланок в питанні зміцнення здоров'я підростаючого покоління під час пандемії.

Розвиток національного туризму також напряду залежить від спортивного туризму, тому що другий виступає загальнодоступною формою активного відпочинку, який не має вікових чи будь-яких інших обмежень. Відпочинок у форму спортивного туризму активізує бажання пізнавати та вивчати навколишній світ, рідний край, забезпечує активність.

Спортивний туризм запобігає виникненню стресу. Із початком повномасштабного вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року, багато людей стали більш вразливими до зовнішніх подразників через постійне відчуття стресу та небезпеки. Організм людини під час тривалого стресу буде вразливим до будь-яких захворювань. За допомогою спортивного туризму можна перезавантажитись та забезпечити для себе активний відпочинок, тому що прогулянки природою

заспокоюють та полегшують ментальний стан людини. Після такого відпочинку, людина набирається сил для подальшої роботи: підняття економіки країни, волонтерства, допомозі армії України та подальшій подяці захисникам і захисницям України, які воюють на фронті для збереження цілісності і суверенності нашої країни.

Мандрівки, як на території країни, так і за кордоном сприяють новим відкриттям та враженням. Під час спортивного туризму формуються навички колаборації та комунікації, витривалості, самостійності, відповідальності, розвивається критичне мислення. У посібнику «Організаційні та методичні аспекти спортивно-оздоровчого туризму» Богатов А.О. щодо спортивного туризму зазначає, що заняття цією формою відпочинку вдосконалює загальну та фізичну підготовку, збільшує емоційний спектр людини, формує кращі моральні та вольові якості [26, с. 5].

Територія Прикарпаття на третину площі складається із гірських масивів Карпат. Саме туристські походи забезпечили такий стрімкий розвиток спортивного туризму в цьому регіоні. Також Прикарпаття багате на історичні, архітектурні, культурні та краєзнавчі пам'ятки.

Актуальність даної дипломної роботи полягає в тому, що в Україні спортивний туризм широко розвивається і враховуючи теперішнє становище (повномасштабне вторгнення росії в Україну) більше людей прагнуть дослідити свій рідний край та отримати знання про минуле України. Територія Прикарпаття є відносно безпечною, тому тут продовжується розвиток туризму і це стало необхідністю глибше та ширше розглянути дану тему.

Об'єкт дослідження – роль спортивного туризму в навчальних закладах України та безпосередньо Прикарпаття під час навчальної та виховної роботи з школярами.

Предмет дослідження – особливості організації літніх таборів, проведення спортивних змагань, фестивалів, квестів, які проводять заклади загальної середньої освіти, заклади позашкільної освіти та центри розвитку фізичного здоров'я населення.

Мета дослідження – визначити загальну характеристика спортивного туризму в позашкільній виховній роботі закладів освіти України та чітку характеристику розвитку спортивного туризму на прикладі Прикарпаття та Калущини зокрема.

Для реалізації мети авторкою дипломної роботи поставлено такі **завдання**:

- дослідити та описати стан історіографічного вивчення проблеми та висвітлити джерельну базу проблеми;
- здійснити загальну характеристику розвитку спортивного туризму серед молоді, визначити рекомендації щодо організації даної форми роботи з юнацтвом, охарактеризувати діяльність центрів розвитку фізичного здоров'я населення;
- розкрити перспективи розвитку Івано-Франківського обласного державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді; визначити основні напрямки роботи дитячо-юнацьких шкіл Прикарпаття, літніх таборів і фестивалів та аргументувати їх роль у позашкільній навчально-виховній роботі;
- простежити навчально-виховний потенціал спортивних заходів, літніх таборів Калущини, пластового осередку в м. Калуш та центру фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх» м. Калуш;
- описати методiku реалізації стартапу «3D – бродилка» в закладі загальної середньої освіти.

Хронологічні рамки дипломної роботи окреслюють період незалежності України і обмежені проведенням спортивних заходів, які регулюються нормативно-правовими документами що визначають рекомендації роботи з учнівською та студентською молоддю України в закладах загальної середньої освіти та закладах позашкільної освіти.

Географічні межі дослідження окреслені територією Прикарпаття та Калущини зокрема. Проте, у першому розділі дипломної роботи також здійснили загальну характеристику спортивного туризму в навчальних закладах України.

Огляд джерел та літератури. Основний масив джерел з досліджуваної теми становлять навчально-методичні посібники [58; 60; 62; 63; 65; 66] оскільки

саме в цих працях досліджено роль спортивного туризму у системі закладів загальної середньої освіти та закладів позашкільної освіти. Велику роль для кращого розуміння теми, визначення основних рекомендацій щодо проведення туристських подорожей, екскурсій, спортивно-масових заходів, дослідження навчальних програм в закладах загальної середньої освіти відіграють окремі законодавчі документи [5; 6; 8; 9; 10; 11; 16; 12; 13; 14; 15]. Також важливими є викладені дослідження у статтях та монографіях [69; 70; 71; 76; 79; 85; 86]. Для отримання інформації про діяльність, мету та завдання Всеукраїнських громадських організацій – центрів фізичного здоров'я населення, було використано опубліковані джерела (офіційні вебсторінки) [27; 28; 32; 35; 36; 37; 42].

Під час дослідження розвитку спортивного туризму на території Прикарпаття було використано законодавчі документи в яких описано основні напрями та зміст практичної діяльності цього виду туризму в регіоні [1; 2; 3; 4; 7], монографії та статті [74; 75; 77; 78; 84]. Опубліковані матеріали допомогли глибше розглянути поширення цього виду туризму на Івано-Франківщині [19; 20; 23; 29; 30; 31; 34; 38; 40; 45; 50; 54].

Для того щоб визначити рівень охоплення спортивним туризмом підростаюче покоління Калущини було опрацьовано опубліковані матеріали в яких було висвітлено деякі аспекти з даної теми [17; 18; 21; 22; 25; 24; 26; 33; 39; 41; 43; 44; 46; 47; 49; 51; 52; 53; 55], а саме організація та проведення спортивно-масових заходів, функціонування літніх позашкільних таборів та діяльність центрів фізичного здоров'я населення в Калуському районі. Зокрема, в монографіях Б. Тимківа [87; 88; 89] була зосереджена інформація про особливості спортивних шкіл та їх вихованців.

В навчально-методичних посібниках А. О. Богатова [56], О. Ю. Дмитрука, Ю. В. Щура [57], П. Коханця [59], М. Крачила [61], Ю.А. Олішевської [64], Л. О. Тимошенко, К. В. Лабарткової [67], Ю. В. Щура, О. В. Дмитрука [68], монографіях і статтях Ж. Бучко [72], Г. М. Гуменюка [73], Л. О. Малика [80], О. Орлова [81], В. Парцей [82; 83; 84] та в конспектах лекцій Н. Ю. Брижак [90], А.

О. Кухтія [91] була викладена загальна інформація про вплив спортивного туризму на всебічний розвиток особистості учнівської та студентської молоді.

Методологічна основа роботи ґрунтується на використанні таких принципів: наукової об'єктивності, системності, історизму, термінологічний, пізнавальний, всебічності, за допомогою яких було досліджено роль спортивного туризму в житті підростаючого покоління. У роботі було використано загальнонаукові та спеціальні методи, серед яких: аналіз, синтез, індукція, історіографічний аналіз, класифікація та типологізація, історико-порівняльний та історико-системний методи,

Наукова новизна зумовлена результатами дипломної роботи і полягає в узагальненні та аналізі проблеми дослідження.

уперше:

– узагальнено та систематизовано уже здійснені дослідження розвитку спортивного туризму в закладах освіти на території Прикарпаття;

– детально описано діяльність пластового осередку в м. Калуш та центру фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх» м. Калуш;

– узагальнено проведення спортивних заходів на Калущині та їхня роль для учнівської та студентської молоді.

– описано методику реалізації стартапу «3D – бродилка» в початковій школі.

удосконалено:

– тезу стосовно поширення спортивного туризму у системі навчально-виховної роботи в закладах загальної середньої освіти та закладах позашкільної освіти;

– відомості щодо виховання спортом підростаючого покоління за допомогою спортивного туризму.

отримали подальший розвиток:

– дослідження розвитку спортивного туризму на території Прикарпаття та методи його впровадження;

– вивчення ролі спортивного туризму у навчально-виховній роботі з дітьми;

– розширення стартапу «3D – бродилка» та залучення школярів до туристсько-краєзнавчої роботи через уроки з історії.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що матеріали дипломної роботи можуть бути використані у науково-дослідницькій (при підготовці праць з туризму, шкільного краєзнавства, організації позашкільної роботи, методики викладання історії), навчальній (для розробки монографічних видань та праць, підручників та посібників), державній (для використання органами державної влади управління та місцевого самоврядування при вирішенні питань формування та реалізації політики у сфері шкільної та позашкільної освіти), громадській (для проведення масових спортивних заходів, круглих столів з питань розвитку шкільного краєзнавства та спортивного туризму) роботі.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дипломної роботи апробовано на щорічних звітно-наукових конференціях професорсько-викладацького складу, аспірантів і студентів ДВНЗ «Прикарпатський національний університету імені Василя Стефаника» (2021, 2022 рр.), а також на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти: проблеми і перспективи» (м. Івано-Франківськ, 22 квітня 2021 р.).

Публікації. Результати дослідження висвітлені в науковій публікації «Заклади позашкільної освіти і літні позашкільні табори на Калущині та їхня роль у навчально-виховній роботі з учнівською молоддю» у студентських історичних зошитах (2021 р.; випуск 13. С. 58-67 [82]).

Структура роботи обумовлена її метою та завданнями і складається зі вступу, п'ятьох розділів, які містять десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (90 позицій) та 22 додатки і 55 піддодатків. Обсяг основного тексту становить 93 сторінки. Загальний обсяг роботи – 184 сторінки.

РОЗДІЛ 1

Історіографія та джерела

Для того щоб вдало провести історичне дослідження, потрібно вивчити його історіографію, оскільки це допоможе підкреслити уже вивчені та досліджені питання з конкретної наукової проблеми. Аналіз історіографії проблеми розвитку спортивного туризму у системі позашкільної навчально-виховної роботи закладів освіти Прикарпаття має за мету і завдання: комплексний науковий аналіз літератури та нормативних документів, який допоможе установити ще не виявлені питання з даної теми та актуальність розширення й поглиблення дослідження. Оскільки предмет дослідження має міждисциплінарний характер, варто розглянути праці з різних галузей педагогіки, історії, краєзнавства, туризмознавства, психології.

Інформацію про предмет дослідження надають наукові, науково-популярні історіографічні джерела та навчально-методична література. Основні групи джерел, які поділяємо за змістом та характером: а) нормативно-правові документи.; б) статті; в) монографії; г) навчальні посібники, підручники.

Підґрунтям для написання дипломної роботи становлять навчально-методичні посібники, монографії, статті українських дослідників, які у своїх працях зосереджують увагу на спортивно-оздоровчому туризмі у системі закладів загальної середньої освіти та закладів позашкільної освіти. Умовно розділюємо, за тематичним принципом, використану наукову літературу в даній роботі на 4 групи: 1) нормативно-правова документація щодо організації спортивного туризму в роботі з юнацтвом; 2) підручники та посібники, в яких досліджено організаційні та методичні аспекти спортивного туризму України; 3) праці, в яких зосереджені матеріали про спортивно-оздоровчий туризм на Прикарпатті; 4) опубліковані матеріали, серед яких велику роль відіграють газетні статті про проведені спортивні, туристичні та краєзнавчі заходи із підростаючою молоддю України, зокрема Прикарпаття та Калущини.

До першої групи первинних джерел належить нормативно-правова документація. З кожним роком освітній процес вдосконалюється, тому ключовою реформою Міністерства освіти і науки є концепція Нової Української Школи (далі – НУШ), в якій учень це насамперед особистість, патріот та інноватор. Формула НУШ – це: наскрізне та системне використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі, яке охоплює всі види діяльності; комфортні умови навчання; новий зміст освіти, який надасть учням можливість успішно самореалізуватися в суспільстві; акцент у навчанні ставиться на практичному здобутті знань [8, 40 с.].

Визначення загальних правових, організаційних та соціально-економічних засад здійснення державної політики України в галузі туризму окреслює Закон України «Про туризм», який був введений в дію Постановою Верховної Ради №325/95-ВР від 15.09.1995, ВВР, 1995, №31, ст.242. У даному законі встановлено загальні положення; державну політику та державне регулювання в галузі туризму; безпеку туризму; організацію туристичної діяльності; професійну підготовку спеціалістів та наукове забезпечення туризму; контроль за діяльністю в галузі туризму; міжнародне співробітництво в галузі туризму [15].

Важливим нормативно-правовим документом, яким потрібно керуватись при організації проведення спортивно-оздоровчих екскурсій, є Наказ № 1124 Міністерства освіти і науки України від 02.10.2014 року. Зокрема, виділяємо наступні інструкції: «Інструкція щодо організації та проведення туристських спортивних походів з учнівською та студентською молоддю»; «Інструкція щодо організації та проведення екскурсій і подорожей з учнівською та студентською молоддю» [6; 5].

Характеризуючи другу групу джерел, варто виокремити івано-франківського дослідника, доцента Тараса Маланюка. У навчальному посібнику «Краєзнавство і туризм» [62] визначено основні теоретичні положення про поняття краєзнавства і туризму, подано практичні рекомендації та поради щодо організації та використання різних форм туристсько-краєзнавчої діяльності. У даному

посібнику значно приділена увага тестовим завданням для учнів, студентів та учителів, які є організаторами туристсько-краєзнавчої роботи.

Не менш важливою є праця Т. Маланюка «Патріотичне виховання учнів основної школи засобами туристично-краєзнавчої роботи» [79]. У ній зазначається, що важливою ланкою в освіті є інновації у краєзнавчо-туристській роботі. Патріотичне виховання, любов до Батьківщини організовується через туристичні поїздки рідним краєм, які є мальовничими та визначними місцями. Згідно даної праці, туристсько-краєзнавча діяльність у навчальних закладах повинна бути систематичною та цілеспрямованою, адже вона розширює кругозір на героїчне минуле і сьогодення, зберігає національну пам'ять та культурно-історичну спадщину українського народу [79, с. 65].

Питання, щодо безпечної організації спортивно-оздоровчого туризму розглянуто у навчальному посібнику Богатова А. О. «Організаційні та методичні аспекти спортивно-оздоровчого туризму» [56]. У даній праці зосереджені загальні теоретичні положення, методика та правила проведення туристських походів, практичні рекомендації, які спрямовані для керівників організованих мандрівок, для студентів, які навчаються в інститутах фізичної культури. Також даний посібник буде корисний і для звичайних туристів. Відповідно до даної праці, спортивно-оздоровчий туризм виконує велику роль в процвітанні національного туризму, оскільки мандрівки рідним краєм ми знайомимось із культурними, історичними, краєзнавчими багатствами нашої країни. Саме тому, в цій праці розглядаються важливі питання, зокрема: надання методичної підготовки для організації і проведення туристських мандрівок; засвоєння правил поведінки в екстремальних ситуаціях; здатність надати домедичну допомогу в поході; освоєння тактики розробки та проходження туристських маршрутів; оволодіння вмінням керувати групою під час туристського походу [56, с. 6].

Удосталь відомостей щодо проведення та організації туристської діяльності описано в двох частинах праці Тимошенко Л.О., Лабарткава К.В. «Спортивний туризм: навч. посіб. Для студ. вищих навч. закладів фіз. вих. і спорту: у 2 ч. / за ред. І. Волошина» [66; 67]. У даному посібнику роз'яснено як теоретичні, так і

практичні засади спортивного туризму. Також досліджено основні віхи становлення спортивного туризму, його поняття та суть діяльності; представлено основні завдання, зміст та форми туристичної роботи у навчальних закладах; наведено різнопланові методи та засоби, які допоможуть підготувати до туристської діяльності школярів.

На думку Тимошенко Л.О. та Лабарткової К.В. спортивний туризм має головну відмінну особливість, що відрізняє його від інших видів туризму та спорту – це невеликі матеріальні витрати. Це підтверджують тим, що спортивний туризм розвивається уже в навколишньому природному середовищі; організація таких заходів не потребують значних витрат для спорудження спеціальних споруд для спортивно-туристської діяльності; переважно, матеріальне забезпечення для походу здійснюється самими туристами [66, с. 14].

У своїй статті «Формування особистості молодшого школяра засобами туризму» [70] Бойчук Ю.М. висвітлює важливість туризму у розвитку особистості молодшого школяра, оскільки ця діяльність знайомить ближче дитину з її рідним селом або/чи містом. У даному дослідженні проаналізовано та визначено методи та засобами, якими можна досягнути оптимальних умов для формування особистості, яка бере участь в туристській діяльності. Згідно висновків Бойчука Ю.М., туризм сприяє: фізичному та моральному розвитку; пізнанню навколишнього середовища; знайомство з історичним та краєзнавчим минулим своєї країни; піклуванню про інших. Туризм виховує у дітей кращі моральні якості, такі як цілеспрямованість, впевненість в собі, прагнення до пізнання та самовдосконалення [70, с.83].

В іншій статті «Розвиток творчої особистості школяра молодшого шкільного віку за допомогою туризму» [69] Ю.М. Бойчуком було досліджено та узагальнено туристичні засоби, за допомогою яких розвиваються творчі здібності школярів початкових класів. Творчість та її розвиток є вагомю частиною під час формування особистості дитини. Згідно із статтею, саме через туризм здійснюється творче та комплексне (навчальне, виховне, пізнавальне) виховання учнів молодших класів. Схиляємося до твердження, що на сучасному етапі

навчання вчитель в першу чергу повинен допомогти розвинути креативну особистість школяра. Саме туризм і краєзнавство мають важливе значення у виховному процесі підростаючого покоління, адже через специфічні поєднання змісту, форм і методів краєзнавчого туризму, молодь покращує свій фізичний розвиток, збагачує і формує моральні цінності, пізнає навколишнє середовище та рідний край [69, С. 189–191].

Відповідно до праці В. Мовчана «Педагогічні основи шкільного краєзнавства» [63] через туристську діяльність, яка організовується у навчальних закладах, виховання дітей стає комплексним та всебічним. Даний вид діяльності формує активну, здорову як фізично, так і морально особистість. За допомогою туризму, шкільних гуртків, клубів та туристичних об'єднань учні швидше стають соціально зрілими та опановують різні види діяльності [63, с.129].

У статті В.В. Поліщука «Туристсько-краєзнавча діяльність дітей в навчальних закладах освіти» [86] розглянуто, як використання засобів туристсько-краєзнавчої діяльності в навчальних закладах створює сприятливу атмосферу для фізичного, морального і розумового виховання школярів. За словами, В.В. Поліщука краєзнавча підготовка має неабияке значення для юних туристів, адже через неї краще засвоюється шкільна програма, дитина вчиться бути самостійною, розвивається екологічне мислення [86, с.151]. Погоджуємося із твердженням, що туристсько-краєзнавча діяльність повинна бути цілеспрямованою та систематичною, саме вона є великим джерелом отримання знань про рідний край. Дитячий туризм дуже привабливий саме тим, що він має багатофункціональне значення: отримання базових географічних понять; орієнтування в просторі; вміння аналізувати навколишні об'єкти та явища; всебічний розвиток дитини в суспільстві [86, с.156].

При визначенні суті та значення краєзнавчого туризму, його місце в системі шкільної освіти, основні форми даної діяльності та міжпредметні зв'язки, слід звернути увагу на навчальний посібник Миколи Павловича Крачила «Краєзнавство і туризм: навчальний посібник» [60]. Пізнавальна діяльність школярів поєднана із спостереженням навколишнього світу, тому чим більше учні

зможуть побачити на власні очі, тим ширше та глибше у них будуть розвиватись географічні уявлення. Практичні знання діти отримують одразу з оточення. Туристсько-краєзнавча діяльність продукує позитивне відношення до різних сторін життя. Матеріал, який був зібраний під час краєзнавчої екскурсії або туристського походу, можна вдало використати на уроках як додаткові джерела інформації. За допомогою результатів спостережень та досліджень рідного краю легше засвоюється географія рідної країни, формуються базові географічні поняття, усувається механізація запам'ятовування та абстрактність [60].

Туристсько-краєзнавча робота тісно пов'язана із навчальними програмами з географії, історії, біології, а також математики, української мови та літератури, фізики та ін.. Найтісніші міжпредметні зв'язки в туристсько-краєзнавчій роботі спостерігається між географією та історією, оскільки дослідження реалізується саме в історичному плані. Для того, щоб спостереження чи/або дослідження мали наукову цінність, вони повинні ґрунтуватися на історичному підході. Згідно слів М. П. Крачила, школярі знайомляться з певними історичними подіями та об'єктами під час географічного дослідження та туристсько-краєзнавчої діяльності, а також цікавляться та розширюють знання з географії, вивчаючи історію регіону [60].

Звертаємо увагу на статтю В. С. Бугрія «Теоретичні засади туристсько-краєзнавчої роботи в сучасній загальноосвітній школі України» [71]. У статті проаналізовано праці та погляди педагогів, які приділяли увагу цільовій та організаційній складовим частинам туристсько-краєзнавчої роботи у навчальних закладах. Метою даної діяльності вчені вважають розширення та закріплення знань; вдосконалення можливостей організму; збагачення моральних цінностей. Щодо функцій, класифікації форм і методів туристсько-краєзнавчої діяльності, тут думки науковців дещо розходяться та застосовують різні критерії. Втім, дослідники даної проблеми вважають, що туристсько-краєзнавча робота допомагає підростаючому поколінню соціалізуватися в суспільстві на основі знайомства дітей з культурою рідного краю, розширення моральних та

екологічних цінностей, опанування етикетних норм, розвитку взаєморозуміння і поваги [71, с. 172].

Оригінальним виданням є монографія Гуменюк Г. М. «Формування національної самосвідомості учнів середнього шкільного віку засобами туристсько-краєзнавчої роботи» [73]. У даній праці глибоко аналізується історико-педагогічна література, проведено детальне вивчення досвіду роботи навчальних закладів, здійснено дослідно-експериментальну роботу, за допомогою якої розкрито можливості туристсько-краєзнавчої діяльності, які використовуються для виховання у школярів національної самосвідомості.

Звертаємо увагу на кваліфікаційну роботу Свергун Людмили Дмитрівни «Зміст, форми і методи соціальної роботи у сфері спортивно-оздоровчого туризму» [48], адже в цій праці спортивно-оздоровчий туризм розглядається як соціальне явище, через яке молоде покоління оздоровлюється, пізнає рідний край, проводить активний та здоровий спосіб життя. Саме ці фактори сприяють на позитивний соціально-економічний розвиток України. Спортивно-оздоровчий туризм можна розглядати як соціальне явище, оскільки: під час даної діяльності, проходить комунікація та взаємодія між людьми, соціальними групами; ця робота також задовольняє деякі соціальні потреби (пізнання, розвиток, активний відпочинок, розваги) [48, с. 55].

До третьої групи джерел відносимо праці, в яких порушувалося питання про туристсько-спортивну діяльність на території Прикарпаття. За допомогою огляду даних матеріалів ми мали змогу детально розглянути віхи розвитку та поширення спортивного туризму серед підростаючого покоління регіону.

Звертаємо нашу увагу на творчий доробок Івано-Франківського дослідника Тараса Маланюка. У своїй праці «Патріотичне виховання учнів основної школи засобами туристично-краєзнавчої роботи» висвітлено проведене Т. Маланюком дослідження в Івано-Франківській області, яке охоплювало 2009-2012 рр.. Воно стосувалося визначення форм туристсько-краєзнавчої роботи, які використовують вчителі для розвитку патріотичного виховання. На досліджуваній період 73,7 % вчителів використовували наступні форми роботи з дітьми: екскурсії, відвідини

шкільних та краєзнавчих музеїв, проведення краєзнавчих вечорів, організація походів. Тим не менш, велика кількість вчителів (27,5 %) не часто застосовували на практиці наведені вище форми туристсько-краєзнавчої роботи, які мають пошуково-дослідницький характер [79, с. 101].

Також покликаємось на статтю Луцького Василя та Соя Миколи «Оцінка розвитку туристсько-краєзнавчої діяльності серед школярів Прикарпаття» [78]. У даній статті проаналізовано динаміку розвитку туристсько-краєзнавчої діяльності; простежено якість підготовки педагогічних кадрів; розглянуто провідні тенденції, серед молоді, які сприяють активізації до занять спортом, туризмом та краєзнавством.

Станом на 2012 рік в Івано-Франківській області було проведено низку масових туристсько-краєзнавчих заходів, зокрема: регіональні змагання з пішохідного туризму серед гуртківців обласного державного центру туризму та краєзнавства учнівської молоді (далі – ОДЦТКУМ); краєзнавча конференція, яка відбулась на обласному рівні, «До берегів відродження»; сходження на г. Говерла, найвищу вершину Українських Карпат, для школярів області; обласні змагання з лижного туризму серед учнівської молоді та ін.. [78, с. 215]. Погоджуємось із словами, що функціонування бюджетних гуртків та об'єднань займає одну із ключових ланок у розвитку туристсько-краєзнавчої діяльності. У 688 гуртках туристсько-краєзнавчого спрямування було задіяно 13 024 особи. Всього в області таких гуртків та об'єднань у 2012 році зафіксовано: туристсько-спортивних – 195, краєзнавчих – 390, військово-патріотичного напрямку – 1, інші (основи християнської моралі) – 5 [78, с. 218] (див. додатки А та додаток Б)

В Івано-Франківську функціонує обласний державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді, тому звертаємо увагу на праці директора даного центру, кандидата педагогічних наук Михайла Косила. Значну увагу в своїх працях («Позашкільний туризм і краєзнавство в Україні: історія та сьогодення» [85]; «Розвиток туристсько-краєзнавчої роботи у позашкільних навчальних закладах України (II пол. XX ст. – поч. XXI ст.)» [76]; «Позашкільна туристсько-краєзнавча робота на Прикарпатті» [75], «Історія поступу Івано-Франківського

обласного державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді: до 80-річчя заснування. Видання друге, доповнене» [58]) М. Косило приділяє розвитку дитячо-юнацького туризму на Прикарпатті.

Розглядаючи працю «Позашкільний туризм і краєзнавство в Україні: історія і сьогодення» [85] звертаємо увагу, що основним центром розвитку туристсько-краєзнавчої діяльності на Прикарпатті та поширення її серед молоді виступає Івано-Франківський ОДЦТКУМ. Згідно із словами М. Косила, філії, які функціонують під керівництвом ОДЦТКУМ, діють не тільки в районних центрах, а й у сільській місцевості. Діючі філії безпосередньо надають та допомагають керівникам гуртків на місцях.

Монографія «Розвиток туристсько-краєзнавчої роботи у позашкільних навчальних закладах України (II пол. XX ст. – поч. XXI ст.)» [76] має важливе для нас значення, адже в цьому дослідженні Михайло Косило розглядає туристсько-краєзнавчу роботу як процес всебічного розвитку особистості. У даній праці висвітлено передумови та особливості, які є важливими для зародження та становлення сучасної системи освіти в якій туристсько-краєзнавчий напрям є основною ланкою. Щодо сучасного стану туристсько-краєзнавчої роботи в навчальних закладах, дослідник виділяє ряд суперечностей, серед яких: обмежені можливості системи освіти у забезпеченні школярам активного відпочинку з елементами туристсько-краєзнавчої роботи; незначне організаційно-методичне забезпечення і водночас великий потенціал навчальних закладів у розвитку туристської та краєзнавчої діяльності; нестача досвідчених педагогів-організаторів, які здатні на високому рівні провести туристсько-краєзнавчу роботу і в той же час, збільшення загального рівня підготовки працівників навчальних закладів [76, с. 12].

У своїй книзі «Історія поступу Івано-Франківського обласного державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді: до 80-річчя заснування. Видання друге, доповнене» [58] Косило М. Ю. підсумовує діяльність ІФОДЦТКУМ, розповідає про практичні справи та місії даного позашкільного закладу освіти за 80 років його функціонування. У праці міститься багато спогадів педагогів,

фотоматеріалів, за допомогою яких дізнаємось про функції, діяльність, напрями роботи в ОДЦТКУМ.

Широко розглянуто розвиток спортивного туризму на Калущині українським журналістом, публіцистом, дослідником, краєзнавцем та членом Національної спілки журналістів України Тимківом Богданом Володимировичем у його працях «Штурмани лісових трас» [89], «Від «Сокола» та «Чайки» до Олімпійського п'єдесталу» [87], «Спортивна Калущини та її особливості» [88].

У книзі «Штурмани лісових трас» [89] представлено архівні, літературні джерела, спогади очевидців, які були причетними до розвитку та поширення спортивного орієнтування на території Прикарпаття.

Наступна праця «Від «Сокола» та «Чайки» до Олімпійського п'єдесталу» [87] містить в собі своєрідний літопис спортивної Калущини, в якому описані віхи розвитку калуських спортивних закладів та їхня роль у розвитку спортивно-оздоровчої діяльності.

До четвертої групи джерел відносимо опубліковані матеріали, серед яких важливу цінність мають статті. Дані джерела, корисні для нашого дослідження тим, що саме через них можна глибше та ширше простежити розвиток спортивно-оздоровчого та краєзнавчого туризму безпосередньо на території Прикарпаття і локально в Калуському районі.

Аналіз джерел та історіографії наукової проблеми дозволив з'ясувати стан дослідження спортивного туризму у системі позашкільної навчально-виховної роботи закладів освіти Прикарпаття. Дана проблематика широко аналізована у багатьох працях, проте, вивчення історіографії показало також, що варто звернути увагу, зокрема, на розвиток спортивно-оздоровчого та краєзнавчого туризму локально на території Прикарпатського краю. Основу джерельної бази роботи складають навчально-методичні посібники, книги, монографії, статті, нормативні документи та опубліковані матеріали. Використаний комплекс джерельної бази сприяв усесторонньому дослідженню даної проблеми.

РОЗДІЛ 2

Загальна характеристика спортивного туризму в позашкільній виховній роботі закладів освіти України

2.1. Підвалини розвитку спортивного туризму серед молоді.

З кожним роком в нашому житті з'являється велика кількість інновацій, як в особистому так і в професійному плані. Та із швидким розвитком української держави постає також проблема створення освітньої системи, через яку в сучасних дітей будуть формуватися моральні та фізичні якості на високому рівні, підрастаюча молодь зможе всесторонньо розвиватися та набуде вміння використовувати критичне та креативне мислення, зуміє реагувати на зміни в довкіллі [59, с. 85].

Через важливі зміни у розвитку транспортної сфери (покращення автомобілів, створення літаків з реактивними літаками та ін.) масовий туризм здобув більш сучасного вигляду. Історія розвитку спортивного туризму щільно переплітається з історією розвитку людства, цивілізацій, адже люди мандрували ще з давніх-давен [66, с. 7].

Щодо краєзнавчої складової в системі шкільної освіти в період незалежності України, то уже з 1992-1993 навчального року в п'ятих класах почав вивчатися курс «Рідний край». За незалежності було створено змістовний науково-методичний апарат з краєзнавчого курсу. У ЗЗСО та ЗПО помітно збільшилась роль туристсько-краєзнавчої роботи, адже для того щоб любити та поважати рідний край, потрібно знати його історію, природу, культуру, побут земляків [90, с. 19].

Міністерство освіти і науки України посприяло розширенню туристсько-краєзнавчої діяльності серед підрастаючого покоління організацією наступних рухів: «Моя земля – земля моїх батьків», де представлені різноманітні заходи в яких ширше та глибше вивчають рідну мову, історію України, досліджують природні та культурні пам'ятки, традиції та обряди українського народу;

«Мікротопоніми України» - це історико-географічна експедиція, яка має на меті відродити давно забуті (втрачені) географічні назви малих об'єктів; «Сто чудес світу – започаткована у травні 1998 року довготривала історико-географічна експедиція, під час якої учасники досліджували, виявляли та описували багато пам'яток історії, культури та природи [90, с. 19].

Розвиток туристсько-краєзнавчої роботи почав формуватися на початку ХХ століття в молодіжних осередках «Пласт», «Січ» та ін. Саме під час пластового виховання велику роль відігравали мандрівки та таборування, які були найкращим засобом для подолання різних труднощів, загартування духу й тіла, дослідженням рідної місцевості [90, с. 19–20].

У новітній системі освіти, туристсько-краєзнавча робота у школі розглядається як організований процес. Саме тому, основною метою даної діяльності виступає: збагачення моральними, етичними, естетичними цінностями; отримання глибших знань про рідну країну, регіон, населений пункт; привиття любові до рідної землі та шанування історії свого народу; оздоровлення школярів та покращення їхніх фізичних можливостей. Ця мета побудована на основі загальної мети освіти – всебічному розвитку особистості [71, с. 169].

Загальнолюдські цінності, в сучасному світі, посідають одне з основних місць у суспільстві. Саме тому все більше молоді прагне дізнатися та зрозуміти історію своєї Батьківщини, познайомитися з особливостями навколишнього середовища. З цього випливає: зростання національної свідомості, культурного піднесення, гордість за свою країну та її народ, повага до історичного минулого України. Саме спортивний туризм та туристсько-краєзнавча діяльність допомагають підростаючому поколінню здобути ці знання, розширити та поглибити їх [65, с. 19].

За словами Поліщука В., саме історичне краєзнавство є тим стрижнем через яке відроджується незалежна та вільна країна, відроджується духовність, посилюється патріотизм та шана до історичного минулого. Робота туристично-краєзнавчого характеру має: навчально-інформативну функцію, через яку діти знайомляться із своєрідними особливостями історії та культури малої

Батьківщини; розвиваючу функцію, яка спрямована на продукування не стандартного мислення, отримання знань проходить шляхом чуттєвого пізнання об'єктів навколишнього середовища, покращується вміння аналізувати та узагальнювати, розвивається спостережливість та увага; виховну функцію, через яку в дітей формуються патріотичні, екологічні, етичні, естетичні, трудові, вольові, моральні якості [86, с.151].

З економічної точки зору, туризм є ланкою в господарстві, яке забезпечує використання туристами матеріальних і духовних благ та природних ресурсів регіону, створення та покращення різних послуг в даній сфері діяльності. В багатьох країнах світу туризм є осередком, який забезпечує державу матеріальними доходами та передовою галуззю в національній економіці [80].

Україна – колоритна держава з великим рекреаційним потенціалом. Вона є найбільшою країною в Європі та може увійти до списку держав, які займають високі щаблі в розвитку туристичної діяльності. Для покращення зовнішнього та внутрішнього туризму слугують нові міжнародні зв'язки, підтримка старих іноземних партнерів [81]. Звертаємо увагу на те, що в Україні повномасштабна війна від 24 лютого 2022 року, яку розпочала росія, проте велика кількість країн підтримала нашу державу і через це в іноземних туристів збільшився інтерес до нашої країни. Після завершення війни, туристи з інших країн можуть бути ланкою для покращення внутрішнього туризму в державі.

Заклади загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО) та заклади позашкільної освіти (далі – ЗПО) найважливішим завданням висувають виховання свідомого школяра. ЗЗСО та ЗПО не стоять на місці та розвиваються разом із сучасними технологіями й інноваціями, через що вчителям та керівникам гуртків також потрібно саморозвиватися і гармонійно поєднувати різноманітні форми, засоби та методи для того щоб пробудити у вихованців цікавість і пізнавальні здібності до вивчення рідного краю. Одним із ефективних поєднань для активації уваги в учнів є туристсько-краєзнавча та спортивно-туристська діяльність, яка забезпечує покращення навчання і виховання [84, с. 7].

Туристські походи, екскурсії, подорожі поступово формують в учнів світогляд, розширюють кругозір, закладають повагу до природи. За допомогою активного проведення дозвілля в школярів також є можливість пізнати історію та географію країни. Навчання, розвиток і виховання дитини через туристсько-краєзнавчу діяльність залишить в учня хороші спогади про шкільні роки. Через туризм діти здобувають навички цілеспрямованості, спостережливості, розвивається уява, фізичного розвитку, прагнуть до пізнання нового та незвіданого. Туристсько-краєзнавча робота важлива ще й тим, що знання здобуті за шкільними партами можна використати на практиці і в подальшому житті. Косило М. зазначає, що подорожі та екскурсії є «великою школою життя для підростаючого покоління» [60].

Принцип єдності теорії із практикою є одним із головних принципів у навчанні та вихованні і саме цей принцип лягає в основу туристично-краєзнавчої роботи. Під час самостійної роботи учні вчать працювати з отриманими даними та матеріалами, працюють з документами, беруть участь у суспільній та корисній праці [60]. Практичне застосування здобутих знань відтворюється у такій навчально-пізнавальній роботі школярів: збирання лікарських і дикорослих рослин; пошуки корисних копалин; дослідження історії населеного пункту, визначення топонімів; орієнтування на місцевості, тощо

Духовний світ дитини розширюється і наповнюється через прогулянки під час навчального процесу, відвідини історичних, культурних пам'яток та музеїв, експедиції, одно або багатоденні походи, подорожі різними містами в позаурочний час [61, с. 6]. Учні та гуртківці всесторонньо розвиваються та ведуть здоровий спосіб життя через туристсько-краєзнавчу роботу, яка забезпечує раціональне проведення дозвілля учнів [84, с. 7].

Для того щоб походи та екскурсії під час навчально-виховного процесу були легкими, корисними та безпечними для учнів потрібно систематично покращувати фізичну форму, туристичну підготовку, вивчати правила, яких потрібно дотримуватись під час походу чи екскурсії, займатися поступовим загартовуванням організму. Через організацію туристських походів, прогулянок,

експедицій, екскурсій ЗЗСО та ЗПО реалізують сучасні вимоги суспільства до навчально-виховного процесу [84, с. 7].

У своїй праці «Педагогічні основи шкільного краєзнавства» В. Мовчан зазначає, що під час туристської діяльності виконується в комплексі виховна робота в навчальному процесі в ЗЗСО та ЗПО. Це, в свою чергу, сприяє становленню покоління, яке є активним в соціальному плані та здоровим, як фізично так і духовно. Під впливом спортивного туризму діти швидше адаптуються до нової діяльності та швидше стають соціально зрілими, починають усвідомлювати важливість трудової діяльності. Організація роботи різноманітних об'єднань, гуртків, секцій, клубів, які мають спортивно-туристський та краєзнавчо-туристський характер, дають змогу вихованцям спробувати себе у новій діяльності та отримати нові знання [63, с. 129].

Суспільна спрямованість та вміння соціалізуватись у школярів формується під час туристської діяльності. Тому, після залучення до спортивного та краєзнавчого туризму у дитини розвивається більш усвідомлене та завзятіше ставлення до навчання та суспільно-корисної праці. Туристська діяльність забезпечує творчий, критичний, аналітичний та усвідомлений підхід до навчання, виховання, виконання обов'язків під час екскурсій, добровільної роботи дітей в походах [63, с. 129].

Розвиток освіти не стоїть на місці, тому вчителі та керівники гуртків шукають, розробляють та вводять різні форми та методи для залучення дітей до туристсько-краєзнавчої діяльності. Успішним методом є поєднання краєзнавства і туризму, адже вони розглядаються взаємопов'язаними і введення туризму у шкільне краєзнавство буде мати суспільний та конструктивний характер [84, с. 8].

Краєзнавство і туризм посідають важливі позиції в навчальному та виховному процесі. В сучасному розумінні ця діяльність характеризується фізичним розвитком, пізнанням навколишньої дійсності, загартуванням та оздоровленням, формуванням високих моральних цінностей. Погоджуємося з твердженням Бойчука Ю. М., що чим більше та повніше використовуємо

принципи педагогіки в туристсько-краєзнавчій діяльності, тим якісніше проходить процес виховання підростаючого покоління [69, с. 82].

Найпростішою формою туризму у школі виступають прогулянки на природу, які можна проводити як на уроках з «Я досліджую світ», так і на уроках з «Біології» чи «Географії». Прогулянки організовуються в позаурочний час та проводять їх вчителі або керівники гуртків. Тривалість прогулянки обмежується у будній день – 2 години, а у вихідний – кілька годин. Під час таких простих форм туризму виконуються виховні, розвивальні та навчальні функції: близьке знайомство з природою населеного пункту, збирання гербарію, тощо [62, с. 87].

Застосовуючи прогулянки по околицях населеного пункту, до лісу, до озера чи річки, на природу, варто звертати увагу дітей на культурні споруди, висаджені дерева, етнічні будинки села чи міста. Доцільно також заохотити дітей захищати матінку-природу і не знищувати її [62, с. 87].

Під час навчально-виховного процесу увага повинна бути зосереджена на пристосування школярів до навколишнього середовища. Особливо важливим засобом виховання для дітей молодшого шкільного віку є туризм, через який школярі розвивають вміння переносити труднощі, вчать цілеспрямованості, вміння приймати рішення самостійно та впевненості у собі, загартовують дух і тіло. Під час екскурсій чи прогулянок формується дитячий колектив [69, с. 83].

Можна зробити висновок, що спортивний та краєзнавчий туризм відіграють важливу роль у формуванні особистості школяра як під час навчального процесу, так під час позакласної роботи. Туристсько-краєзнавча діяльність пробуджує у дитини кращі моральні якості та формує любов до активного й здорового способу життя. Важливим є фактор того, що за допомогою даної діяльності дитина здобуває життєво необхідні навички і тут розкривається поняття єдності навчання з життям, де теорія підкріплюється і підсилюється практикою.

2.2. Рекомендації щодо роботи з юнацтвом.

Закон України «Про туризм» визначає Загальні правові, організаційні та соціально-економічні засади втілення державної політики України в галузі

туризму. В Конституції України закріплені права громадян, в яких зазначено: право на дозвілля, охорону здоров'я, свободу пересування, забезпечення духовного та інших благ і потреб при здійсненні туристсько-краєзнавчих подорожей. Діяльність Закону України «Про туризм» спрямований на забезпечення і гарантування поданих вище прав, які закріплені у Конституції. Також у ньому прописано доцільне, раціональне та практичне використання туристських ресурсів. Закон врегульовує відносини, які відносяться до проведення туризму на території нашої держави [15].

Для кращого розуміння правил проведення туристських подорожей з підростаючим поколінням, звертаємо увагу на Наказ № 1124 Міністерства освіти і науки України від 02.10.2014 «Про затвердження нормативно-правових актів, які регламентують порядок організації туристсько-краєзнавчої роботи». Зокрема, посилаємося на дві Інструкції: 1) «Інструкція щодо організації та проведення туристських спортивних походів з учнівською та студентською молоддю»; 2) «Інструкція щодо організації та проведення екскурсій і подорожей з учнівською та студентською молоддю». Ці Інструкції розроблені для того, щоб зберегти життя і здоров'я, розвивати спортивний туризм, формувати здоровий спосіб життя підростаючого покоління під час проведення навчальними закладами екскурсій, експедицій, подорожей, туристських спортивних походів. Конституція та закони України, нормативно-правові акти, вище подані Інструкції – нормативно-правові документи, якими повинні керуватися державні навчальні заклади та органи управління освітою, які залучають дітей до спортивно-оздоровчої, краєзнавчої та туристської діяльності [6; 5].

В Інструкції «щодо організації та проведення туристських спортивних походів з учнівською та студентською молоддю» виділяємо наступні терміни для глибшого розуміння особливостей туристських походів із учнівською та студентською молоддю України:

Експедиція з активними способами пересування – це похід, який має за основне завдання проведення краєзнавчої роботи, дослідження географічних, історичних та етнографічних об'єктів, простеження історії рідного краю. Походи

поділяють на категорії за складністю від I до VI. Ступінь складності походу залежить від довжини маршруту, перешкод на шляху та тривалості походу [5].

Туристський спортивний похід за участі учнівської та/або студентської молоді – це організована подорож в якій беруть участь група учнів та/або студентів, яка складається відповідно до даної Інструкції, має запланований маршрут на якому потрібно буде подолати штучні та природні перешкоди різні за категорійною складністю [5].

Розрізняють та поділяють такі види походів: за видами спортивного туризму (визначається за засобами пересування або за характером перешкод на шляху: водні, пішохідні, гірські, автомобільні, велосипедні, водні та ін.); за складністю (визначаються за кількістю і складністю проходження перешкод та за тривалістю маршруту); залежно від території проведення (місцеві – проводяться там, де знаходиться навчальний заклад або орган управління освітою, який проводить даний похід; дальні) [5].

Для кращого розуміння сутності організації та проведення екскурсій і подорожей, виділяємо з Інструкції «щодо організації та проведення екскурсій і подорожей з учнівською та студентською молоддю» такі терміни:

Дальня екскурсія, подорож – здійснюється за межами області та за межами території, де розташований навчальний заклад чи орган управління освітою, які проводять дану екскурсію чи подорож [5].

Екскурсія – колективне відвідування учнями та/чи студентами визначних місць, де метою виступає освітня, пізнавальна, розважальна, навчально-виховна, наукова ціль; визначена часом до 24 годин [5].

Місцева екскурсія, подорож – проводиться в межах області або на території, де розташований навчальний заклад чи орган управління освіти, які організовують цю екскурсію чи подорож [5].

Подорож – колективне відвідування учнями та/чи студентами видатних місць, які за характером мають освітню, пізнавальну, розважальну, навчально-виховну, наукову ціль; відрізняється від екскурсії визначеним часом більше 24 годин [5].

Велике значення в організації туристських спортивних походів мають вимоги до формування туристських груп та учасників походу; порядок підготовки та проведення походів; права та обов'язки учасника походу; права та обов'язки керівника та заступника керівника туристської групи; вимоги до керівника, заступника керівника туристської групи. Туристська група має неофіційний і неформальний тип, тому що об'єднує людей на добровільній основі. Для туристської групи характерна автономність [67, с. 10–11].

Група туристського походу формується із вихованців, учнів, студентів, які мають спільні інтереси, досвід походів, належну підготовку для запланованого маршруту. Кількісний склад та вік учасників туристської групи визначається організатором походу, навчальним закладом або органом управління освіти та враховуються вимоги. Які встановлені в Інструкції, яка ввійшла в дію Наказом Міністерства науки і освіти України від 02.10.2014 №1124. Учасники можуть брати участь в категорійних або некатегорійних походах за умови, що вони пройшли теоретичну та практичну підготовку в ЗПО протягом одного навчального року; також повинна бути наявна медична довідка [5].

З своєю сутністю туристські спортивні походи повинні бути безперервними за часом їхнього проведення. Ступінь складності походу характеризується його тривалістю, довжиною маршруту, кількості природних чи штучних перешкод та основними нормативами [5].

Формування груп для екскурсій, подорожей відбувається на добровільних засадах та за спільними інтересами. Допускаються до складу групи тільки ті учасники, які мають відповідний стан здоров'я щоб взяти участь у даній екскурсії чи подорожі. Кількісний склад групи може бути від 10 до 40 учасників, вік яких становить від 6-ти років; склад групи визначається її керівником або навчальним закладом; враховується також кількість місць для сидіння в автобусі [5].

Підсумовуючи правила, які прописані в Інструкціях, які були введені в дію Наказом Міністерства освіти і науки України від 02.10.2014 №1124, визначаємо, що для ефективного проведення екскурсії, подорожі, туристського спортивного походу керівникам гуртків, походів, навчальним закладам, органам управління

освіти потрібно дотримуватися Конституції та законів України, нормативно-правових актів, в яких прописані правила проведення та організації даної діяльності з учнівською та студентською молоддю України.

Зважаємо на Лист Міністерства освіти і Науки (далі – МОН) України № 1\9-263 від 06 квітня 2012 року «Щодо проведення Дня Туризму». МОН України рекомендує провести День туризму 27 вересня, тобто того самого дня що й Всесвітній день туризму. Для ефективного та раціонального проведення Дня туризму варто організовувати активні види діяльності, під час яких учасники зможуть виїхати поза територію навчального закладу та населеного пункту [9].

В рекомендаційному Листі вказано, що День туризму варто проводити на свіжому повітрі та організувати для дітей активний, дійовий, доцільний відпочинок. Для цікавого проведення свята варто запропонувати для молоді активні форми відпочинку, серед яких: квести й естафети на туристсько-краєзнавчу тематику, змагання з орієнтування, проведення змагань із спортивного туризму, туристсько-краєзнавчий зліт [9].

Серед змагань з краєзнавчого орієнтування варто виділити квест – аматорське змагання, яке має спортивно-інтелектуальний характер. В основі організації квестів та їх проходження встановлені виконання різноманітних завдань, які заздалегідь підготували команди або їх учасники. Під час змагання команди знаходять відповіді до логічних завдань, застосовують критичне мислення для пошуку цікавих рішень, здійснюють пошук на місцевості для того щоб перейти на наступний рівень [9].

Захоплюючим елементом під час проведення Дня туризму може стати туристсько-спортивна естафета, під час якої команда (або кілька учасників) повинна подолати певний шлях. Дистанцію естафети можна подолати за допомогою двох шляхів: 1) частина дистанції проходиться командою або кількома її учасниками; 2) почергово проходиться ціла дистанція під час чого учасники передають один одному естафету. Виділяють такі різновиди естафет: туристсько-спортивні, туристсько-краєзнавчі, фольклорно-розважальні тощо.

Залежно від різних факторів організації естафет їх можна проводити як в закритих приміщеннях, так і на свіжому повітрі (відкритих майданчиках) [9].

Під час аналізу листа МОН № 1\9-263 від 06 квітня 2012 року «Щодо проведення Дня Туризму» визначаємо, що для забезпечення ефективного проведення Дня туризму можна використати велику кількість різноманітних змагань з краєзнавчого орієнтування, які зацікавлять в подальшому молодь займатися активними видами спорту та здоровим способом життя. Така форма роботи також формує у підростаючого покоління патріотичне, етичне, естетичне, трудове виховання.

Для формування позитивних рис характеру та якостей особистості (самостійність, колективізм, мужність, наполегливість, уміння долати труднощі) у ЗЗСО та ЗПО використовують регулярні заняття спортом, туризмом та заняття, які мають елементи фізичної активності. Коли дитину залучають до туристсько-краєзнавчої роботи, то вона мимоволі переходить до ведення здорового та активного способу життя. Варто відзначити, що поширення спорту та туризму сприяє зменшенню правопорушень [56, с. 5]. Туристсько-краєзнавча діяльність також розвиває навички 4К (колаборацію, комунікацію, критичне та креативне мислення), які надзвичайно потрібні у сучасному світі.

Серед особливостей спортивного туризму можна виділити: легкодоступність та цікавість. Результати певних кримінологічних досліджень, які проводились вченими, показують що неповнолітні особи з девіантною поведінкою та ті, які вчиняють порушення правового характеру поважають в інших людях такі риси характеру: цілеспрямованість, відважність, завзятість, силу волі, працьовитість. За допомогою цих якостей особистості самостверджується людина і виявляє особисту активність [91, с. 6].

Приблизно 150 днів на рік школярі перебувають поза стінами ЗЗСО, а на день, час проведений не під час уроків (в школі та вдома) становить 5–6 годин. Саме під час спілкування з ровесниками та прогулянок в дворі у вільний час починає продукується особиста самостійність, налагоджується контакт з ровесниками в емоційному плані, формується особистість. Щоб спілкування

несло тільки позитивний вплив, варто організовувати різноманітні масові змагання серед молоді, конкурси, цікаві естафети, ігри-змагання у двориках, де живуть діти, або у парках. Після запровадження такого активного дозвілля юнацтво зможе закріпити активний та здоровий спосіб життя у свої звички [91, с. 7].

Під час туристично-краєзнавчої роботи виконуються такі завдання: виховні, освітні, розвивальні, оздоровчі та спортивні, які формуються в нерозривності. Наведемо приклад: звичайна прогулянка з школярами по населеному пункті, до лісу або водойми може містити в собі елементи з квесту. І під час такого активного відпочинку вирішуються дані завдання під впливом команди у якій перебуває учасник. У дітей розширюється кругозір, зростає працелюбність, розвивається почуття колективізму, покращується витривалість до фізичних навантажень, формується стійкість до непередбачуваних подій. Під час вирішення виховних завдань в поході вирішуються також й освітні. На практиці закріплюються знання з таких предметів: краєзнавства, природознавства, топографії. Формуються рухові вміння та навички [66, с. 36].

Особливістю туристсько-краєзнавчої роботи виступає національна свідомість, яка формується під час навчально-виховної діяльності. Формується вона за такими ознаками: любов до рідного краю, побуту, традицій, звичаїв, обрядів, історичного минулого, готовність працювати для блага країни. Виховний вплив під час туристсько-краєзнавчої роботи повинен бути багатостороннім і особистісно зорієнтованим [73, с.48].

Туристський похід вихідного дня має такі властивості: легкість та доступність й проведення активного відпочинку. Особливістю даного походу є його помірне навантаження, але водночас і активність під час проходження маршруту, під час якого учасники зміцнюють свої фізичні навички. Під час походу вихідного дня людина поєднується з природою, отримує натхнення, з'являється позитивний настрій, зменшується почуття напруги, росте впевненість у своїх силах, формується почуття колективізму та взаємодопомоги. Після такого походу збільшується працездатність. Найкращими походами для вихідного дня

вважаються пішохідні, лижні і велосипедні. Форми даної роботи можуть організовуватись під час будь-якого сезону. Основною метою походів вихідного дня вважається відпочинок, пізнання та загартування організму [62, с. 98].

Походи вихідного дня умовно діляться на: прогулянкові, оздоровчі, тренувальні та спортивні. Відрізняються дані види походів за допомогою визначення їх тривалості, швидкості руху, природних чи штучних перешкод на шляху, метою проведення даного походу, особливості шляху [65, с. 21].

Під час підготовки до походу найважливішим компонентом виступає мета та її розробка. Для того щоб вирішити мету походу розробляється маршрут. Під час складання маршруту варто звернути увагу на вікові особливості учнів, фізичну підготовку школярів та зацікавлення дітей. Доцільно йти в похід на неважкі дистанції, адже подолання одразу складних маршрутів може розвинути небажання ходити в гори та втомить школярів. Проведення складного походу видається важким та довгим для дітей, після чого зникає поставлена мета перед проведенням даної спортивно-туристської роботи. На початковому етапі організації походу варто звернути увагу на транспортні засоби (міські або міжміські автобуси, автобуси нерегулярних перевезень, поїзди), якими потрібно повернутися з маршруту і врахувати час, який витратиться на зворотню дорогу [68, с. 58].

Для того щоб обрати місцевість для походу варто звернути увагу на переміщення, пору року, інтереси дітей, особливості природи, знання керівника походу, зручність під'їзду до початку маршруту та особливості повернення додому та найголовніше – вирішити поставлену мету [62, с. 99]. Принципи, яких потрібно дотримуватися при проведенні походу вихідного дня: поступовості, емоційності, принцип зв'язку з життям, доступності, активності і самостійності, наочності, науковості, природовідповідності, гуманізації.

Під час проходження маршруту повинна збільшуватись і захопленість від побаченого. Коли хороші емоції поступово перебивають собою втомленість, складності, які трапляються на шляху, це стає успішним походом. Будь-який похід вихідного дня повинен бути захоплюючим, цікавим, енергійним,

емоційним, повинен привертати увагу. В центрі уваги під час проходження маршруту можуть бути: береги річок, озера, різноманітні культурні, історичні, краєзнавчі, архітектурні пам'ятки, природні дива та ін. [62, с. 99].

Важливими у туристсько-краєзнавчій діяльності у ЗЗСО та ЗПО виступають туристські злети й змагання. Головною метою поданих вище виховних заходів є покращення та розвиток фізичної підготовки й поліпшення здоров'я школярів.

Варто розрізняти терміни «зліт» та «змагання», оскільки вони не є ідентичними чи паралельними по відношенню один до одного. Відрізняються вони за метою та програмою. Змагання входить до складу злетів, але особливістю є те, що вони можуть організовуватись та проводитись самостійно. Під терміном «змагання» розуміємо важливість перемоги для кожної з команд та бажання випередити. У туристичних змаганнях важлива не сама перемога, а рівень підготовки (фізичної, технічної, психологічної, вміння швидко приймати рішення, перевірка спорядження для походу). Під час таких змагань створюються спеціальні умови, які є найбільш наближеними до умов у поході [57, с. 198–199].

Туристські злети являють собою специфічні огляди виконаної роботи, під час їх проведення відбувається перевірка школярів на те, чи готові вони до туристсько-краєзнавчої роботи. Під час проведення злету формуються нові туристські об'єднання. Суть даної форми роботи визначається за цілями, тематикою, масштабом, майстерністю і можливостями учасників та їх керівників. Важливою вимогою є змістовність. Наперед визначається які напрямки будуть формуватися у злеті та через які змагання можна досягнути поставлених завдань [62, с. 114].

У річному плані ЗЗСО та ЗПО повинно бути передчасно внесена та визначена організація туристських злетів і змагань. Для підготовки злету варто готуватися за 1-3 місяці до початку проведення. Результативність проведеного заходу напряму залежить від продуманого плану роботи. Програма повинна включати в себе різноманітні ігри та змагання, щоб кожна дитина змогла реалізувати свої навички у тій чи іншій діяльності. Змагання з орієнтування відіграє головну роль у туристському злеті. Таке змагання буде мати змістовність

якщо огляд краєзнавчої роботи буде на високому рівні. Для місця проведення злету варто обирати місцевість, де дистанції будуть зручними для їх проходження, обов'язково потрібно врахувати де будуть розташовані учасники та гості, територія на якій проходитиме злет повинна мати зручні під'їзди і підходи [62, с. 114].

Положення про зліт є основним документом, яким керуються учасники та організатори даного масового заходу. Розробляється дане положення досвідченими туристами. Зміст документу може бути різним, оскільки розробляється залежно від масштабів та тематики [62, с.114].

Ще одним важливим аспектом при проведенні масових заходів є організація вільного часу учасників змагань. Для того щоб зацікавити дітей у подальшій участі у схожих змаганнях, на протязі відпочинку варто влаштувати виставку фоторобіт, туристського спорядження, запланувати цікаві зустрічі, для вечірніх програм підібрати пісні та ін. До програми туристського злету, в якому участь беруть школярі, окрім змагань, варто включити різноманітні конкурси, цікаві вікторини та спортивні ігри та ін. [57, с. 244].

Слід звернути увагу на краєзнавчі вікторини, оскільки за їх допомогою діти вивчають природу рідного населеного пункту. Під час проведення даного виду роботи, учні глибше досліджують історію краю від найдавніших часів до сьогодення, знайомляться з пам'ятками культури, архітектури, археології тощо. За допомогою вікторин школярі вивчають природу своєї місцевості: клімат, рельєф, флора і фауна краю. Стає ширше пізнання щодо традицій та звичаїв, культури, побуту, який панує в місцевості. Вікторина займає обов'язкову ланку під час проведення туристського злету та туристських змагань. За словами Т. Маланюка, у Івано-Франківському регіону, найпопулярнішими є географічні, історичні та літературні вікторини з краєзнавства [62, с. 115].

Краєзнавча екскурсія також має велику цінність під час пізнання рідного краю, адже вона має пізнавально-навчальну мету. Під екскурсією розуміємо групове відвідування та знайомство з архітектурними, культурними та історичними пам'ятками. Краєзнавча екскурсія виконує ряд наступних завдань:

розширення можливостей для дослідження природи рідного краю; пошук та дослідження нової інформації; аналізування інформації про навколишній світ. Така форма туристсько-краєзнавчої діяльності дозволяє розвивати цікавість до рідного краю, бажання дізнаватись щось нове. Краєзнавча робота виконує такі функції: інформативність та доступність; раціональне проведення вільного часу; глибше та ширше світорозуміння; розвиток інтересів через пізнання; виховання в особистості розуміння та дотримання культурної поведінки [64, с.112–113].

Краєзнавчі екскурсії поділяють на навчальні та позанавчальні, участь у других є добровільною. За допомогою таких екскурсій дитина краще пізнає навколишній світ, розуміє властивості, які характерні для тієї чи іншої місцевості; збільшує обсяг уявлень, знань та інтересів. Через вищезгадані процеси екскурсія сприймається дітьми через чуттєвий та логічний способи пізнання [64, с.114].

Для того щоб під час екскурсії були виконані поставлені завдання та мета вчитель або екскурсолод мають бути компетентними в даній сфері. Матеріал, який необхідно подати дітям, повинен бути легкий, образний та дохідливо пояснений. Ефективність краєзнавчої екскурсії також залежить від використаних методів і засобів, які використовуються під час цієї діяльності та від хорошої й доведеної підготовки і проведення екскурсії [64, с.114].

Важливою ланкою в дитячо-юнацькому туризмі виступає спортивно-оздоровчий туризм, який має свою специфіку. У ЗЗСО і ЗПО спортивний туризм балансує між комерційним і самодіяльним туризмом. До нього залучені школярі, керівники та організатори (дирекція навчального закладу, вчителі). В дечому думки цих двох сторін можуть відрізнятись, але в жодному разі не перечать між собою. Туризм в уявленні дітей постає чимось цікавим та захоплюючим, заняттям для активного відпочинку під час якого можна милуватися красою рідного краю. Для керівників та організаторів – спортивний туризм дозволяє краще познайомити школярів між собою, вплинути на всебічний розвиток особистості дитини, закріпити теоретичні знання практикою, залучити учнів до активного відпочинку та оздоровлення. Ці дві мети повинні бути виконані і для цього організатори та керівники дослухаються до учнів і враховують їхні інтереси.

Такий підхід нашо́вхує вихованців до подальшої участі в спортивному туризмі [66, с. 36].

Спортивно-оздоровчий туризм у ЗЗСО та ЗПО має планомірний характер, тому під час даної діяльності ставиться виконання наступних завдань: опанування вміннями переміщення на місцевості; засвоєння та закріплення знань, які потрібні для організації побуду в похідних умовах; вдосконалення навичок ведення суспільно-корисної праці в поході; формувати вміння працювати разом; зміцнити вже отриманні знання з топографії та орієнтування на місцевості; привернути увагу дітей до виконання, вивчення та дотримання основних правил безпеки життєдіяльності в поході; освоїти навички надання першої медичної допомоги при екстрених ситуаціях [66, с.37].

Задоволення туризмом виражаються через такі почуття: щастя та насолода, які виражають емоційну складову; цікава та важлива інформація, яку діти закріплюють на практиці – це пізнавальна складова; покращення фізичного розвитку дитини, збільшення витривалості до фізичної активності, організм стає стійкіший до подразників, зміцнення здоров'я; за складову сприйняття виступають насичені враження; опанування важливими вміннями та навичками, які знадобляться в подальшому. «Виробництво» туризму відіграє важливу роль під час походу, тому що ця робота допомагає в забезпеченні людиною задоволення від пройденого маршруту [66, с. 37].

Запровадження краєзнавства у системі освіти відіграє велику роль, тому що важливість краєзнавчої складової в навчальному процесі з кожним роком збільшується. Через дослідження й знайомство з природою, населенням та побутом рідного краю прививається любов до країни. Краєзнавство також виступає засобом виховання школяра [65, с. 50].

Різноманітність та багатогранність, застосування різних форм та методів, інтеграція краєзнавчої роботи в школі виноситься на перше місце в дослідженні М. Ходоса. За його словами, шкільне краєзнавство виконує наступні завдання: вивчення природно-географічних, політичних умов, історичного та культурного розвитку певної території повинно відбуватися на науковій основі; покращення

ефективності засвоєння знань та вмінь через міжпредметну інтеграцію (з історією, географією, біологією та ін.); розуміння сутності суспільних процесів і явищ; засвоєння певних знань [62, с. 41–42].

Згідно з думками О. Малої туристсько-краєзнавча робота буде ефективною та результативною тоді, коли її організація буде регулярною та постійною, під час послідовного засвоєння знань учнями допоможе глибше та детальніше проаналізувати отриманні знання та вміння. Організація туристсько-краєзнавчої роботи повинна планово розвиватись на протязі року [62, с. 41].

В спортивно-оздоровчому туризмі в тандемі вирішуються освітні та виховні завдання, проте виконання цих загальних завдань не залежить від вікової категорії чи різня базової фізичної підготовки. Спортивно-оздоровчий туризм виступає соціальним явищем, оскільки робота проводиться з підростаючим поколінням, яке є соціальною категорією. Проведення різноманітних видів та форм даної діяльності забезпечують збільшення фізичної активності та оздоровлення юнацтва, виховання свідомої молоді, розвиток патріотичного мислення, збільшення знань і вмінь через практику [48, с. 62].

Таким чином, для успішної туристсько-краєзнавчої та спортивно-оздоровчої діяльності з юнацтвом розроблені детальні рекомендації як у нормативних документах, які закріплені на правовому рівні, так і в навчальних підручниках та посібниках. Такі поради щодо роботи з підростаючим поколінням допоможуть розвинути кращі моральні якості вихованців, захопити їх туристською діяльністю, зберегти здоров'я, загартувати. ЗЗСО та ЗПО потрібно керуватися затвердженими правилами та нормами під час організації походів, екскурсій щоб вирішити поставлені завдання перед тією чи іншою туристсько-краєзнавчою діяльністю і зацікавити вихованців у подальшій участі в цій роботі.

2.3. Центри розвитку фізичного здоров'я для підростаючого покоління.

Для всебічного розвитку дитини поза закладами загальної середньої освіти в Україні функціонують центри розвитку фізичного здоров'я, через які здійснюється залучення до занять фізичною культурою різних вікових груп

населення. Дані центри створюються та функціонують відповідно до Положення про центр фізичного здоров'я населення, яке затверджене Наказом Міністерства молоді і спорту України від 31.01.2014 №323. Ці центри також керуються Конституцією та законами України, нормативно-правовими актами у сфері фізичної культури і спорту [13].

Всеукраїнський центр фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх» являє собою велику низку спортивних осередків, через які здійснюється оздоровлення населення незалежно від вікових груп. В країні нараховується 25 обласних, 150 міських, 70 районних, 6 районних у містах та 21 селищний центри. [28]

У центрі надають послуги фізкультурно-спортивного типу, через проведення масових заходів, за допомогою яких розвивається рівень фізичної культури, забезпечується вищий рівень рухової активності населення, поширення в маси здорового способу життя. Основна мета створення даних центрів: забезпечення для громадян сприятливих умов на заняття з фізичної культури; вирішення потреб суспільства у послугах фізкультурно-оздоровчого та фізкультурно-спортивного типу діяльності, за місце проживання та відпочинку; популяризація здорового способу життя [13].

Завданнями Всеукраїнського центру виступають: надання сприятливих умов для реалізації державної політики та програм, які вирішують питання з розвитку фізичної культури; організація та реалізація на загальнодержавному рівні діяльності фізкультурно-оздоровчого типу; організація просвітницької роботи щодо оздоровлення населення, яка виконується через фізкультурні та спортивні засоби і формують у населення потребу рухової активності; допомога центрам фізичного здоров'я населення з методологічним забезпеченням; проведення конкурсів, виступів, фестивалів, спортивних свят або інших фізкультурно-оздоровчих свят на Всеукраїнському рівні [13].

Функціями центрів розвитку фізичного здоров'я населення виступають: проведення Всеукраїнських фізкультурно-оздоровчих масових заходів; створення та затвердження технологій пов'язаних з спортом та фізкультурно-оздоровчою складовою; пошук і створення нових форм під час рекреаційної та реабілітаційної

роботи; підготовка пропозицій розробки соціальних стандартів і нормативів державного рівня, новітніх та інноваційних форм і методів у фізкультурно-оздоровчій діяльності; внесення пропозицій до програм, які діють та розробка нових програм які реалізують розвиток фізичної культури; вивчення, аналіз та вдосконалення існуючої нормативно-правової бази з питань розвитку фізичної культури; підтримка зв'язків з організаціями, які допомагають руху «Спорт для всіх» на міжнародному рівні; спостереження за рівнем фізичного здоров'я у різних групах населення та залучення громадян до масового заняття спортом; поширення інформації щодо здорового способу життя на загальнодержавному рівні; здійснення видавничої діяльності (створення газет, журналів); організація та здійснення на фізкультурно-оздоровчу тематику тренінгів, семінарів, брифінгів, конференцій та ін.. [28].

Ще однією важливою неполітичною організацією, яка виховує свідомих та відповідальних громадян є національна скаутська організація України – «Пласт». Сучасна організація «Пласт» є найбільшою скаутською організацією в Україні за періоду незалежності. Тут згуртовано приблизно 10 тисяч пластунів. Беручи до уваги дані за 2019 рік, вказуємо що в Україні працює 146 пластових осередків, а за кордоном проводиться робота в десятих країнах [90, с. 19–20].

Мета товариства «Пласт» – усестороннє, патріотичне виховання та самовиховання; ідейні мотиви – виховання підростаючого покоління як свідомих та відповідальних громадян країни [90, с. 19–20]. Під час самовиховання пластуни і пластунки безперервно працюють над собою і їм в цьому допомагають ментори, які скеровують виховників в правильне русло; провідницькі якості та вміння посідають особливе місце під час розвитку всебічності; в пластовій організації плекають любов до Батьківщини [37].

Основу виховної системи пласту складають три елементи: ідейні основи (пластова присяга, виховний ідеал); пластова метода (доцільна та усестороння); виховні засоби (становлять зміст пластової діяльності). Усі ці елементи взаємопов'язані і одночасно використовуються. Перші два – незмінні, третій – міняється та модифікується відповідно до бажань чи поглядів молоді.

Самовиховання та робота у колективі відіграють важливу роль, оскільки саме через них формується добрий та свідомий громадянин [37].

Гра є стрижнем пластування. У ній поєднані важливі елементи з життя, які придатяться в подальшому та дорослому житті. Вона покликана виробити у підростаючого покоління бажання створювати нові спільноти, формувати навички гурткової праці, прищепити вміння бути дисциплінованими та присвятитися для суспільного добра [37].

Ще однією Всеукраїнською дитячою скаутською неполітичною організацією є українське дитячо-юнацьке товариство «Січ» (далі – УДЮТ). Дана організація виховує підростаюче покоління гідними громадянами країни. В «Січі» налічується близько 2000 членів різного віку (від 6 до 60 років). Щороку цією організацією проводиться десятки січових таборів та інших заходів. Головний отаман та один із засновників – Борис Скребцов. Створена організація «Січ» 9 січня 1993 року. Тут виховують національно свідоме покоління на козацьких засадах, за допомогою нестандартних форм роботи кожен Січовик розкриває свої можливості. Від УДЮТ «Січ» функціонує літній табір «Трахтемирівська Січ», де вихованці пізнають світ та себе через скаутський метод та гру [42].

Для всебічного та багатогранного розвитку дитини в УДЮТ «Січ» досліджують історію, проводять зустрічі з цікавими людьми та гутірки на різні теми, організують інтелектуальні ігри, екскурсії. Творчість дітей старшини товариства розвивають співами біля ватри, заняттями в творчих майстернях. Розвиток самостійності для особистості є також дуже важливим, тому в «Січі» вчать самостійно приймати рішення та відповідати за себе й свої вчинки, розвивають лідерські якості та колаборацію між вихованцями. Спортивна складова також присутня через руханки, купання, різні активності та спортивні ігри. Не менш важливим є гармонія життя в природі, дослідження Трахтемирівського півострову через походи [42].

Організацію та проведення красназавчої роботи серед підростаючого покоління також забезпечує Київський палац дітей та юнацтва. Його пріоритетними принципами виступають: забезпечення комфортних умов для

гармонійного та всебічного розвитку молоді; забезпечити потреби у сферах наукових, технічних, еколого-натуралістичних, туристсько-краєзнавчих, фізкультурно-оздоровчих та військово-патріотичних. У Палаці дітей та юнацтва функціонує відділ туризму і краєзнавства, де діють різного типу гуртки та клуби, які мають історичне та краєзнавче спрямування. Участь у клубі чи гуртку є добровільною і взяти в ньому участь може кожен школяр, який цікавиться рідним краєм. Під час участі в такій позашкільній роботі учні не тільки розширюють свої знання і навички, а й закріплюють уже вивчені в школі [65, с. 48].

У відділі туризму, краєзнавства та спорту можна відвідати гуртки з шахів, шашок, гри «ГО», скелелазіння, вітрильного спорту, веслування на байдарках та каное, пішохідного туризму, спортивного орієнтування, велотуризму, історичного краєзнавства, археологічного краєзнавства, географічного краєзнавства, гурток юних рятувальників, туристів-скаутів, школа виживання та ін. [32].

Розглянемо структуру декількох гуртків та клубів Київського Палацу дітей та юнацтва:

Гурток пішохідного туризму. В цьому гуртку формується група дітей та підлітків, які мріють подорожувати та отримувати навички виживання в дикій природі. Під час змагань, зльотів, туристських подорожей формуються такі риси характеру: відповідальність за свої вчинки; вміння працювати в колективі; взаємодопомога; наполегливість. Метою гуртків з пішохідного туризму є здобуття майстерності, формування міцного юнацького колективу, взаємоповага між учасниками та до оточуючих. Коли дитина бере участь у гуртку, то отримує новий досвід, хороших друзів, захоплюючі подорожі. До програми гуртків входить: робота із туристським спорядженням; спортивне орієнтування; надання першої медичної допомоги; вміння працювати з картами; організація та проведення спортивних походів, заходів на місцевості; робота в аварійних ситуаціях. Під час пішохідного туризму виховується кмітливість та самостійність [32].

Гурток спортивного орієнтування. В цьому гуртку вихованці займаються спортивним орієнтуванням, де за допомогою карти та компасу проходять невідомий для них маршрут в якому присутні контрольні пункти, які перебувають

на місцевості. Результативність пройденого маршруту визначається за часом проходження або за кількістю набраних балів кожним учасником. До програми гуртка входить початкова, загальна та спеціальна фізична підготовка. На заняттях можна отримати загальні та базові елементи технік і тактик спортивного орієнтування. Змагання з цього виду спорту проводяться в парках та лісистих місцевостях на околицях міста Київ [32].

Важливими закладами в системі закладів позашкільної освіти є спеціалізовані дитячо-юнацькі спортивні школи які мають спортивний профіль (далі – ДЮСШ). ДЮСШ забезпечує формування в особистості багатогранних здібностей в конкретному виді спорту. У спортивних школах створюються спеціальні умови під час яких виховання буде гармонійним разом із оздоровленням, активним відпочинком та дозвіллям [14].

Завдання дитячо-юнацьких шкіл полягають в укріпленні здоров'я молоді; підготовці до наступного спеціалізованого навчального закладу; покращити загальну фізичну підготовку у вихованців та збільшити їх витривалість.

У відділеннях ДЮСШ можуть функціонувати такі групи: початкова, базова, спеціалізована підготовка, підготовка до вищої спортивної майстерності, групи фізкультурно-реабілітаційної підготовки [83, с. 6].

Підготовка у групі базового рівня забезпечує навчання для дітей, що закінчили попередню групу та/або за проходженням певних контрольних нормативів пройшли в додатковий набір до групи. Базова підготовка відбувається протягом першого-третього років навчання, впродовж четвертого-п'ятого років проводиться спеціалізована базова підготовка. У групі базового рівня до вихованців застосовують різноманітні засоби, за допомогою яких удосконалюють їх майбутній потенціал [14].

Навчально-тренувальні заняття виступають основними формами у навчально-тренувальній роботі ДЮСШ. Такі заняття можуть проводитися як за індивідуальним планом, так і у вигляді виховних заходів, зборів навчально-тренувального типу, заходи медико-відновного типу, виховні заходи, проводиться практика суддівства спортивних змагань. Ще однією основною формою роботи в

спортивній школі це обов'язкова участь майбутніх спортсменів у змаганнях різнорівневої складності [14].

Наказом Міністерства молоді і спорту України «Про організацію навчально-тренувальної роботи дитячо-юнацьких спортивних шкіл» від 17.01.2015 № 67 затверджено наповнюваність груп у відділеннях і тижневий режим роботи навчально-тренувального характеру у ДЮСШ. Встановлено віковий поріг для зарахування у спортивні групи відділень з олімпійських та неолімпійських видів спорту та віковий поріг для вихованців, які будуть учасниками у відділеннях з видів спорту для осіб з обмеженими можливостями [12].

Центром розвитку фізичного здоров'я для підростаючого покоління також можна вважати Всесвітню Організацію Скаутського Руху (далі – ВОСР), вона складається з 170 національних скаутських організацій по цілому світі. В Україні функціонує Всеукраїнська молодіжна громадська організація «Національна Організація Скаутів України» (далі – ВМГО «НОСУ»). Організація почала свою роботу в Україні у 2008 році, після 38-ї Всесвітньої Скаутської Конференції у Кореї і стала повноправним членом ВОСР. Заснування ВМГО «НОСУ» ініціювали такі організації: Всеукраїнська молодіжна громадська організація (далі – ГО) «Пласт – Національна Скаутська Організація України»; Всеукраїнська дитяча ГО «Дитячо-юнацьке товариство «Січ»; Асоціація Скаутів України; Всеукраїнська молодіжна ГО «Спілка дитячих та юнацьких організацій Києва» (далі – «СПОК») [36].

Метою ВМГО «НОСУ» виступає згуртування дітей, підлітків та молоді для побудови міцного Скаутського руху в Україні та представлення країни у скаутському русі на міжнародному рівні. НОСУ вбачає свою місію у розвитку українського суспільства. Для цього організацією створюється сприятливе середовище для усестороннього формування особистості через Скаутський метод. Бачення НОСУ на майбутнє, зокрема на 2025 рік: скаутський рух є відкритим та доступним, організація не інертна та численна, широко розпізнана як в Україні так і за кордоном. Через діяльність НОСУ здійснюється соціальний ефект на молодіжну політику на всіх її рівнях. Скаутинг, на рівні держави, визнається

дієвою позаформальною освітою, яка ґрунтується на дотриманні Скаутських цінностей. Скаутів, які беруть участь в НОСУ, виховують відповідальними громадянами та патріотами своєї країни [36].

Для молодих людей скаутинг дає можливість молодим людям брати участь у різноманітних програмах, заходах та інших проєктах. Участь у таких видах роботи сприяє активному розвитку активних громадян. За допомогою таких ініціатив, підростаюче покоління змінюється в кращу сторону і надихають до кращих змін решту суспільства [36].

Всеукраїнська ГО «Молодий Народний Рух» залучає до діяльності патріотичну та свідому молодь, які живуть та працюють заради України. Свою діяльність ГО розпочала 3 грудня 1999 р. Провідна мета – сприяти розбудові Української держави, задоволення інтересів своїх учасників (соціальних, творчих, духовних та ін.), формування самодостатньої української нації. Завдання «Молодого Народного Руху» полягають в: патріотичному вихованні молоді; розбудова демократичної країни; посилення політичної свідомості; Євроатлантична інтеграція України. Молодорухівець дотримується 7 прикмет: ріст над собою (саморозвиток); вірність (Україні, родині, побратимам); бути вільним (від тиранії і власних пристрастей); дотримання обіцяного слова; сміливість та вміння подолати страх; повага до себе та інших людей; жертівність. Щорічним проєктом «Молодого Народного Руху» стало таборування біля найвищої гори Українських Карпат - Говерли, яке відбувається кожного року [27].

Таким чином, бачимо що спортивний та краєзнавчий туризм в Україні розвивається усесторонньо. Центрами розвитку фізичного здоров'я населення виступають: Всеукраїнський центр фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх»; Всеукраїнська молодіжна ГО «Пласт – Національна Скаутська Організація України»; Всеукраїнська дитяча ГО «Дитячо-юнацьке товариство «Січ»; Всеукраїнська молодіжна ГО «Національна Організація Скаутів України»; Всеукраїнська ГО «Молодий Народний Рух»; Київський палац дітей та юнацтва; Дитячо-юнацькі спортивні школи. Через стрімкий розвиток туристсько-краєзнавчої роботи Міністерство освіти і науки України, ЗЗСО та ЗПО широко

залучають молодь до занять спортом та ведення здорового способу життя за допомогою різноманітних форм та методів організування активного відпочинку підростаючого покоління.

РОЗДІЛ 3

Краєзнавство і туризм Прикарпаття

3.1. Івано-Франківський обласний державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді: стан і перспективи розвитку

Територія Прикарпаття є історико-географічним регіоном України, до якої входять Івано-Франківська область та частини Львівської та Чернівецької областей. Саме через гори та краєвиди прикарпатського краю (займають третину від площі Прикарпаття) сюди часто навідуються туристи. Поширенню краєзнавчого туризму сприяє велика кількість історичних, архітектурних, краєзнавчих, культурних пам'яток та об'єктів [84, с. 21].

У суспільному та національному житті роль туристсько-краєзнавчої роботи значно поширилася та почала займати основну ланку. Одним із найбільш розвинутих в туристичному плані та курортно-рекреаційних регіонів є територія Прикарпаття. Тут зберігається велика кількість об'єктів природно-заповідного фонду та культурного спадку, інфраструктура та шляхи транспортного сполучення розвинені та сучасні [7].

В Івано-Франківській області велику роль у поширенні серед юнацтва туризму відіграє позашкільний заклад Івано-Франківський обласний державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді. Івано-Франківський ОДЦТКУМ розпочав своє функціонування 20 травня 1953 року. На початковому етапі свого існування цей заклад позашкільного типу носив назву обласної дитячої екскурсійно-туристичної станції. Головним чином у станції приділяли увагу розвитку туризму на території України за допомогою подорожей, екскурсій та різнопланових (ближніх і дальніх) походів. Уже за періоду незалежності України, у 1994 році назва станції була змінена на Івано-Франківський ОДЦТКУМ [77, с. 3].

Важливими виступають середина 90-х років, тому що в цей період Івано-Франківський ОДЦТКУМ починає активно вести видавничу роботу: інформаційно-методичний вісник «Мандрівник»; газета-вісник «Краєзнавець»

(щоквартальний випуск; видавався разом з Прикарпатським національним університетом імені Василя Стефаника) [85, с. 156].

Здобуття Україною незалежності 24 серпня 1991 року дало поштовх на новий та якісний розвиток туристсько-краєзнавчої діяльності. У Івано-Франківській ОДЦТКУМ почали вдосконалювати такі напрями роботи: навчально-педагогічний, спортивно-туристський, науково-методичний, дослідницько-краєзнавчий та організаційний [58, с. 43].

У 2000-х роках центр почав розширятися і розпочалося створення філій в обласних центрах та турбаз від Івано-Франківського ОДЦТКУМ. Метою цих філій було залучення більшого відсотка підростаючого покоління до туристсько-краєзнавчої діяльності [85, с. 158]. Організаційно-масова робота центру в 2000-х роках теж мала свої особливості: походи здійснювались за ступеневими та категорійними типами; проводились масові туристсько-спортивні заходи обласного типу; набирання, вишкіл та направлення команд обласного рівня на участь в масових туристських заходах Всеукраїнського рівня [58, с. 43].

За словами Косила М. Ю. період 2000-2019 років у функціонуванні Івано-Франківського ОДЦТКУМ був плідним та багатим на туристсько-спортивні заходи (проведено більше 160 планових заходів) в яких взяли участь 33 287 учнів ЗЗСО. Також за вказаний період центром активно формувалися збірні команди Прикарпаття, які в подальшому брали участь в пішохідному, лижному, водному туризмі та інших видах спортивного туризму на Всеукраїнському рівні [58, с. 53].

Варто виділити значущі перемоги та здобутки вихованців Івано-Франківського ОДЦТКУМ: 2003 рік – Всеукраїнський зліт-змагання з лижного туризму, де команда туристів-краєзнавців Прикарпаття стала призеркою чемпіонату України; 2004 рік – відкрита першість Міністерства освіти і науки України, де команда від Калуської філії центру вибороли перемогу зі спортивного орієнтування серед ЗПО України; 2006 рік – чемпіонат України із спортивно-туристських походів юнацтва, де команда ОДЦТКУМ здобули третє місце в загальнокомандному заліку; 2008 рік – «Туризм єднає нас» (присвячено 50-річчю створення Київського міжнародного центру дитячо-юнацького туризму) –

міжнародна зустріч учнівської молоді в якій взяли участь вихованці Івано-Франківського ОДЦТКУМ; 2011 рік – чемпіонат України з велосипедного туризму, де спортсмени Прикарпаття здобули перше місце; чемпіонат України зі спортивного орієнтування ЗПО, де у 2013 році команда ОДЦТКУМ зайняла третє місце в комплексному заліку, 2015 рік – команда від центру посіла друге місце, а в 2019 році – вихованці здобули третє місце в комплексному заліку [58, с. 53–55].

Від Івано-Франківського ОДЦТКУМ на території Івано-Франківської області функціонують оздоровчі табори, які мають різноманітне спрямування (табори географів-краєзнавців, геологів-краєзнавців, археологів-краєзнавців, істориків-краєзнавців, екологів-краєзнавців, етнографів-фольклористів та ін.) [78, с. 219]. Також, щоб залучати якомога більше дітей, які проживають на території регіону, до активного відпочинку функціонують турбази від облдержцентру туризму і краєзнавства учнівської молоді. Такі турбази забезпечують більше заохочення дітей до занять спортивним туризмом, вивчення рідного краю, знайомства з новими людьми [78, с. 25]. За період 2009-2019 років на турбазах центру оздоровилося, здобули нові знання про історію, природу, побут та звичаї Прикарпатського регіону, 39 206 осіб, які приїжджали з різних куточків України [58, с. 130].

Дитячі туристські бази від Івано-Франківського ОДЦТКУМ знаходяться в колоритних місцевостях регіону, працюють протягом усіх сезонів і пропонують учнівській та студентській молоді цікаві екскурсії. В м. Івано-Франківськ функціонує турбаза «Мрія», турбаза «Говерла» знаходиться на території смт. Ворохта Яремчанської міськради, м. Яремче – турбаза «Прут», у смт. Кути Косівського району знаходиться турбаза «Черемош», турбаза «Карпати» розташована на території с. Яблуниця Яремчанської міськради, в с. Рибне Тисменицького району знаходиться спортивно-оздоровчий туристичний центр міжнародного співробітництва дітей та юнацтва [83, с. 25]. Метою поданих вище турбаз є: забезпечення оздоровлення та активного відпочинку для учнівської та студентської молоді країни; організація спортивно-туристських походів до

Карпатських вершин; проведення краєзнавчих та інших видів екскурсій по території Івано-Франківської області [58, с. 132].

Яремчанська дитяча турбаза «Прут» створена 18 червня 1958 року розташована в місті Яремче. На цій турбазі для вихованців організують та проводять: прогулянки містом; відвідини Карпатського крайового музею визвольних змагань у м. Яремче та музею «Писанки», який знаходиться в м. Коломия; піші екскурсії до Карпатського національного парку та до Яремчанського водоспаду – Пробій на річці Прут; одноденні походи спортивно-туристського типу під час яких вихованці здійснюють сходження на вершини Карпат (г. Говерла та г. Маковиця); екскурсії до стежки Довбуша та скель Довбуша; поїздки до відомого гірськолижного курорту «Буковель»; екскурсії до сусіднього селища – Ворохти [10]. На турбазі «Прут» кількість туристів станом на 2000 р. становила 1 136 осіб, 2001 р. – 1 141 особа, станом на 2018 – 472 особи, а в 2019 році на турбазі відпочивали 517 осіб [58, с. 135, 140–141]. (див. додаток В)

Турбаза «Карпати» розташована в селі Яблуниця Поляницької сільської громади Надвірнянського району і почала своє існування у листопаді 1972 року, після передачі Івано-Франківському ОДЦТКУМ шкільного приміщення в с. Яблуниця. На даній базі вихованці зможуть взяти участь у обласних змаганнях юних екологів, обласних змаганнях та чемпіонатах України з лижного спорту, підготовці до обласних і всеукраїнських змагань з туризму пішохідного та лижного типу. Програма на турбазі насичена: організуються екскурсії до Яблуницького перевалу; поїздки до гірськолижного курорту «Буковель», де вихованцям пропонують піднятися оглядовим витягом на карпатську вершину; мандрівка до м. Рахова, яке знаходиться в Закарпатській області і є найбільш високогірним містом в Україні. Найбільшу кількість туристів турбаза «Карпати» прихистила у 2003 році – 1267 осіб, а в 2019 році – 425 осіб [58, с. 135, 142]. (див. додаток В)

В селищі міського типу Ворохті Яремчанської міськради знаходиться турбаза «Говерла», яку утворено в 1977 році. З 1996 року на турбазі почав щорічно організовуватись літній оздоровчий табір для молоді Івано-Франківської

області. На турбазі проводилися: обласні зльоти ветеранів туризму, зльоти оздоровчого типу, заходи разом із творчими спілками області. Щоб забезпечити дітям корисний відпочинок на турбазі «Говерла» пропонують дітям наступні види активностей: екскурсія населеним пунктом смт. Ворохта та відвідини церкви Різдва Пресвятої Богородиці; екскурсії до музеїв («Гуцульщина» – історико-краєзнавчий музей у смт. Ворохта; Музей гуцульського побуту, етнографії та музичних інструментів імені Романа Кумлика; Хата-музей кінофільму «Тіні забутих предків» у Верховині; Музей Михайла Грушевського та ін.); походи та сходження на Карпатські вершини (г. Магура, г. П'ятихатки, г. Говерла). Найбільшу кількість вихованців турбаза «Говерла» прийняла у 2001 році – 2420 осіб, у 2019 році – 1282 особи, які відпочивали на турбазі [58, с. 134, 143–145] (див. додаток В)

Кутська турбаза «Черемош» в смт. Кути Косівського району була створена у 1994 році. На турбазі проводять дні туризму, тренування та ознайомлення з техніками пішохідного туризму, сходження на вершини Карпат. Програма перебування на турбазі: екскурсія до краєзнавчого музею в смт. Кути; поїздки до музеїв (Приватний музей М. Струтинського; Хата-музей письменника Марка Черемшини; Музей визвольних змагань та ін.); екскурсії до геологічної пам'ятки природи «Писаного Каменя» (ці скелі розташовані біля с. Верхній Ясенів Верховинського району). Найбільшу кількість туристів турбаза «Черемош» прийняла у 2002 році – 310 осіб, а в 2019 – 292 особи [58, с. 147]. (див. додаток В)

Дитяча турбаза «Мрія» розташована у місті Івано-Франківськ. Для туристів пропонується наступна програма: прогулянки містом, його старими частинами; відвідування музеїв краєзнавства та художнього стилю; екскурсії, які розраховані на один день і включають в себе відвідини міст та селищ області; поїздок до комплексу пам'яток історії та культури стародавнього Галича – Національного заповідника «Давній Галич» та православного монастиря «Манявський Скит» [30]. Число місць на турбазі «Мрія» було скорочено у 2010 році. Найбільша кількість туристів розмішувалось на турбазі в 2002 році – 941 особа, в 2018 – 62 особи, а в 2019 році – 47 осіб [58, с. 136]. (див. додаток В)

Для ширшого залучення учнівської та студентської молоді України до спортивно-туристської роботи від Івано-Франківського ОДЦТКУМу працюють філії в таких населених пунктах: Богородчани, Верховина, Галич, Городенка, Долина, Калуш, Косів, Надвірна, Рожнятів, навчально-тренувальний центр у Ворохті. Ці філії охоплюють гуртковою роботою навчальні заклади районів, де перші розташовані. Метою філій виступає – покращення спортивно-туристської майстерності серед учнів ЗЗСО та гуртківців ЗПО та забезпечення національно-патріотичного виховання через туристсько-краєзнавчі заходи (див. додаток Г).

При Івано-Франківському ОДЦТКУМ також функціонують гуртки, які мають різні спрямування (літературне краєзнавство, історичне краєзнавство, геологічне краєзнавство, спортивний туризм, орієнтування на місцевості, юні туристи-краєзнавці, навчальні програми «Сокіл» і «Джура» [30].

Гурток юних туристів-краєзнавців є першим кроком до пізнання краю, де ти зростаєш та живеш, втілення інтересів щодо вивчення природи і фауни України та світу, формування знань, умінь та навичок із туристсько-спортивного та краєзнавчого напрямку. Гурток розрахований на діток вікової категорії від 9 до 12 років. Метою програми гуртка юних туристів-краєзнавців є формування компетентностей особистості під час отримання і засвоєння знань з туризму та краєзнавства. Завдання програми полягають у формуванні пізнавальної компетентності (уміння зауважувати зміни в навколишньому світі; знайомитися з пам'ятками культури, історії), практичної компетентності (отримання знань про орієнтування на місцевості; формування навичок самоорганізації за допомогою встановлення намету, приготування їжі, розпалювання вогнища, проходження перешкод на шляху в поході; дотримання правил безпеки під час туристських походів та спортивних змагань), творчої компетентності (складання опису туристського маршруту на 1-2 дні; залучення вихованців до участі в різноманітній пошуково-дослідницькій роботі, екскурсіях, експедиціях), соціальної компетентності (формування вміння працювати з іншими; розвивання культури поведінки та соціальної активності; формування самостійності, працелюбності, відповідальності та ін.). Для досягнення поставлених завдань заняття в гуртку

діляться на теоретичні і практичні. Щоб вихованці краще засвоїли практичний матеріал в кінці року організовується літня туристсько-краєзнавча подорож [30].

Навчальна програма з позашкільної освіти «Джура» реалізується в гуртках, секціях, творчих об'єднань, які мають військово-патріотичний характер. Участь у цьому гуртку беруть вихованці від 11 до 15 років. Через засоби козацько-лицарського виховання проходить формування ключових компетентностей, що виступає метою вищезгаданої навчальної програми. Завданнями програми «Джура» є формування пізнавальної компетентності (отримання знань з історії українського козацтва їх мистецтва, культури, психології), практичної компетентності (здобуття козацьких знань, вмінь і навиків з медицини, астрономії, метеорології; розуміння суті козацької ідеології, філософії, світогляду та ін.), творчої компетентності (формування потреби до самореалізації та самовдосконалення; розвиток творчих здібностей особистості; розвиток логічного та критичного мислення та вміння генерувати ідеї), комунікативної компетентності (формування ціннісного ставлення до оточуючих та себе; розвиток високого рівня освіченості; виховання самостійності, працелюбності, навичок роботи з іншими), соціальної компетентності (виховання кращих моральних якостей особистості, любові та поваги до рідного краю; формування толерантності, соціальної активності, мовної культури, доброзичливості). Переважно заняття в гуртку мають практичний характер та готують вихованців до участі у Всеукраїнській дитячо-юнацькій військово-патріотичній грі «Сокіл» («Джура») [30].

Івано-Франківський ОДЦТКУМ щорічно організовує обласні зльоти-змагання, чемпіонати й турніри з різних видів спорту (пішого, лижного туризму та ін.), туристські походи до Карпат та їх вершини, краєзнавчі конференції на обласному рівні, оздоровчо-краєзнавчі табори. За допомогою організації та проведення наведених вище масових заходів підрастаюче покоління залучають до дослідження краєзнавства, зокрема до Всеукраїнського руху учнівської молоді «Моя земля – земля моїх батьків». Цей рух пропагує зберігати українські звичаї та традиції. Для кращого розуміння рідного краю проводиться пошуково-

дослідницька робота під час якої учні розписують родове дерево, отримують нові знання про історію населених пунктів регіону [74, с. 123].

Гурток зі спортивного туризму призначений для дітей віком від 14 років. Спортивний туризм виступає як різноплановий виховний засіб, за допомогою якого у дітей розвиваються духовні та інтелектуальні якості, формуються позитивні риси характеру, зміцнюється фізичний стан, знання про рідний край та пам'ятки культури та історії стає цікавіше досліджувати. Під час занять із спортивного туризму в тандемі поєднується відпочинок і спорт. Метою програми гуртка визначено формування компетентностей в особистості через заняття спортивним туризмом. Завдання гуртка вирішуються за допомогою формування пізнавальної, практичної, творчої та соціальної компетентностей. За допомогою цих компетентностей вихованці засвоюють нові знання з туризму і краєзнавства; набувають практичного досвіду участі в змаганнях та суддівства змагань; здобувають уміння долати перешкоди у туристських подорожах; вчать писати пошуково-дослідницькі роботи; виховують в собі позитивні якості емоційно-вольової сфери [30].

Івано-Франківський ОДЦТКУМ розробляє та організовує різнопланові програми (екскурсії, туристські походи, тури по місту та області) для підростаючого покоління під час яких молодь зможе відпочити, оздоровитися та отримати нові знання. Центр організовує активний та раціональний відпочинок для молоді України [30]. При Івано-Франківському ОДЦТКУМ функціонує маршрутно-кваліфікаційна комісія, що забезпечує проведення експедицій, консультує керівників учнівських та студентських груп, консультує керівників щодо проведення туристських походів, дає дозвіл на проведення мандрівки, перевіряє готовність груп до участі в туристському поході та забезпечує безпеку під час подорожі [75, с. 328].

Підсумовуючи діяльність Івано-Франківського обласного дитячого центру туризму і краєзнавства учнівської молоді варто зазначити, що робота з підростаючим поколінням розроблена на високому рівні. За допомогою функціонування турбаз, філій та гуртків до активного способу життя залучається

ще більше дітей, які зацікавлені в пізнанні та дослідженні рідного краю. Через екскурсії, туристські походи, експедиції, науково-дослідну роботу, семінари, зльоти, турніри в молоді покращується загальний фізичний розвиток, формуються кращі моральні якості, виховується любов та повага до Батьківщини та народу, побуту і звичаїв рідного краю. Найбільш цікавим та корисним для вихованців є практична діяльність під час якої вони отримують і засвоюють знання, вміння та навички, які знадобляться їм в майбутньому житті. Туристсько-краєзнавча діяльність в Івано-Франківському ОДЦТКУМ забезпечує для вихованців дослідження власного потенціалу, розвиток здібностей і втілення поставлених цілей та мрій.

3.2. ДЮСШ – спортивні осередки юнацтва Прикарпаття

На території Прикарпаття функціонують дитячо-юнацькі спортивні школи в яких поліпшують загально-фізичні навички школярів, забезпечують створення комфортного середовища для занять спортом, збільшують для підростаючого покоління можливості для подальшого розвитку. Популяризацією спортивних занять займаються такі спортивні школи Прикарпаття: спеціалізована дитячо-юнацька школа олімпійського резерву № 1 (далі – СДЮСШОР), ДЮСШ № 2, ДЮСШ № 3, обласна ДЮСШ (функціонують у м. Івано-Франківськ), товариство «Сокіл» (м. Калуш), навчально-спортивна база «Авангард» (сmt. Ворохта). Для ширшого залучення дітей до занять фізичною культурою ДЮСШ також працюють в таких містах і селах Івано-Франківської області: Богородчани, Калуш, Рожнятів, Тлумач, Бурштин, Галич, Рогатин, Болехів, Долина, Коломия, Городенка, Яремче, Ворохта, Косів, Богрівка [84, с.28].

Станом на 2021 рік у Івано-Франківських спортивних школах навчається: 1423 дитини у СДЮСШОР; 1423 дитини в ДЮСШ № 2; 808 дітей здобувають позашкільну освіту в ДЮСШ № 3; влітку у позаміському закладу оздоровлення та відпочинку «Лімниця» оздоровились 700 вихованців [4]. У спортивних школах створюються спеціальні умови для досягнення та засвоєння знань, умінь і навичок школярів в певному виді спорту.

Дослідивши звітність Департаменту освіти та науки Івано-Франківської міської ради за 2019 рік, отримуємо дані про те, що до складу національної збірної команди України входило 8 вихованців СДЮШОР №1, 28 юніорів із ДЮСШ №2, ДЮСШ №3 представило 5 вихованців. У дитячо-юнацьких спортивних школах міста Івано-Франківськ у 2019 році було підготовлено 69 Кандидатів у Майстри спорту України, серед яких 9 вихованців ДЮСШ №2, 6 спортсменів ДЮСШ №3 та 54 юніори із СДЮШОР №1 [2, с.18; 83, с. 8].

Станом на 2020 рік Департамент освіти і науки Івано-Франківської міської ради також оприлюднив відомості щодо досягнень та перемог вихованців ДЮСШ. Загалом за 2020 рік спортсмени Прикарпаття здобули 454 перемоги в обласних змаганнях та турнірах. Вихованці СДЮШОР №1 вибороли 128 призових місць із спортивної гімнастики, вихованці ДЮСШ №2 здобули перемоги із змагань з баскетболу, волейболу, вільної боротьби, плавання, регбі, тенісу отримавши 184 призові місця, спортсмени ДЮСШ №3 здобули 142 призові місця. Вихованці Івано-Франківських ДЮСШ на Всеукраїнських змаганнях здобули 223 перемоги, серед яких 17 перемог належить вихованцям СДЮШОР №1, 114 призових місць здобули спортсмени з ДЮСШ №2, із ДЮСШ №3 юніори здобули 92 призові місця [3, с.11].

Досліджуючи звітність Департаменту освіти і науки Івано-Франківської міської ради за 2021 рік, отримуємо інформацію, що вихованцями Івано-Франківських ДЮСШ було отримано 585 перемог у змаганнях з різних видів спорту (волейбол, регбі, настільний теніс, плавання). Найбільше призових місць отримали спортсмени ДЮСШ №2 – 237 перемог, вихованці СДЮШОР №1 вибороли 207 перемог, а юніори із ДЮСШ №3 здобули 141 перемогу [4, с.17; 83, с.9]. Спортсмени Івано-Франківських ДЮСШ також приймали участь у змаганнях Всеукраїнського рівня, де отримали 234 призові місця. Вихованці СДЮШОР №1 та ДЮСШ №3 брали участь у змаганнях на міжнародному рівні і здобули 5 призових місць [4, с.18].

Підсумовуючи звітність за 2021 рік в Івано-Франківських ДЮСШ було підготовлено майстрів спорту (9 спортсменів) та кандидатів у майстри спорту (39

вихованців) України. Національна збірна команда України поповнилась 44 спортсменами з Івано-Франківських дитячо-юнацьких спортивних шкіл [83, с.9].

На території Калущини спортивний туризм також широко розвивається. У місті Калуші працюють такі спортивні навчальні заклади: ДЮСШ «Сокіл», фізкультурно-спортивний клуб «Нафтохімік», ДЮСШ Калуської міської ради Івано-Франківської області; у м. Долина функціонує ДЮСШ Долинської міської ради Івано-Франківської області [84, с.40].

Спортивні школи Калущини мають за мету: пропаганду занять спортом, заохочення до проведення активного відпочинку, заохочення до ведення здорового способу життя, розвиток гармонійної та всебічно розвиненої особистості. Масові спортивно-оздоровчі змагання та конкурси, які проводяться в Калуському районі, реалізують досягнення вказаної вище мети спортивних шкіл [88, с.68].

У місті Калуш функціонує ДЮСШ, яка є одним із найстаріших закладів області. Прослідивши віхи історії Калуської ДЮСШ отримуємо інформацію, що свою роботу спортивна школа почала 15 серпня 1957 року. 1996-1998 рр, 2001 р., 2004 роки були найуспішнішими для Калуської спортивної дитячо-юнацької школи олімпійського резерву, адже вона входила в трійку кращих спортивних закладів на території України [88, с. 57-59]. ДЮСШ Калуської міської ради наприкінці 2021 року посіла 5 місце в рейтингу спортивних шкіл Івано-Франківської області [44].

Спортсмени з ДЮСШ управління освіти взяли участь в Чемпіонаті України із спортивного орієнтування, яке проходило в Запоріжжі 14–17 травня 2021 року та здобули 7 медалей, серед яких 3 золоті та 4 бронзові. Вихованці спортивної школи також показали високий рівень спортивної підготовки на V Всеукраїнському турнірі-меморіалі з вільної боротьби, який проходив у Львові 17–19 червня 2021 року, та здобули 4 золоті медалі. Наступним важливим здобутком вихованців ДЮСШ управління освіти є участь в Кубку Галичини зі спортивного орієнтування в якому спортсмени вибороли 15 медалей (4 золоті, 6 срібних, 5 бронзових). Цей захід проходить в м. Калуш з 18 по 21 червня 2021 року.

Ще один спортивний успіх вихованців ДЮСШ – участь в чемпіонаті України зі спортивного орієнтування в м. Олешки Херсонської області (6–9 січня 2022 р.) та здобуток 7 медалей [44].

Згідно із словами Тимківа Б. у праці «Від «Сокола» та «Чайки» до олімпійського п'єдесталу» станом на 2015 рік викладацький склад Калуської ДЮСШ налічував 26 тренерів, 19 з яких мають вищу фізкультурну освіту. Вихованці цієї спортивної школи активно беруть участь у спартакіадах, змаганнях зі спорту, вільної боротьби, легкої атлетики, спортивного орієнтування та здобувають призові місця на обласному рівні. Калуська ДЮСШ впродовж 2005-2015 років тримала свою першість серед спортивних шкіл на обласному рівні. Вихованці цієї дитячо-юнацької спортивної школи також готуються до змагань на всеукраїнському, міжнародному та світовому рівні [87, с. 86-87]. Калуська ДЮСШ, станом на 2016 рік, посіла 42 місце із списку 50 найкращих спортивних шкіл України [88, с.57-59].

ДЮСШ «Сокіл» Калуської міської ради Івано-Франківської області також відіграє важливу роль у залученні підростаючого покоління до занять спортом. Відділення дзюдо в ДЮСШ «Сокіл» виступає засновником першого в Україні турніру, який присвячений пам'яті Героя України – В'ячеслава Чорновола. З 2011 року в дитячо-юнацькій школі почала функціонувати секція із спінінгу, де вихованцям пропонують заняття на своєрідному велотренажері [83, с. 41]. З 2013 року директором ДЮСШ «Сокіл» є заслужений тренер з вільної боротьби – Микола Пукіш. В секції вільної боротьби виховують потужних спортсменів, серед яких: Тетяна Кіт – бронзова призерка світу; Аліна Філіпович – призерка світу; Віталій Гончар – чемпіон України серед кадетів [55].

Однією з кращих спортивних закладів міста Калуш є фізкультурно-спортивний клуб «Нафтохімік». Ця спортивна школа має комплекс спортивних споруд. Спочатку фізкультурно-спортивний клуб «Нафтохімік» мав назву спортивний клуб «Кристал» до 2003 року. Завдання, які вирішуються в даному спортклубі: розробка тренувальних занять; організація спортивно-масової роботи; оздоровлення вихованців та працівників клубу. Для досягнення поставлених

завдань у спортивному клубі «Нафтохімік» організовують змагання та спартакіади пов'язані із спортом, участь в яких, можуть взяти усі бажаючі [41].

У місті Долина Калуського району Івано-Франківської області функціонує дитячо-юнацька школа Долинської міської ради. Дослідивши історію становлення ДЮСШ у м. Долина дізнаємося, що заснована спортивна школа ще 15 серпня 1961 року. Сучасний стан Долинської ДЮСШ включає в себе 7 відділень (футбол, вільна боротьба, легка атлетика, боротьба в греко-римському стилі, плавання, волейбол, бокс) в яких навчаються майбутні спортсмени. У цій спортивній школі підготовлено майстрів спорту міжнародного класу (7 вихованців), майстрів спорту (131 юніорів), кандидатів в майстри спорту (понад 100 спортсменів) [43].

Навчально-тренувальні заняття, які організовують заклади загальної середньої освіти проводяться не тільки у спортзалах шкіл, а й на території ЗЗСО №№4,5,6,7,10 м. Калуш, у спортзалі дитячого садка «Ягідка»; клуб спортивного орієнтування функціонує на базі дошкільного закладу «Зірочка» [88, с.60].

Підсумовуючи, варто вказати на те, що на території Прикарпаття і Калуського району зокрема, активно діють дитячо-юнацькі спортивні школи, які є осередками юнацтва. Описані вище спортивні школи поширюють серед молоді бажання розвиватися у спортивному напрямку, адже у ДЮСШ готують майбутніх спортсменів, які здобувають перемоги на обласних, Всеукраїнських, Міжнародних та Світових змаганнях. Також форми роботи, які використовують у ДЮСШ Прикарпатського регіону, залучають молодь до занять спортом і заохочують до ведення здорового способу життя.

3.3. Літні позашкільні табори регіону

Стрижнем позаурочного та позашкільного виховання підростаючого покоління є функціонування літніх таборів в яких молодь проводить активний відпочинок, загартовує тіло і дух, оздоровлюється, набуває нових вмінь та навичок.

Під час пандемії ЗЗСО та ЗПО проводили навчальний процес у дистанційному форматі і тому школярі проводили менше вільного часу з

однолітками. Саме для кращої соціалізації дитини, варто віддати її до літнього табору. Канікули у таборі мають багато переваг: нові знайомства, гарно і якісно проведений час, здобуття та закріплення нових звичок та якостей (впевненість в собі та своїх вчинках, відповідальність, ініціативність, прагнення до самовдосконалення), відкриття для себе чогось нового та цікавого, розвиток навичок 4К (колаборації, комунікації, критичного та креативного мислення), зміцнення здоров'я, а найголовніше – формування навичок самостійності.

На території Прикарпаття функціонує широка мережа літніх таборів в яких основною ланкою виступає поширення та розвиток спортивного туризму. Згідно статті І. Федоляк «10 найкращих дитячих таборів на Прикарпатті», станом на 2016 рік авторка виділяє 10 найкращих таборів регіону. До цього списку належать: «Дружба», «Артек-Буковель», «Смерічка», «Едельвейс», «Перлина Придністров'я», «Карпатські зорі», «Петрос», «Лімниця», Мовний табір [54]. Розглянемо діяльність кожного табору детальніше.

В Галицькому районі в селі Сокіл знаходиться табір з однойменною назвою «Сокіл», який має санітарно-курортний тип та вищу категорію. Учасники табору зможуть оздоровитися за допомогою комплексних процедур: лікувальні соляно-хвойні ванни, лікування озокеритом та парафіном, курс масажу. Для проведення активного відпочинку вихованців на території табору діють поля для гри у волейбол, баскетбол та футбол, тренажерний зал, п'ять басейнів (два з яких накриті). Для того щоб заохотити дітей пізнавати рідний край і займатися краєзнавчим туризмом в таборі організують та проводять такі екскурсії: до Манявського Хресто-Воздвиженського чоловічого монастиря (Манявський Скит), який знаходиться в селі Манява, до м. Галич, до старовинного села Гошів в Калуському районі, с. Зарваниця, м. Яремче. Для розширення кругозору учнів та залучення їх до спортивного туризму організуються туристські походи, закріплення отриманих знань під час екскурсій та походів проводиться під час гурткової роботи, для відпочинку проводиться дискотека (див. додаток Ґ.1) [54].

Наступний табір розташований біля села Поляниця і називається «Артек-Буковель», який гостинно зустрічає дітей круглорічно. Тут працюють не тільки

вихователі, а й медики та охорона. В таборі «Артек-Буковель» кожен знайде собі щось до душі, адже тут працюють три табори: «Озерний», «Лісовий», «Гірський». Табір «Озерний»: ночівля в наметах біля озера; отримання навиків теоретичних і практичних із спортивного орієнтування; здобуття навичок, які допоможуть вижити в природі. Табір «Лісовий»: тут дітям пропонують відвідати цікаві майстер-класи, взяти участь в різноманітних конкурсах та долучитись до екскурсій. Розміщений цей табір у котеджах, які знаходяться в центрі «Буковелю». Табір «Гірський»: основним пріоритетом тут виступає вивчення англійської мови. Розташовується цей табір на схилі гори (див. додаток Г.2) [54].

В селі Микуличин Яремчанської міськради знаходиться спортивно-оздоровчий табір «Смерічка», який розташовується на базі від факультету фізичного виховання і спорту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (далі – ПНУ ім. В. Стефаника). У цьому таборі велику увагу приділяють вихованню патріотизму серед молоді, любові до праці (за допомогою прибирання в кімнатах, замітання подвір'я на території табору, догляд за клумбами). У таборі розробляють різноманітні програми і з вихованцями працюють педагоги з ПНУ ім. В. Стефаника. Цікавим є той факт, що кожного року до табору «Смерічка» приїжджають волонтери з Америки, які організують і проводять для вихованців цікаві уроки з англійської мови, спортивні заняття та цікаві ігри. Для активного відпочинку дітей заохочують до одно або багатоденних туристичних походів, різноманітних забав та дискотеки (див. додаток Г.3) [54].

В селі Микуличин Яремчанської міськради розташований табір «Едельвейс». Вихованці в таборі зможуть набути нових та закріпити старі навички, адже вони активно проводитимуть час: ходитимуть в гори, їхатимуть на різні екскурсії, навчаються туризму, проходять через канатні переправи, відвідують вольєрне господарство. Для забезпечення активного відпочинку щодня організують цікаві конкурси, дискотеки на різну тематику, спортивні заходи. Також на території табору можна грати волейбол та футбол тому що для цього є окремі майданчики. В таборі можна зайняти танцями або боротьбою, для такого

виду відпочинку використовують велику альтанку, яка має площу 100 кв. м. (див. додаток Г.4) [54].

У селі Татарів Ворохтянської територіальної громади Надвірнянського району знаходиться табір «Петрос». Своє дозвілля діти зможуть провести активно і з користю, тому що у програмі табору пропонується: вивчення англійської мови, створення спільних знімків, туристські походи до гірських вершин, екскурсія до водоспаду «Женецький Гук», велосипедні прогулянки, заняття з танців (сучасних та класичних). На території табору є можливість зіграти у футбол, волейбол, баскетбол, також можна полежати на пляжі біля річки Прут. Родзинкою виступає літня естрада, фотостудія та кіностудія (див. додаток Г.5) [54].

Дослідивши програму п'яти з десяти найкращих таборів Прикарпаття, зазначаємо, що саме літні дитячі табори сприяють розвитку спортивного та краєзнавчого туризму, через проведення активного дозвілля дітей під час якого особистість всебічно розвивається, оздоровлюється, відпочиває, здобуває та закріплює нові знання, вміння та навички.

Для того щоб глибше та ширше дослідити роль літніх таборів у системі позашкільної навчально-виховної роботи закладів освіти Прикарпаття, слід розглянути діяльність та програму інших дитячих таборів, які функціонують в регіоні. Виділяємо: Дитячий табір «Дріада»; туроператор «Роста» на турбазі «Срібна Косиця» (дитячі табори на турбазі: «Спортивно-військовий», «Школа виживання», «Мандрівник», «Розвідник», «Слідопит»; дитячий табір «Вандер»; табір Спортівіті Плюс; дитячий табір Best Friends Camp; табір-легенда «Цивілізація»; дитячий табір Гердан Camp; табір Eurocamp в Карпатах; Наметовий табір на скелях Довбуша «GoЙra! Rock Camp».

В селі Люча Косівського району знаходиться дитячий табір «Дріада». Тут на школярів чекає цікава та розвивальна програма, активний відпочинок, відвідування майстер-класів, участь в спортивних іграх, змаганнях, конкурсах, квестах, цікавих естафетах, туристських походах, під час яких діти отримують навички готувати їжу на багатті, ставити намети, орієнтуватися на місцевості, дізнаються правила поведінки під час туристського походу, отримає базові

навички скелелазіння. В таборі всебічно виховують дітей, тому що програма включає в себе і фізичний розвиток особистості, і набуття вмінь працювати в команді, і навчання самостійності й відповідальності. Ключова ланка програми табору – туризм, який поширюють серед вихованців за допомогою походів в гори. Активний відпочинок проводиться на основі подорожей (г. «Камінь Велеса»; г. Хом'як; г. Говерла); екскурсій (с. Шешори; с. Пістинь до маєтку Святого Миколая); екстриму (пейнтбол; спортивне орієнтування; спортивно-розважальної гри – лазертаг; скелелазіння); майстер-класів (в'язання вузлів; таборування; розпалювання багаття; будівництво куренів у лісі). На території табору можна грати у волейбол, пейнтбол, настільний теніс, футбол (див. додаток Г.6) [29].

Біля підніжжя хребта Косарище, що в с. Бистрець Верховинського району, знаходиться турбаза «Срібна Косиця» від туроператора «Роста». На турбазі діють такі дитячі табори: «Спортивно-військовий», «Школа виживання», «Мандрівник», «Розвідник», «Слідопит». Головна родзинка цих таборів – активний та екстремальний відпочинок [40].

На турбазі «Срібна Косиця» також функціонує табір «Роста. Мандрівник», який підсумовує участь в попередніх таборах. Щодня тут проводять зарядку, що допомагає активно почати новий день. Перші дні в таборі – це отримання теоретичних знань, які будуть необхідними під час походу. Заняття з теорії чергуються з практичними заняттями (6-ти годинний похід на гірські вершини), цікавими іграми та розвиваючими конкурсами. Найцікавішим змаганням є триденний туристський похід Карпатськими вершинами, де вихованці навчаються готувати їжу на вогнищі, розкласти намети. Після того як триденний похід завершено – повернення на базу, відпочинок і змагання з подолання скельної стінки. Після дня перепочинку на базі, групи міняються маршрутами і знову вирушають у триденний похід, але іншими стежинами. Ціль змагання – пройти маршрут першими та виграти Великий приз (див. додаток Г.7) [40].

У селищі міського типу розташований табір «Вандер». Своє завдання організатори табору вбачають у створенні мікроклімату між вихованцями де буде панувати любов, дружба, позитив та творчість. Принципи програми: здоровий

спосіб життя, екологічне виховання, взаємоповага, естетичне виховання. Дозвілля вихованці проводять за загальнотаборовими іграми («Фантастична країна», «Граєш чи не граєш», «Вотербол», «Квест», «Форт-Вандер», «Спортивні турніри», «Авіакатастрофа»; «Перешкоди»); заняттями спортом (заняття з настільного тенісу, ігри у волейбол та футбол, бадмінтон, заняття із стрільби з лука); мандрівками та екскурсіями (на Горганський хребет (вершини Хом'як та Синяк), г. Маковицю, г. Кукул, до водоспаду «Женецький Гук», м. Яремча, водоспаду Дівочі Сльози); екстремальними заняттями (катання на коні, заняття з лазертагу, проходження мотузковим парком); заходами в таборах (вечір мафії, «Вандер» має таланти, містер і місіс Вандер, лицарський турнір, гуцульська ватра); тренінгами та майстер-класами (ліплення з полімерної глини, малювання за допомогою шоколаду, заняття з хореографії, виготовлення свічок, в'язання туристичних вузлів). Організуються в таборі і тематичні дні: «Дві тисячі років до нашої ери», «Навколо світу за 24 години», «День «Зоряних війн», «День Середньовіччя»; «День України у «Вандері» (див. додаток Г.8) [29].

В селі Яблуниця Поляницької сільської громади Надвірнянського району знаходиться дитячий табір Best Friends Camp, в якому пропонують цікаві програми, сходження на гірські вершини (г. Хом'як), навчальні екскурсії, нові та приємні знайомства, шоу-програми, спортивні змагання (велопрогулянки, рафтинг). Краєзнавчий туризм в таборі поширюється через розвиваючі екскурсії історичними та природними пам'ятками, серед яких: прогулянка стежкою Олекси Довбуша; пішохідна прогулянка гірськолижним курортом «Буковель» та відвідини етнопарку «Гуцул Ленд», огляд експонатів у музеях Верховини, прогулянка до водоспаду «Пробій» та «Женецький Гук» (див. додаток Г.9) [29].

В селі Яблуниця знаходиться табір-легенда, який має назву «Цивілізація». В цьому таборі дітям пропонують подорожувати в часі за допомогою історичних реконструкцій та рольових ігор, де велику роль відіграють декорації та костюми вироблені під певний стиль. Вікові рамки програми табору – від 6 до 17 років. Організатори табору вбачають свою мету в розкритті минулого через цікаву та інтерактивну форму подання, створення унікальної атмосфери для дітей та

забезпечення пізнання історичного минулого. У таборі «Цивілізація» завжди можна спробувати щось нове, пізнавати та досліджувати, турбуватися про інших. У цьому таборі формуються сильні духом особистості. Навчання, розвиток та виховання дітей проводиться по скаутській методиці малих груп. Перебування в «Цивілізації» – це безперервний формат квесту-легенди. Своє дозвілля вихованці проводять за активним відпочинком: екскурсії місцевістю, походи (на г. Хом'як, г. Говерлу), творчі заняття, освоєння стародавніх культур та їх ремесл, навчання самозахисту, майстер-класи (гра на дримбі та трембіті, кіномистецтва), заняття туризмом, участь у фестивалях, спортивних іграх та квестах, отримання навиків орієнтування на місцевості, заняття з картографії, участь у спортивних іграх, заняття з «передових» наукових дослідів, заняття з психології, заняття альпінізмом у мотузковому парку. Табір-легенда «Цивілізація» відіграє роль своєрідної машини часу, де з дня на день міняється епоха і молодь проживає кожен день в новій інтерактивній грі-дослідженні (див. додаток Г.10) [29].

Опрацювавши програму десяти дитячих літніх таборів Прикарпаття, зауважимо, що літні табори сприяють поширенню спортивного та краєзнавчого туризму. В таких закладах молодь не тільки відпочиває, а й оздоровлюється, здобуває нові знання, досягає нових вершин. На території регіону діє велика кількість таборів, які мають за мету розвивати та поширювати серед молоді здоровий спосіб життя, регулярні заняття спортом та дослідження рідного краю. Варто наголосити, що у дітей розвиваються кращі моральні якості (працелюбність, гідність, любов до своєї країни, доброта, повага, людяність, чуйність), навички 4К (комунікація, колаборація, критичне та креативне мислення), творчі здібності, покращується загальний фізичний розвиток, активна взаємодія з навколишнім світом (див. додатки Г.1 – Г.10 додатку Г).

3.4. Участь дітей у спортивному та фестивальному русі

Для того щоб залучити дітей до занять спортивним туризмом на території Прикарпаття проводять різноманітні та цікаві спортивні та фестивальні заходи, адже активний відпочинок є головною і водночас найдоступнішою ланкою

розвитку спортивного туризму. Як зазначає Бойчук Ю.М. у своїй статті «Формування особистості молодшого школяра засобами туризму», «нову» людину формує саме туризм і краєзнавство, які відіграють велику роль у навчально-виховному процесі в ЗЗСО та ЗПО. Сучасне розуміння термінів «туризм» та «краєзнавство» – це розвиток фізичної складової, оздоровлення, формування кращих моральних якостей, пізнання навколишньої дійсності [70, с. 82].

Станом на 2012 рік, оцінку туристично-краєзнавчої діяльності серед дітей та юнацтва Прикарпаття дослідили Василь Луцький та Микола Соя. Згідно проведеного ними дослідження, визначено, що кожна третя дитина має відхилення у стані здоров'я що в свою чергу спричинене через малорухомий спосіб життя, а відсоток здорових випускників – від 5 до 25 % [78, с.215].

Відповідно до дослідження В. Луцького та М. Сої для залучення молоді регіону до спортивного туризму в 2012 році функціонувало сім туристсько-краєзнавчих таборів центру туризму і краєзнавства учнівської молоді надали змогу оздоровитися 3763 вихованцям. Туристсько-краєзнавчу діяльність розвивають в регіоні за допомогою участі підростаючого покоління у Всеукраїнських туристсько-краєзнавчих експедиціях, рухах та ін. в яких прийняли участь 5640 дітей у 2012 р. [78, с. 219–220]. (див. додаток Д та додаток Е)

Реформація освіти відбулась у 2018 році і тоді більшу увагу звернули саме на поширення спортивного туризму через проведення дозвілля в більш активному стилі, забезпечення розвитку фізкультурно-оздоровчої справи серед молоді, збереження здоров'я підростаючого покоління. Заклади загальної середньої освіти та заклади позашкільної освіти – те місце, де учнів заохочують та прививають бажання займатися спортом і велику роль в цьому відіграють вчителі фізичної культури, які повинні використовувати різноманітні методи та засоби заохочення та активізації пізнавальної діяльності школярів [9, с.20].

Великий вклад у розвиток спортивного туризму на Івано-Франківщині відіграє Департамент освіти та науки Івано-Франківської обласної державної адміністрації, який сприяє організації та проведенню спортивно-масових заходів.

Спартакіада школярів міста Івано-Франківськ є яскравою формою представлення спортивно-масової роботи. Така форма роботи залучає учнів до занять спортом в позаурочний час, надає можливості для підготовки до наступних змагань (обласного, всеукраїнського рівня), вдосконалює фізичні навички. Під час звітнього періоду (2019 рік) у м. Івано-Франківськ під час Спартакіади було організовано та проведено: «Олімпійське лелеченя», спортивні змагання з м'ячем (волейбол, футбол, баскетбол, міні-футбол), «Веселі старти» [2, с.13].

У рамках Олімпійського уроку та Олімпійського тижня у ЗЗСО, ЗПО та в ДЮСШ з 2 по 9 вересня було проведено: зустріч ветеранів спорту з юнацтвом; різновікові спортивно-масові змагання; акції, під час яких закликали дотримуватись здорового способу життя. Метою проведення такої роботи було формування ціннісного ставлення до свого здоров'я та залучення підростаючого покоління до здорового способу життя [2, с.16].

Щорічно в регіоні проводяться спортивні та фізкультурно-оздоровчі заходи які є загальнодоступними. Згідно даних за 2019 рік в Івано-Франківську було проведено: спортивні естафети до Дня фізичної культури та спорту; свято культурно-мистецького спрямування «Осінні барви першOVERесня» (01.09.2019 р.); Всеукраїнський спортивно-масовий захід «Challenge Fest» (28.09.2019 р.); проведення флешмобу «Зимова руханка» (20.12.2019 р.) [2, с. 16].

Підсумовуючи дані за 2019 рік, у спортивно-масових заходах, які проводились у м. Івано-Франківськ, взяло участь 8000 жителів міста. Порівнюючи з даними за 2018 рік, до спортивного руху було залучено на 30% більше людей. Головним стрижнем спортивної роботи були: різноманітні естафети, спортивні конкурси, забави та ігри, фестивалі («Тато, мама, я – спортивна сім'я», «Свято спорту в кожному дворі», «Веселкове літо», «Козацькі забави») [1].

Упродовж звітнього періоду за 2021 рік Департамент освіти та науки сприяв проведенню спортивно-масових заходів із дотриманням усіх норм та вимог під час пандемії. Заходи були присвячені активізації ціннісного ставлення молоді до свого здоров'я та збільшення мотивації до занять спортом. Під час звітнього періоду було проведено: захід «Рух – це здорово» (участь взяло 250 дітей);

«Всеукраїнський Олімпійський день – 2021» (участь взяло 400 юних спортсменів); медіачелендж «SportOnlineDia» (мотиваційний флешмоб); «OlimpicLessons», «DoLikeOlimpians» (олімпійські уроки до Дня фізичної культури і спорту); загальноміський фестиваль «Щасливе дитинство» [4, с.16–17].

Згідно наведених вище даних, визначаємо, що діяльність Департаменту освіти та науки Івано-Франківської обласної державної адміністрації сприяє поширенню серед підростаючого покоління спортивного туризму, проводить активну пропаганду здорового способу життя, залучає до участі учнівську та студентську молодь регіону.

Сприяє поширенню спортивного туризму і Національний Олімпійський комітет України. 3 липня 2019 року проходив фестиваль «OlympicLab» на території Івано-Франківської обласної ДЮСШ. До цього масового заходу долучилось більше 90 вихованців літнього творчого табору «Веселкове літо» [35].

Для забезпечення рухової активності під час пандемії та зимових канікул з 11 по 23 січня 2021 року на Івано-Франківщині відділенням Національного Олімпійського комітету України було проведено фізкультурно-оздоровчий захід, де було запропоновано комплекс вправ, які можна виконати перебуваючи вдома. До цього заходу долучили відомих спортсменів: Дарію Згобу – гімнастка; Валерія Літанюка – легкоатлета; Галину Облещук – легкоатлетка; Віктора Полякова – професійний боксер; Ірину Шепетюк – майстер спорту України міжнародного класу з легкої атлетики [35].

Не менш важливим у поширенні спортивного та краєзнавчого туризму є фестивальний рух. Під час таких масових заходів (спортивного, культурно-мистецького спрямування) прослідковуються туристично-краєзнавчий потенціал регіону, популяризується активний відпочинок серед молоді, відбувається залучення туристів з інших областей. Серед фестивалів Прикарпаття, виділяємо ті, які проводяться в спортивному, краєзнавчому та туристичному напрямках.

Фестивалі класифікують за такими критеріями: за рівнем (міжнародні, всеукраїнські, регіональні); за постійністю (постійним та/чи змінним місцем

проведення); за змістом (етнокультурні, етнографічні, спортивні, гумористичні, екстремальні, етнічно-музичні тощо) [72].

Прикарпаття багате на проведення фестивалів різного жанру. Досліджуючи інформацію про проведення фестивалів за 2020 рік від Івано-Франківської обласної державної адміністрації отримуємо дані про те, що в Івано-Франківській області було організовано та проведено 79 фестивалів (культурно-мистецькі, історичні, міжнародні, всеукраїнські) та подій (туристичні, культурні, спортивні) [20].

На території Німецького озера в м. Івано-Франківськ з 5 по 6 серпня 2017 року був проведений значний за масштабами фестиваль Sport Fest IF у рамках програми «Гарячий спорт» (від платформи «Тепле Місто»). Запропонована програма була новітньою, інноваційною, включала в себе більше двадцяти видів спорту, як індивідуальних, так і командних. Майстер-класи з чотирьох новітніх видів спорту проводили на локації Z-Games: скімбордінгу – різновид серфінгу (катання відбувається не на хвилях, а на узбережжі); балансбордінгу – утримання рівноваги на дошці під якою прикріплений валик; слеклайну – вид спорту, під час якого потрібно ходити по натягнутій стропі; сапбордінгу – різновид серфінгу (серфер веслує стоячи на дошці). Серед командних видів спорту було проведено естафети, ігри з м'ячем (бейсбол, волейбол), пейнтболу, алтимату (гра з летючим диском), лазертагу. Індивідуальні види спорту, які проводились на фестивалі – заняття з альпінізму, бойових мистецтв, стрітболу (відрізняється від баскетболу кількістю гравців – участь беруть тільки 3 гравця), фітнесу, йоги [23].

Досліджуючи програму фестивалю «Івано-Франківськ – місто для життя», який проходив з 5 по 7 травня 2019 року, зазначаємо, що програма була різноманітною і розрахованою на різні вікові групи. Спортивний туризм розвивали через проведення таких масових заходів: «Острів дитинства» (ігри та розваги для дітей, які проходили в парку імені Т. Шевченка); «Великодній Івано-Франківськ» (співання гаївок); «Найкраще місто – Івано-Франківськ» (участь учнівської та студентської молоді у флешмобі) [34].

За допомогою фольклорно-етнографічного фестивалю «Татарівська ватра» відбувається поширення серед молоді традицій Яремчанського краю і розвивається туристичний потенціал. Вперше фестиваль набув масового руху 5 травня 2013 року. На честь 370-річчя від створення села Татарів 7 серпня 2021 року також провели етнографічний фестиваль «Татарівська ватра» під час якого учасники могли відвідати майстер-класи, взяти участь у спортивних змаганнях, скуштувати гуцульські страви, побувати біля святкової ватри. Для наймолодших – було облаштовано зону для ігор та забав (див. додаток Є.1) [50].

Цікавим фестивалем є історична реконструкція «Галицьке лицарство», яке втретє провели 18-19 вересня 2021 року на Замковій горі в м. Галичі. Метою цього фестивалю виступає залучення громадян та державних органів до збереження та охорони культурної спадщини, розвивати туристичний напрям на території Івано-Франківської області. На цьому фестивалі можна взяти участь у лицарському турнірі, театральних виставах, терновій грі, майстер-класах, екскурсіях (локації Давнього Галича), ярмарках, реконструкціях в історичному стилі, інтерактивних іграх, конкурсах, квест-грі «у пошуках скарбів Короля Данила» – всі ці заходи допоможуть учасникам зануритись в світ історичного минулого. Найцікавішим елементом є аудіовізуальний перфоманс. Проведення фестивалю-реконструкції «Галицьке лицарство» приваблює підростаюче покоління історичною тематикою, де можна дослідити минуле Галицького краю (див. додаток Є.2) [45].

Заняття спортом в колі сім'ї пропагує фестиваль «Тато, мама, я – спортивна сім'я» під час якого в родині формуються нові родинні традиції, які пов'язані із спортом. Участь в такому фестивалі заохочує батьків та їхніх дітей проводити своє дозвілля активно та раціонально. Обласний етап фестивалю, який проходив 5 травня 2018 року, був присвячений Міжнародному дню сім'ї. Програма включала в себе такі спортивні заходи: «Слалом», «Мисливство», «Смуга перешкод», «Єралаш». Перемогу в Івано-Франківській області виборола сім'я Матковських з м. Калуша, які потім захищали честь Франківщини під час проведення фестивалю на Всеукраїнському рівні у Володимирі-Волинському. У 2019 році фестиваль

Всеукраїнського рівня «Тато, мама, я – спортивна сім'я» проходив на території Олімпійського спортивного центру «Конча-Заспа» в м. Київ. На змаганнях в Івано-Франківській області перемогла сім'я Псюків (м. Калуш) і представляли область на всеукраїнському рівні здобувши друге місце [51; 82; 19] (див. додаток Є.3).

Отже, на територію Прикарпаття на високому рівні розвинена спортивна та фестивальна складова, через які розвивається спортивний, краєзнавчий туризм. Такі заходи важливі тим, що популяризують активний відпочинок та заняття спортом серед підростаючого покоління, виховують ціннісне ставлення до власного здоров'я, залучають туристів з інших регіонів, розвивають потенціал Прикарпаття в спортивному, туристичному та краєзнавчому напрямках, збільшують попит на туристичний продукт, зберігають історичну та культурну спадщину регіону (див. додатки Є1–Є.3 додатку Є)

РОЗДІЛ 4

Освітньо-виховний потенціал закладів позашкільної освіти

Калущини у роботі з школярами

4.1. Спортивні заходи на території краю

Вдало зазначає М. Косило у своїй праці «Розвиток туристсько-краєзнавчої роботи у позашкільних навчальних закладах України», що саме туристсько-краєзнавча робота допомагає формувати в молоді національну свідомість, історичну пам'ять, залучати підростаюче покоління до туристсько-краєзнавчих досліджень. Все це відбувається за допомогою вивчення історії рідного міста чи села, пам'яток культури та природи рідного краю, участі в Всеукраїнських акціях, спортивних рухах, конкурсах [76]. Саме тому на Калущині одним із найважливіших завдань закладів ЗСО та ЗПО є проведення спортивно-масових рухів у загальнодоступному плані та виховання свідомої молоді. Колаборація з підростаючим поколінням забезпечується за допомогою спортивної, краєзнавчої та туристської роботи під час якої у школярів формується любов до рідного краю та природи, почуття колективізму, стійкість до зовнішніх подразників, зміцнюється рівень здоров'я.

Спортивні структури Калуського району активізують в підростаючого покоління бажання займатися спортом та активно проводити вільний час. Спортивно-масові заходи у м. Калуш проводять на стадіоні «Хімік» на свіжому повітрі. Інформація про організацію та проведення таких заходів публікується на офіційному вебсайті «Управління освіти Калуської міської ради».

Під час навчального періоду в 2014–2015 року для школярів було організовано фестиваль «Привіт літо!», який мав спортивно-мистецьке спрямування. Провели його 19 червня 2015 року. Нагоду стало закриття літніх таборів, які функціонують при закладах загальної середньої освіти. Щоб забезпечити дітям активне дозвілля на цьому фестивалі були представлені різноманітні естафети та спортивні конкурси (див. додаток Ж.1) [44].

Одним із масових спортивних заходів, які проводять на Калущині – Олімпійський тиждень організація якого відбувається щорічно у вересневу пору. Мета Олімпійського тижня – залучення дітей до активного та здорового способу життя, популяризація олімпійського руху. Протягом 2014–2015 навчального року було проведено міську спартакіаду серед школярів, які брали участь у таких видах спорту: легка атлетика, волейбол, баскетбол, футбол. Під час проходження змагань, оцінювались і знання учнів на тематику фізичної культури, козацтва, Олімпійських ігор. Друге місце на обласному етапі Всеукраїнських дитячих ігор під назвою «Старти надій» (2014–2015 навч. рік) вибороли семикласники Калуського ліцею №1. Школярі з Калуського ліцею №5 брали участь в обласному етапі фізкультурно-оздоровчого патріотичного фестивалю «Козацький гарт» та зайняли третє місце. В 2015 році Калуський ліцей №2 був визнаний найкращим за стан фізичного виховання в закладах ЗСО (див. додаток Ж.2) [44].

Для розуміння цінності власного здоров'я, на Калущині організують заходи до Всесвітнього дня здоров'я. 14 квітня 2016 року на територіях закладів ЗСО та ЗПО м. Калуш педагогами було проведено зарядку для учнів. В комплексі «Руханки» були представлені загальнорозвиваючі вправи. Мета «Руханки» – показати користь ранкової зарядки і активізувати бажання робити її щодня та здорового способу життя (див. додаток Ж.3) [44].

В м. Калуш також проводять спортивно-масові заходи на честь відкриття літніх таборів. Досліджуючи дані про кількість учнів у літніх таборах, то у 2017 році у 14 таборах, які працюють при ЗЗСО, оздоровлювалося 1116 дітей, а у таборах від Палацу культури «Мінерал» та «Юність» відпочивали 50 школярів. Станом на 2019 рік кількість залучених дітей до відпочинку в літніх таборах зменшилася, адже на базах пришкільних таборів у 2019 році відпочивало тільки 815 учнів [44].

Всеукраїнський легкоатлетичний турнір імені Аржанова проходив у Калуші 9–10 червня 2017 року. На турнірі були присутні вихованці Рожнятівської, Калуської, Чортківської, Коломийської, Тячівської, Івано-Франківської, Жмеринської, Червоноградської, Хотинської дитячих-юнацьких шкіл та

вихованці обласної організації фізкультурно-спортивного товариства (далі – ООФСТ) «Динамо», ФСТ «Колос», Івано-Франківського коледжу фізичного виховання. Спортсмени з Калуської ДЮСШ отримали 9 перемог (п'ять перемог – перші місця; дві перемоги – другі місця; дві перемоги – треті місця) (див. додаток Ж.4) [44].

ІІ міськрайонні змагання зі спортивного орієнтування на честь Героя Небесної сотні, Героя України Ігоря Дмитріва проводилися 26 жовтня 2017 року в місті Калуш. Навчальні заклади, які взяли участь у змаганні: Калуські ЗЗСО №№1, 2, 3, 4, 5, 6, 7; Калуська гімназія ім. Д. Бахматюка; Войнилівський центр дитячої та юнацької творчості; ЗЗСО сіл Войнилів, Пійло, Кропивник, Завадка, Сівка-Калуська. Калуський ліцей №1 здобув перемогу на змаганнях, друге місце посів Калуський ліцей №5, а третє місце зайняв Войнилівський ліцей. 26 жовтня 2018 року також проводили змагання із спортивного орієнтування пам'яті Героя Небесної сотні, Героя України Ігоря Дмитріва. З міста Калуша участь взяли 10 ЗЗСО, а з Калуського району – 3 команди. Перемогу на змаганнях здобув Калуський ліцей №5, друге місце – Калуський ліцей №1, третє місце – Калуський ліцей №2 (див. додаток Ж.5) [44].

Розвиток спортивного туризму на території Калуського району впроваджують через молодіжну науково-пізнавальну патріотичну програму «Чорний ліс», оздоровчо-наметовий табір «Азимут», змагання із спортивного орієнтування, екскурсії та походи.

Щорічно на території відпочинково-розважального комплексу «Меркурій» (с. Вістова Калуського району) проходить Наметовий табір молодіжної науково-пізнавальної програми «Чорний ліс». Головною метою цього табору виступає знайомство підростаючого покоління з місцевістю; дослідження розвитку подій під час національно-визвольних змагань на території Прикарпаття та їх аналіз; виховання патріотизму; розвиток та поширення спортивного туризму та військово-прикладних видів спорту. Пріоритет – практичне освоєння організації побуту в незвичайних та природних умовах. Ця програма розпочала свою діяльність ще з 1993 року. За даними офіційного вебсайту Управління освіти

Калуської міської ради у програмі «Чорний ліс» брали участь 9 команд із Калуських ЗЗСО 12–17 червня 2017 року. В 2018 році програма «Чорний ліс» була проведена 25–28 червня, а в 2019 році – з 11 по 14 червня. Програма «Чорного лісу» містить в собі цікаві, наукові, пізнавальні, патріотичні та виховні заходи, які пов'язані із спортом. Під час проходження таких заходів у молоді закріплюються вміння і навички з пішого туризму, орієнтування на місцевості, таборування, готування їжі на багатті, розвивається творче мислення (див. додаток З) [31; 47].

Клуб спортивного орієнтування «Азимут» бере початок своєї діяльності ще з 1980 року. Даний клуб співпрацює з обласним комітетом з фізичної культури та спорту Міністерства освіти і науки України, управлінням спорту та молодіжної політики Івано-Франківської обласної державної адміністрації, Українським державним центром національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді. Такі тісні зв'язки дають змогу все більше залучати молодь до занять із спортивного орієнтування. Кращі вихованці клубу «Азимут» беруть участь у зональних, Всеукраїнських змаганнях. Для збільшення багажу знань про орієнтування на місцевості, для учасників клубу проводять навчально-тренувальні збори на туристських базах «Говерла» (сmt. Ворохта) та «Заросляк» (знаходиться біля підніжжя Говерли) [89, с.66–67].

Для вихованці Калуської ДЮСШ, які займаються у відділенні спортивного орієнтування, у селищі міського типу Вигода Калуського району провели оздоровчо-наметовий табір «Азимут» з 4 по 11 червня 2018 року, під час якого діти брали участь в конкурсах та вікторинах пов'язаних із туристською справою, активно тренувались, йшли в туристський похід на г. Осія. Наступного року з 11 по 17 червня оздоровчо-наметовий табір «Азимут» проходив в с. Вістова Калуського району. Учасники табору активно проводили свій відпочинок та мали змогу брати участь в навчальних і тренувальних заняттях, тренуваннях, спортивних іграх, походах, турнірах, конкурсах, вікторинах (див. додатки И.1–И.2 додатку И) [44].

Спортивне орієнтування також допомагає в розвитку спортивного туризму, тому вихованці ДЮСШ Калущини часто їздять на такі змагання щоб представити Калуський район. Біля села Оріховиця в Ужгородському районі в 2015 році проходив чемпіонат України зі спортивного орієнтування і спортсмени з Калуської ДЮСШ здобули II загальнокомандне місце та отримали 20 медалей (десять – золотих; сім – срібних; три – бронзові). Вихованці Калуської ДЮСШ отримали 15 перемог на чемпіонаті України, який проходив в селі Реутинці Конотопського району 20–25 лютого 2019 р. Ще одним здобутком юних спортсменів Калуша були дев'ять перемог на чемпіонаті України який відбувався у Херсонській області в січні 2021 року. На високому рівні Калущину представили вихованці Калуської ДЮСШ на чемпіонаті України із спортивного орієнтування на лижах в селі Реутинці (10–15 грудня 2021 р.). У місті Трускавець в березні 2021 року проходили Всеукраїнські змагання зі спортивного орієнтування, де юні орієнтувальники з Калущини здобули 12 медалей. На ще одному чемпіонаті України який був проведений в Полтаві (9–12 квітня 2021 р.), вихованці ДЮСШ м. Калуш отримали 5 перемог (див. додатки I.1–I.6 додатку I) [44].

Щоб залучити дітей до активного дозвілля для команд з «Клубу веселих і кмітливих» (далі – КВК) Калуських ЗЗСО організують «Літні школи». В селі Вишків Вигодської громади Долинського району в 2017 році на період від 3 по 6 липня на базі комплексу «Ялинка» відпочивало 88 дітей, які брали участь в КВК. Наступного року 2–4 липня оздоровлення та відпочинок дітей – учасників команд КВК – також проходив на базі комплексу «Ялинка». Для проведення активного відпочинку в «Літніх школах КВК» проводились туристські походи, заняття спортом, імпровізаційні конкурси, щоденні ранкові руханки, прогулянки місцевістю. В Миколаївській області в місті Очаків 5–15 липня 2019 року в однойменному комплексі «Очаків» відпочивала команда «Гламур», які здобули перемогу на чемпіонаті з КВК на міському рівні. Для молоді було проведено цікаві змагання та пізнавальні екскурсії (див. додатки I.1 – I.3 додатку I) [44].

«Рух – це здорово» – саме так звучала назва Всеукраїнського фізкультурно-оздоровчого заходу, який проводили у межах святкування Дня захисту дітей 8 червня 2021 року. Мета заходу – акцентувати увагу молоді на розвиток здорового способу життя та збільшення рухової активності. Учасники заходу брали участь в майстер-класах з різних видів спорту, серед яких: спортивне орієнтування, легка атлетика, футбол, баскетбол) [44].

Всеукраїнський спортивно-масовий захід «Cool Games» проходив у місті Калуші 15, 16 та 22 грудня 2021 року на базі Калуського ліцею №3. В заході брали участь команди із ЗЗСО Калуської територіальної громади. Захід «Cool Games» розрахований на вікову групу від 9 до 17 років. Мета заходу – впровадження інноваційних підходів на уроках фізичної культури, залучення молоді до систематичних занять спортом, заохочення школярів до ведення здорового способу життя. Спортивні змагання були поділені на три вікові діапазони: перший – 2011–2012 рік народження; другий – 2008–2010 рік народження; третій діапазон – 2004–2007 рік народження [44].

На Калущині також розвивають любов до Батьківщини, національні інтереси через проведення військово-спортивних змагань. У 2019 році було 77 років від створення Української повстанської армії (далі – УПА), тому до Дня захисника України на Меморіальному комплексі «Криївка Черемоша» для старшокласників Калуських ЗЗСО провели військово-спортивні змагання, конкурси («Візитка рою»), збори автоматів, змагання з проходження туристичних перешкод. 79-ту річницю від створення УПА також провели у форматі військово-спортивних змагань на території «Криївки Черемоша». Військово-патріотичний змаг провели 15 жовтня в межах святкування Дня захисника України. На 80-ти річчя від створення УПА була проведена пошуково-краєзнавча експедиція «Стежками Чорного лісу» (допомогли в проведенні експедиції такі організації: Калуська міська рада, комунальне підприємство «Пам'ять», музей «Калуська в'язниця», Івано-Франківська обласна рада). Мета експедиції – простежити віхи історії національно-визвольного руху на території Калущини, дослідити місця бойовий дій УПА. Під час експедиції учні відвідали криївку М. Фіртася та

пам'ятні знаки у селах Калуського району (Боднарів, Грабівка, Бережниця). У селі Рибне Ямницької сільської громади Івано-Франківської області 26 травня 2021 року проходив II етап Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»), яка залучає молодь до збереження історичного минулого країни та національної ідеї. Перше місце здобули вихованці Калуського ліцею №10 – рій «Віторогони» (див. додатки Й.1–Й.4 додатку Й) [44].

Залучає молодь до участі в спортивних заходах Калуська філія від Івано-Франківського ОДЦТКУМ., яка розпочала своє функціонування 4 квітня 2000 року. Педагогічний склад філії розробляє та проводить: змагання з техніки велосипедного, пішохідного туризму, спортивного орієнтування, туристські походи. Вперше Тиждень туризму в Калуській філії провели в 2012 році. При філії діє 13 гуртків, які мають різні спрямування: літературне краєзнавство, спортивне орієнтування, екологічне краєзнавство, юні музеєзнавці, пішохідний туризм, гірський туризм та ін.. [58, с.205]. Для учнів Калуського ліцею №4 Івано-Франківським ОДЦТКУМ було організовано туристський похід на г. Говерлу. За допомогою такого походу відзначили День туризму в 2019 році. Під час гірського туризму школярі оздоровилися, закріпили спортивні навички, та отримали незабутні враження (див. додаток К) [44].

Підсумовуючи, варто зазначити, що участь у спортивному русі також допомагає в подальшому залучати підростаюче покоління до занять зі спортивного туризму, адже участь у різноманітних спортивних змаганнях, конкурсах, вікторинах, патріотичних змагах, змаганнях із спортивного орієнтування є першочерговою ланкою для подальших систематичних занять спортивним туризмом.

4.2. Літні позашкільні табори Калущини

Звертаємо увагу на підрозділ 3.3. «Літні позашкільні табори регіону» розділу III «Краєзнавство і туризм Прикарпаття» нашого дослідження, де було детально розглянуто мережу літніх дитячих таборів Прикарпаття. Серед літніх

таборів Калушини розглянемо діяльність таких закладів позашкільної освіти: ЛОК «Дружба», дитячого табору «Лімниця», санаторій ПП «Станіслав».

В селі Новоселиця Вигодської громади Калуського району розташований Лікувально-оздоровчий комплекс (далі – ЛОК) «Дружба», який почав свою діяльність у 1985 році. Програма табору складена різноманітно, а найголовніше – тут прислухаються до побажань дітей. Кожен вихованець зможе реалізувати свій творчий потенціал, адже на базі табору знаходиться актові зала, телезала, комп'ютерна зала, диско зала, зал під відкритим небом, ігрова зала, дитячий майданчик, бібліотека. Освітняни та вихователі, які працюють у таборі розробляють цікаві та інноваційні технології за допомогою яких вихованців залучають до занять спортом та здорового способу життя. Щоденно тут організовують розважальні ігри, інтелектуальні вікторини, цікаві конкурси, які формують патріотичне мислення: «Strong Men Games», «Українські вечорниці», «Голос Дружби», «Слава нації», флешмоб «Холлі», написання листів для захисників України, «концерт «Збережи життя солдату» [33].

Для популяризації спортивного туризму в таборі розробляють і проводять змагання і конкурси з різних видів спорту, як масових так й індивідуальних. Одним з спортивних конкурсів є «Веселі старти», де вихованці працюють в командах та виконують завдання під час проходження естафет. Наступний конкурс, який проводять у таборі «Дружба» – «Спортивний уїкенд». У ЛОК «Дружба» в 2019 році відкрили площадки для гри у футбол, волейбол та баскетбол. У спортивних залах для дітей доступний такий інвентар: бігова доріжка, шведська стінка, столи для гри в теніс, велотреки, боксерська груша та ін. [33].

Розвиток краєзнавчої ланки відбувається під час екскурсій та поїздок: до аквапарку у м. Івано-Франківськ, Меденецького зоологічного парку «Лімпопо», Трускавецького дельфінарію «Оскар», Скелі Довбуша, Центру Спадщини Вигодської вузькоколійки – Карпатський трамвай, Калуську льодову арену (зимовий період) (див. додаток Л.1 – Л.3 додатку Л) [33].

В селі Вістова Калуського району розташований табір «Лімниця». На базі табору є два корпуси, а в кожній кімнаті проживає двоє-троє дітей. Активний відпочинок тут забезпечений, тому що кожного дня для вихованців тут організовують по 3-4 заходи, серед яких: цікаві майстер-класи (з хореографії, заняття з квілінгу та оригамі), пісенні вечірки, конкурси краси, гурткові заняття, спортивні тренування та ігри, розвиваючі ігри, проведення малих Олімпійських ігор та спартакіад, екскурсії до скельно-печерного комплексу «Скелі Довбуша», в Галицький національний парк. Варто зазначити, що табір знаходиться неподалік річки Лімниці і коли погода сонячна вихованці проводять дозвілля на пляжі біля річки (див. додаток М) [54].

Під час першої зміни в 2021 році у таборі «Лімниця» оздоровилося 130 дітей, які змогли долучитися до участі в таборі не зважаючи на карантинні обмеження. За словами вихованців табору програма для відпочинку привертає увагу через проведення ігор, концертів, дискотек, вечірніх заходів (кожного вечора готується особлива програма), квестів. Родзинка перебування у літньому таборі – «лімнова система», яка передбачає нагороди за добрі справи та вчинки, перемоги у змаганнях. За отримані «лімни» є можливість взяти другу вечерю або дати завдання шостому загону (загін виховників). Такі бонуси заохочують дітей до гарної поведінки, занять спортом та брати участь в таборі наступного року [21].

В селі Витвиця Калуського району знаходиться приватне підприємство (далі – ПП) «Станіслав» дитячий табір санітарного типу «Перлина Карпат». Оздоровлення дітей відбувається через взаємодію з природою, адже цей санаторій знаходиться на території лісового масиву і біля табору протікає річка Свіча також в санаторії є масажний кабінет, водолікування, магніто терапія, бювет мінеральних вод, кабінет ароматерапії, болото лікування. Під час перебування в «Перлині Карпат» створюється сприятливий мікроклімат через який збільшується стресостійкість та зміцнюється імунітет до зовнішніх подразників та хвороб. Найкращим оздоровчим місцем біля табору є Моршинське родовище, яке містить в собі лікувальні розсоли. На території закладу присутній спортивний комплекс,

де діти займаються різними видами спорту: грою у волейбол, гандбол, теніс, підтягуються на брусах, користуються м'ячами, ракетками для тенісу, тренажерами, туристським спорядженням та ін.. На території санаторію розміщені відпочинкові зони (бесідки, павільйони). Дозвілля молодь проводить цікаво та невимушено (участь в цікавих конкурсах, концертах). Для розвитку спортивного та краєзнавчого туризму вихователі «Перлини Карпат» організують екскурсії місцевістю та областю. Залежно від вподобань дитини можна відвідувати гурток на території табору: «Бісеринка», «Пізнайко», «Футбольний», «Краєзнавчий», «Ритм», «Хто швидше» (див. додаток Н) [39].

Педагогічний склад у таборі «Перлина Карпат» мають відповідний кваліфікаційний рівень. Свою роботу з дітьми організують відповідно до віку та розвитку вихованців. За допомогою залучення молоді до конкурсів, програм, масових заходів, змагань, клубної роботи відбувається згуртування і подальша колаборація школярів. Розвивають у дітей бажання активно проводити дозвілля з найдоступнішої форми роботи – ранкової зарядки [39].

На території Калущини не широко розповсюджена мережа таборів, адже більшість школярів із ЗЗСО та ЗПО відвідують літні табори Івано-Франківської області, де є можливість побувати ближче до Карпат. Проте, досліджені нами три літні табори Калущини, розкривають зміст їх діяльності: оздоровлення молоді (через руханки, спортивно-масові заходи), залучення їх до спортивного та краєзнавчого туризму (екскурсії, походи).

4.3. «Молодий рух», НОСУ «Пласт» станиця Калуш та «Спорт для всіх» у м. Калуш

Молодіжними організаціями, що пропагують на Калущині заняття спортом, туризмом та краєзнавством виступають: Калуська молодіжна організація (далі – МО) «Молодий рух», НОСУ «Пласт» станиця Калуш та Калуський міський центр фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх».

Калуська МО «Молодий рух» залучає до співпраці патріотично налаштовану молодь, яка прагне сприяти процвітанню України. У вересні 2019

року Калуська МО реалізовувала проєкт «Освіта – шлях до успіху» до якого долучилось 45 дітей, вік яких – до 13-ти років. Проєкт складався з трьох епатів. Перший етап тривав чотири дні і його провели в Калуші вкінці серпня. Під час таборування в лісі на Височанці молодь відпочивала, брала участь в цікавих та інтелектуальних конкурсах та спілкувались між собою. Реалізація другого етапу відбулася на завершенні першої декади вересня. Проводився він у м. Яремчі і тривав один день, де організували і провели тренінг, семінар, похід на г. Маковицю, екскурсію на «Скелі Довбуша». Третій етап провели у Ворохті з тривалістю в два дні. На останньому етапі провели семінар, учасники мали змогу долучитись до гурткової роботи та піти в туристський похід на г. П'ятихатки та г. Магуру [49].

Наступний проєкт Калуської МО «Молодий рух» – «У пошуках втраченої історії». Даний захід був завершений 22 грудня 2020 року і поділений на три етапи. Першим етапом стала одноденна поїздка до найбільшого озера Українських Карпат – Синевиру, другий етап – туристський похід на вершину гори Маківка, третій етап – проведення таборування у смт. Ворохта. До проєкту долучилось майже 50 дітей. Мета проєкту – активізація краєзнавчого туризму за допомогою дослідження історії, традиції, побуту і звичаїв рідної місцевості та країни, розширення кругозору дітей та їх всебічний розвиток [25].

Всеукраїнська громадська організація Молодий Народний Рух щорічно проводить таборування, яке спрямоване на національно-патріотичне виховання. Зокрема, у 2020 році ця організація проводила табір «Говерляна імені В'ячеслава Чорновола – 2020» в якому з 200 учасників, 50 з яких жителі Калущини. Запропонована програма була розвиваючою та різноманітною: участь у гуртках (основи тактичної медицини), лекція, майстер-класах (хортинг – українське бойове мистецтво), реалізації проєктів, дискусіях, пісенних конкурсах, етнодискотечі, пейнтболі. 23 серпня молодорухівці відсвяткували День Державного прапора на вершині гори Говерла. На завершення табору була розпалена прощальна ватра за розпалення якої відповідали учасники з Калуша [22].

Калуська МО «Молодий Рух» з 20 по 25 липня 2021 року організувала «Чорний Ліс імені Степана Бандери – 2021» і проходив він в урочищі Бовкоти, який є ландшафтним заказником місцевого значення, Витвицької сільської територіальної громади Калуського району. Участь у таборі взяло 25 молодорухівців від 7 до 16 років. Програма табору включала в себе заняття із військово-тактичної справи, заняття з домедичної допомоги, можливість бути учасником історичних та філософських гуртків, туристських походів (на г. Яворину), теренової гри, відвідини бункера «Роберта» неподалік с. Липа [22].

Всеукраїнська ГО «Молодий Народний Рух» організував традиційне чотириденне таборування «Рухаймось до вершин» в 2021 році біля підніжжя найвищої вершини Українських Карпат – Говерли до якого залучили 400 учасників, 50 з яких – Калушани. Молодорухівці активно проводили час: брали участь у гутірках (лідерство, активна молодь в житті держави, основи тактичної медицини), завданнях (формування команд, публічні виступи), активних іграх (пейнтбол, волейбол, хортинг), туристських сходженнях (на г. Говерлу), патріотичні ігри («Криївка» – аналог «Мафії», «Показуха»). Основна традиція таборування – підготовка і розпалювання вечірньої ватри. Процес підготовки вогнища залучає всіх до спільної роботи і згуртовує (заготівля дров, побудова ватри, співання українських пісень) [17] (див. додатки О.1–О.6 додатку О).

НОСУ «Пласт» станиця Калуш займаються патріотичним вихованням, формуванням національної свідомості та залучають дітей до проведення активного дозвілля. Свою діяльність станиця розпочала з 11 лютого 2016 року, саме тоді було сформовано перший рій змішаного типу під назвою «Зозулята» до якого долучилось 16 дітей. Ще один рій «Пруткі кошенята» сформований 24 вересня 2017 року і учасниками є тільки дівчата. Ще один дівчачий рій «Лисички» сформовано 20 жовтня 2017 року. Для найменших розпочало діяльність пташине гніздечко «Хухи» 12 грудня 2018 року. Гурток «Карамельки» для юнацтва розпочав свою діяльність 1 вересня 2019 року. Для хлопців рій «Орли» сформований 7 вересня 2019 року. У Калуській станиці, станом на 2019 рік брали участь 79 дітей, серед яких: пташата – 13; новацтво – 18; юнацтво – 29;

старщопластуни – 2; пластуни сеньйори – 4; приятелі пласту – 13. Для забезпечення активного дозвілля пластовий осередок в м. Калуші беруть участь у «Святі Весни», святі «Діти Квіти», «Міх талантів», поширенні Вифлеємського вогню миру, участь в «Розколяді», станичних та крайових таборах, патріотичних заходах, екологічних акціях, щорічному Велодні, прогулянках до лісу, походах в гори [26].

Проведення Свята Весни «Лицарський шлях» відбувалося 6 травня 2017 року у місті Калуш. Участь у заходів взяло 150 пластунів з Івано-Франківської округи. Зокрема, на Святі Весни «Чумацький шлях» з 21 по 23 травня 2021 року в м. Калуші зібралося близько 50 учасників. Таборування проходило на галявині з якої відкривався краєвид на Калуш [26].

В Калуському пластовому осередку 1 червня 2019 року провели станичне свято «Діти квіти» в межах святкування Дня захисту дітей. Вкінці вересня цього ж року організували свято Відкриття пластового року під час якого діти проходили таборування і розпалення вечірньої ватри. Вшанування пам'яті про полеглих у бою під Крутами калуськими пластунами відбулося з 26 по 30 січня 2021 р. під назвою «Незламні герої». Провели військово-історичний вишкіл на території Підгорецького лісу. Програма складалася із тематичних гутірок, бесід (ведення боїв, події 29 січня 1918 р., знайомство зі зброєю), навчання стрільби із пневматики, спортивного орієнтування, онлайн семінару, відвідання криївки «Черемош», урочища Цапове неподалік с. Церковна, с. Тяпче, де пластуни вшановували пам'ять про Миколу Корпана [26].

Заклад що популяризує розвиток спортивного туризму – це центр фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх» у м. Калуш, який був сформований 23 грудня 2006 року. Директор – Олег Богданович Нижник. Організація залучає дітей Калущини займатися спортом та вести здоровий спосіб життя. Беручи до уваги, дані за 2020 рік, спортивно-масові змагання в м. Калуш проводяться майже біля кожного дворика. Мета діяльності «Спорту для всіх» у м. Калуш – активізація бажання брати участь у спортивних змаганнях. Розвиток спортивної, краєзнавчої та туристської ланки також проводиться через туристські походи до

Карпатських вершин та екскурсії містами України, які проводять організація «Мандри» (керівник – Олег Нижник). Походи вихідного дня почали проводитися з 2012 року після проведення конкурсу, який проходив на вершині г. Графа, «Краще гір можуть бути тільки гори» (див. додаток П.1–П.4 додатку П).

Одним із спортивно-масових змагань є Олімпійське літо, яке проводиться щорічно від 2007 року. Мета заходу – популяризація активного відпочинку, розвиток загальних фізичних якостей за допомогою спорту та фізичної активності. В програмі присутні цікаві конкурси, спортивні змагання, естафети, ігри, вправи на спортивній драбинці. Станом на 21 серпня 2019 року в Калуші пройшов фінал «Олімпійського літа – 2019». У програмі були такі змагання: стрибки на скакалці, стрибки в довжину, спортивна естафета, бесіда на тему булінгу і правил поведінки. Переможці були поділені на три вікові категорії: наймолодша, молодша, середня, найстарша [52]. В умовах війни, все ще варто приділяти увагу оздоровленню підростаючого покоління, тому 08 вересня 2022 року в м. Калуш на площі Героїв пройшов фінал «Олімпійського літа». Учасники брали участь у естафеті, стрибках у довжину, стрибках через скакалку [24].

Щорічний спортивно-масовий захід «Велодень» в м. Калуш у 2019 році провели 12 травня. Організацією цього заходу займалися «Спорт для всіх» м. Калуш та НОСУ «Пласт» станиця Калуш. В програмі «Велодня» також був флешмоб та «гонки на ровериках» (для дошкільнят) [46].

Традиційно в Калуші проводять пробіг пам'яті Павла Ліщинського, який у 2019 році відбувся 14 липня. Учасниками такого масового спортивного заходу було 30 бігунів. Маршрут був складений від пам'ятника Роману Шухевичу, який знаходиться в центрі м. Калуш до Народного дому «Просвіта» в Хотіні – садибної забудови Калуша [53] (див. додатки Р.1–Р.4 додатку Р).

У місті Калуші на стадіоні «Хімік» Калуський міський центр «Спорт для всіх» реалізовує проведення фізкультурно-оздоровчого заходу під назвою «Sport for all everyday». 20 жовтня 2022 року проводились навчання із скандинавської ходи, яка має оздоровчий вплив на організм людини. 27 жовтня 2022 року проходила кульова стрільба. Участь у навчанні взяли 40 студентів з Калуського

політехнічного фахового коледжу. Такий вид спорту розвиває м'язову пам'ять та координацію рухів [24].

«Мандрівка до Писаного каменя» саме так називався оздоровчо-реабілітаційний захід який був проведений Калуським міським центром «Спорт для всіх» 23 жовтня 2022 року. Участь у ньому взяли як діти так і дорослі, адже вік учасників був від 8 до 65 років [24].

Підсумовуючи варто вказати на те, що у м. Калуші у вищезазначених організаціях дбають про розвиток спортивного туризму через проведення спортивних, патріотичних, туристських заходів. Така форма роботи допомагає залучати учнівську та студентську молодь до участі в спортивному туризмі, формує цінність до власного здоров'я, сприяє поширенню здорового способу життя і є важливою ланкою під час виховання та навчання.

РОЗДІЛ 5.

Методика реалізації стартапу «3D – бродилка»

Для розбудови могутньої держави з конкурентоспроможною економікою спільноті творчих людей, національно свідомим, відповідальним, активним та підприємливим громадянам потрібно працювати згуртовано. Згуртування та підготовка таких громадян належить закладам загальної середньої освіти. Саме тому важливою є концепція НУШ, де в новій школі застосовуються інформаційно-комунікаційні технології, розвивається педагогіка партнерства, виховання на цінностях, розробляється сучасне освітнє середовище, а найголовніше – орієнтація на учня, тобто особистісно-орієнтований підхід [8].

Залучення дітей до занять із спортивного та краєзнавчого туризму дозволить виховати та розвинути в школяра патріотичні цінності, інноваторські здібності, навички 4К, сформувати цілісну, всебічно розвинену особистість. Щоб зацікавити дітей до такого виду туризму варто впроваджувати модерні та цікаві напрями роботи в навчально-виховній діяльності. Саме тому, реалізуємо туристичний проєкт «3D – бродилка», який полягає в дослідженні рідного краю, оздоровленні та розвитку внутрішнього спортивного туризму за допомогою туристських походів до гірських вершин та мандрівок Україною. В проєкті закладено основи здорового способу життя, закріплення та отримання нових знань про Україну та її минуле, створення умов для розвитку власного блогу у соцмережах (див. додаток С)

Метою проєкту виступає розвиток туризму в Україні, залучення підростаючого покоління до проведення активного дозвілля, занять спортом, екологічного та здорового способу життя, навчання учасників вести продуктивний та монетизований блог про подорожі. Девіз «3D – бродилки» – «Рухайся! Досліджуй! Створи!»). Учасники нашого проєкту зможуть відпочити фізично та духовно за допомогою сходжень на Карпатські вершини; дізнатися історію рідного краю через екскурсії різними куточками України; навчитися сортувати сміття та не забруднювати нашу планету через участь в екологічному

клубі (озеленення лісів, збирання сміття, очищення карпатських стежок); набратися сил та енергії; оздоровитися; навчитися монтувати відео (*Cup-cat; VN; Splice; iMovie; Sony Vegas Pro*) та обробляти фото (*Adobe Photoshop, Adobe Lightroom*); вести власний блог на платформах: *Tik Tok, YouTube, Instagram*; продавати знімки з походів та екскурсій на платформах: *Shutterstock, iStock, Dreamstime, Depositphotos, 123RF*.

Розроблена типова освітня програма під керівництвом Шияна Р.Б. для початкових класів за НУШ створює сприятливі умови для реалізації «3D – бродилки» вже з молодшого шкільного віку на уроках з «Я досліджую світ».

Змістові лінії «Я пізнаю природу», «Я у природі», «Я в рукотворному світі» інтегрованого курсу «Я досліджую світ» передбачають формування уявлень та розуміння об'єктів та явищ навколишнього світу, дослідницьких умінь, допитливості до експериментів та спостережень, бережливого ставлення до природи; розвиток навичок екологічної поведінки; втілення винахідницьких ідей та проєктів школярів. Пропонований зміст, який стосується спортивного та/чи краєзнавчого туризму, для реалізації змістових ліній в 1–2 класі – «Україна – моя країна», «Рідний край», «Природа рідного краю», «Моє місто (село), «Моя адреса»; 3–4 класі – «Природоохоронні території рідного краю», «Орієнтування на місцевості», «Здоровий спосіб життя» [16].

Згідно такого змісту можна організувати найпростішу форму туризму – прогулянку. Під час «3D – бродилки» досліджуємо рідне місто (село), дізнаємося його історію та спілкуємося з місцевим населенням. Саме так впроваджуємо спортивний та краєзнавчий туризм у початкову освіту та забезпечуємо формування ключових компетентностей НУШ:

Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовою. Ця компетентність виражається через вміння висловлювати власну думку як усно, так і письмово [8]. Реалізуємо в початковій школі через усні розповіді та письмові роботи про враження після прогулянки, цікаві факти про місцевість.

Природничі і технологічні компетентності спрямовані на практичне застосування наукового методу, експерименту, аналізу, навчання спостереженню

та збиранню даних [8]. Впроваджуємо через збирання даних про традиції, обряди, звичаї свого населеного пункту; спостереження за природою рідного краю та аналізом виконаного дослідження.

Інформаційно-цифрова компетентність – призначена для формування алгоритмічного мислення, навчання медіа-грамотності, кібербезпеки етики роботи з публічною інформацією, пошуку, обробки та обміну інформацією через інформаційно-комунікаційні технології (далі – ІКТ) [8]. В нашому проєкті важливим є не тільки живе спілкування, а й використання ІКТ. Збирання школярами отриманих даних на смартфони під час прогулянки допоможе в подальшому систематизувати отриманий матеріал і виконати науково-дослідницьку роботу, яку можна представити за допомогою: презентацій (Prezi, Canva, PowerPoint); ментальних карт (Mindomo, MindMaster, Freemind, Coogle, Xmind); інтерактивних дошок (Padlet, Linoit); створення «Хмари слів» (Wordle, Wordart); монтування відео-розповіді (VN, Cap cut, iMovie).

Ініціативність і підприємливість. Компетентність спрямована на розвиток ініціативності, фінансової грамотності, раціонального споживацтва. В тандемі з попередньою компетентністю активізуємо у школярів 1–4 класів уміння генерувати власні ідеї і впроваджувати їх у життя [8]. Формуємо на основі отриманих знань про ведення власного блогу про спортивний та/чи краєзнавчий туризм, мандрівки у соцмережах (*Tik Tok, YouTube, Instagram*) та обробки і продажу власних світлин з прогулянки (*Shutterstock, iStock, Dreamstime, Depositphotos*).

Уміння вчитися впродовж життя. Компетентність передбачає пошук та засвоєння нових знань, вмінь та навичок, визначення навчальних цілей і ефективних прийомів їх досягнення, самоаналіз та саморозвиток [8]. Формуємо у школярів початкової школи вміння до саморозвитку через заохочення до участі в нашому проєкті, цікаві завдання (створення плакатів на тему прогулянки), самооцінку виконаного дослідження та пошуку нової інформації.

Соціальна та громадянська компетентності – спрямовані на розвиток комунікації та колаборації у громадському житті, поваги до законів, дотримання

обов'язків та прав людини [8]. Реалізуємо через спільні прогулянки із дітьми з інших класів, спільного виконання проєктів, забезпечення позитивної та дружньої атмосфери під час дослідження населеного пункту.

Обізнаність та самовираження у сфері культури. Компетентність спрямована на розуміння творів мистецтва, повагу до культурного вираження інших людей та формування власного творчого мислення за допомогою мистецтва [8]. У проєкті «3D – бродилка» залучаємо дітей і до краєзнавчого туризму під час якого досліджуємо історію видатних діячів населеного пункту та пропонуємо дітям розкрити свій талант через написання віршів, малюнків, створення власних проєктів.

Екологічна грамотність і здорове життя – передбачає раціональне використання природних ресурсів та усвідомлення ролі довкілля для людини, дотримання здорового способу життя [8]. Формування даної компетентності проводиться за допомогою бесід про збереження довкілля, садіння дерев в лісах, сортування сміття, розповіді про Zero Waste – вторинну переробку та використання відходів, проєкт Chysto.de – волонтерський еко-рух, який рятує Вільшанське водосховище від «хвиль сміття».

Зокрема, для нашого проєкту притаманний особистісно-орієнтований підхід – процес, який спрямований на розвиток учня і його індивідуальних особливостей, інтересів та здібностей, який характеризується цілеспрямованістю, планомірністю та спеціально організованим процесом. Впроваджуємо його під час прогулянок з учнями початкових класів через розмови із кожним школярем та визначення його особистих вподобань. Безпосередньо, під час прогулянки рідною місциною, забезпечуємо комфортну атмосферу для кожної дитини, підбираємо цікаві ігри, невеличкі змагання, квести (вправи з м'ячем: футбол, волейбол; ігри із скакалкою; біг наввипередки; інтелектуальні ігри: «Хто я?», «Козацьке лото», «Strateg Be Ukrainian»; створення мандали з природних матеріалів; збирання гербарію; спостереження за природою та змінами, які відбуваються; співання українських пісень; екскурсія до бібліотеки; розмови із старшими людьми, які розповідають про минуле населеного пункту; дослідження історичних пам'яток

рідного краю (с. Пійло та с. Довге-Калуське): символічна могила Борців за волю України, пам'ятник жителям, які загинули на фронтах Другої світової війни, музей стародавніх речей у бібліотеці; дослідження походження назви села та назв вулиць), які зацікавлять кожного учасника і активізують прагнення до навчання, дослідження та подальшої участі в такій прогулянці. Особистісно-орієнтований підхід важливий тим, що кожен учень буде залучений до колективної роботи через справу, яка викликатиме інтерес і активізуватиме подальше бажання вчитися.

Підводячи підсумок, варто вказати, що реалізація проєкту «3D – бродилка» має місце у початковій школі та забезпечує розвиток восьми з десяти ключових компетентностей НУШ. Проєкт туристичний, тому спрямований на розвиток спортивного туризму, саме тому такий практичний формат навчально-виховної роботи сприяє кращому засвоєнню та закріпленню теоретичних знань, які учні отримали за шкільними партами (див. додатки Т.1 – Т.5 додатку Т).

Для розширення проєкту «3D – бродилка» плануємо залучати до спортивного туризму і школярів середньої та старшої школи. Для цього нами був проведений аналіз модельної навчальної програми «Вступ до історії України та громадянської освіти» для 5 класу за НУШ, навчальних програм з «Історії України» та «Всесвітньої історії» для 7–9 класів та навчальної програми «Історії України» для 10–11 класів та підручники з історії (стандартного рівня) для ЗЗСО. Із розділів навчальних програм та навчальних підручників виділяємо ті теми, через які зможемо реалізувати розвиток нашого проєкту, залучити молодь до спортивного та краєзнавчого туризму та здорового й активного способу життя.

Під час вивчення курсу з «Історії України» та «Всесвітньої історії» формуються не тільки ключові компетентності, а й предметні, серед яких: хронологічна (передбачає орієнтування в історичному часі та встановлення причинно-наслідкових зв'язків), просторова (знаходження взаємозалежностей в суспільстві та орієнтування в історичному просторі), інформаційна (передбачає розвиток вмінь роботи з історичним джерелом, їх аналіз), логічна (спрямована на пояснення історичних фактів, подій та явищ, вміння ставити запитання та шукати

до них відповідь), аксіологічна (формулювання версій та оцінок історичного руху та розвитку) [10]. Для того щоб залучити учнів до занять із спортивного та краєзнавчого туризму і сформувати предметні компетентності в історичній галузі, варто підбирати цікаві екскурсії та походи, які будуть стосуватися теми, яка вивчається на уроках з історії України та всесвітньої історії.

Проаналізувавши модельну навчальну програму та підручник «Вступ до історії України та громадянської освіти. 5 клас» авторів Олександра Гісема та Олександра Мартинюка, виділяємо наступні теми, які можна поєднати із спортивним та краєзнавчим туризмом та проєктом «3D – бродилка» [10]:

«Історичні джерела та їх різновиди». Під час проведення даної теми рекомендуємо провести екскурсію до місцевої бібліотеки, де діти зможуть дізнатися яких видів бувають історичні джерела; яке значення мають археологічні дослідження; отримають навички роботи з історичним джерелом. Через таку екскурсію у школярів поглибляться знання з предмету; теорія підкріпиться практикою. На основі отриманих знань, школярам доцільно запропонувати виконати практичну роботу (створення відео-огляду на джерела).

«Збереження інформації та історичних пам'яток. Пам'ятники». Навчальний процес під час вивчення даної теми можна організувати через екскурсію до музею (музеї Калуша: «Історія рідного краю»; етнографічний музей «Народні скарби»; етнографічний та краєзнавчий музеї Калущини; етнографічний музей вишивки і одягу Прикарпаття), архіву (Державний архів Івано-Франківської області), бібліотеки (Калуська центральна бібліотека ім. Тараса Шевченка; Долинська центральна публічна бібліотека; Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І. Франка), дослідження пам'яток історії та культури рідного краю.

«Українська держава на історичних картах у різні часи свого існування. Історико-етнографічні регіони України». Для практичного закріплення набутих знань з даної теми, рекомендуємо залучити школярів до дослідження топонімів (топоніміка – наука, що займається вивченням походження назв місцевостей) населеного пункту, спілкування із старшими людьми і створення власної

історико-топонімічної карти. Через таку дослідницьку діяльність спортивний туризм присутній у прохідках по селу чи місту; краєзнавчий туризм виражається через спілкування з людьми.

Для закріплення матеріалу з курсу «Всесвітня історія» для 7 класу про Середньовіччя пропонуємо розробити екскурсію Тернопільською областю в якій локалізується найбільша в Україні кількість замків та замкових споруд – 34.

Вивчаючи програму з курсу «Історія України» для 8 класу пропонуємо таку форму роботи: *до розділу III «Козацька революція середини XVI ст. і війна за суверенітет козацької держави другої половини XVII ст.»* можна організувати квест-реконструкцію подій Національно-визвольної війни; також можна провести «Козацькі забави»; *до розділу V «Україна та ранньомодерні імперії XVIII ст.»* здійснити мандрівку до історичних та культурних пам'яток періоду бароко, які знаходяться на території регіону [11].

В 9 класі під час вивчення *розділу VI «Україна початку XX ст. перед викликами модернізації»* школярі вивчають діяльність таких організацій як «Сокіл», «Січ» та «Пласт» [11]. Для поглиблення знань про ці організації пропонуємо відвідати станицю Пласту в місті Івано-Франківськ та взяти участь у заходах різної спеціалізації, зокрема: вишколі практичного пластування, спартакіадах, осінні та весняні рейди Карпатськими стежками [38].

У програмі з курсу «Історія України» для 10 класу під час вивчення *розділу I «Україна в роки Першої світової війни»* рекомендуємо провести туристський похід на г. Ігровець в гірському масиві Горгани, де знаходяться залишки укріплень з Першої світової війни. Зокрема, для закріплення *розділу VI «Україна в роки Другої світової війни»* пропонуємо організувати спортивне орієнтування на місцевості для розуміння особливостей партизанського руху та важливості вміння орієнтуватися в природі. Також школярів у 10 класі варто залучити дітей до «Молодого Народного Руху». Зокрема, Калуська МО «Молодий Рух» щорічно організовує «Чорний ліс» під час якого підлітки займаються військово-тактичною справою, вивчають основи домедичної допомоги, здійснюють сходження на Карпатські вершини, стають учасниками теренової гри [25]. Під час вивчення

цього розділу також варто організувати тур повстанськими криївками (служили для порятунку місцевих від війни та Голодомору; в криївках повстанці переховувались від холоду) Прикарпаття: криївка Миколи Твердохліба «Грома» – збудовано осінню в 1953 році на схилі гори Березовачка на висоті 1500 метрів в урочищі «Джурджі», яке знаходиться в с. Зелене Верховинського району; криївка Ярослава Мельника «Роберта» – розташована в урочищі Розтоки біля села Липа в Калуському районі; повстанська криївка-шпитальня – знаходиться в селі Пістинь Косівського району; криївка Михайла Каратницького «Маяка» – знаходиться в урочищі Провал біля села Кубівці Тисменицької міської громади; криївка на Касовій горі – знаходиться в с. Бовшів Бурштинської міської громади; криївка УПА, де згинула пара закоханих – урочище Плаєк, біля с. Гриньків Калуського району; криївка Михайла Дяченка «Марка Боєслава» – с. Дзвиняч Івано-Франківської області; підірвана криївка – знаходиться в лісовому масиві Підгірок, неподалік Калуської центральної районної лікарні [18]. Така форма роботи допоможе учням краще зрозуміти як діяли повстанці. Отриманий матеріал учні можуть закріпити через створення відео-розповіді про криївки; створення ментальної карти; розробки власного блогу про події Другої світової війни.

У програмі за 2022 рік з курсу «Історія України» для 11 класу *розділ VI* «Європейський вибір України. Російсько-українська війна» безпосередньо стосується теперішніх подій – російсько-української війни. Для кращого розуміння подій рекомендуємо провести екскурсію до міста Києва та прохід Майданом Незалежності і вулицями, де відбувались важливі та пам'ятні події Революції Гідності. На честь пам'яті Героям Небесної Сотні пропонуємо організувати сходження на найвищу вершину Українських Карпат – Говерлу і вшанувати хвилиною мовчання та гімном України загиблих героїв на вершині гори. Також пропонуємо долучити учнів до пам'ятних пробігів та спортивних змагань на честь загиблих героїв України (пам'яті Героя Небесної Сотні Ігоря Дмитріва, загиблого воїну антитерористичної операції на сході України Павла Ліщинського).

Варто зазначити, що залучення школярів до спортивного та краєзнавчого туризму через курс з «Історії України» можливий та доцільний, оскільки підлітки зможуть отримати не тільки теоретичні знання, а й практичні; зможуть наочно ознайомитися з історико-культурними пам'ятками часу, які вивчатимуть на уроках; покращаться навички, які необхідні для науково-дослідної роботи; формуватимуться ключові та предметні компетентності. На даному етапі, описані вище екскурсії та туристські походи знаходять в стані розробки.

Створення у ЗЗСО гуртка з назвою «3D – бродилка» буде найкращим варіантом для реалізації нашого проєкту, тому що участь зможе взяти широке коло дітей як середньої, та і старшої школи. Провідною метою вважатимемо формування ключових компетентностей через проведення активної навчально-виховної позашкільної роботи. У програмі нашого гуртка плануємо організувати краєзнавчі екскурсії та туристські походи Карпатськими вершинами, які всебічно розвиватимуть школярів. Наприклад, вивчаючи епоху Середньовіччя варто влаштувати екскурсію до Олеського замку (Івано-Франківськ – Крилос – Успенський собор – Княжа криниця – Галицький замок – Замкова гора – Свято-Успенівська Унівська Лавра – Підгорецький замок – Олеський замок). Ще один варіант екскурсії, яку можна поєднати з уроками історії – до с. Тустань. Плануємо залучати школярів і до фестивального руху: «Галицьке лицарство» у м. Галич, спортивного фестивалю «Тато, мама, я – спортивна сім'я»; спортивних заходів, які проводять в місті Калуш «Спорт для всіх». Туристські походи в гори плануємо влаштовувати на Всесвітній день туризму, Міжнародний день гір, День Незалежності України, День Державного прапора України та ін.

Наш проєкт знаходиться на етапі розширення та розробки екскурсій та походів для підростаючої молоді. Проте, використовуємо його в початковій школі через найелементарніший вид спортивного туризму – прогулянку, цим самим долучаємо одночасно і до краєзнавчого туризму. Впровадження «3D – бродилки» через курс з «Історії України» сприятиме: поглибленню знань про історію рідного краю; усвідомленню належності до українського народу; осмислення

взаємозв'язку між давніми та теперішніми подіями; формуванню активної громадянської позиції; формуванню патріотичного мислення. Вважаємо, що даний проєкт в ЗЗСО матиме неабияку популярність серед старших учнів, адже «3D – бродилка» спрямована на дослідження та ознайомлення з рідною країною, пропонує багато цікавих та захоплюючих походів та екскурсій, запроваджує в навчання інноваційні технології, через які навчатися стає весело і легко.

ВИСНОВКИ

Варто зазначити, що під час активної діяльності у підростаючого покоління формуються кращі моральні якості, загальнолюдські цінності, розвиваються загальні та спеціальні фізичні навички, рухові вміння. Організація активної діяльності через спортивний туризм може проводитися у різноманітних формах, серед яких виділяємо: літні позашкільні табори, туристські походи, спортивно-масові змагання, квести, злети, спортивний та фестивальний рух та ін. Спортивний та краєзнавчий туризм дозволяє учнівській та студентській молоді України краще пізнати рідний край, отримати знання про користь занять спортом, формує світогляд, розвиває любов до рідної країни, розширює кругозір молоді.

Реформа «Нової української школи» сприяє залученню дітей до фізичної активності, адже НУШ спрямована на створення такого навчального процесу під час якого учням буде комфортно навчатися і отримані вміння та навички використовувати їх у житті. Зокрема, реформа НУШ сприяє розвитку нашого проєкту «3D – бродилка», який вдало закріпився під час навчально-виховного процесу в початкових класах та зможе в подальшому розширюватись в середніх та старших класах. Наш проєкт є туристичним і через нього ми сприятимемо залученню підростаючої молоді України до занять спортивним та краєзнавчим туризмом, активного відпочинку, здорового способу життя.

Розвиток спортивного туризму посідає важливе місце у суспільстві загалом. Залучення молоді до спортивного туризму відбувається за сприяння різноманітних організацій, які дбають про фізичне здоров'я населення (Всеукраїнський центр фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх»;

Всеукраїнська молодіжна ГО «Пласт – Національна Скаутська Організація України»; Всеукраїнська дитяча ГО «Дитячо-юнацьке товариство «Січ»; Всеукраїнська ГО «Молодий Народний Рух»; Київський палац дітей та юнацтва; Дитячо-юнацькі спортивні школи). Ці організації розробляють, організують та проводять для молоді спортивно-масові заходи, туристські походи, краєзнавчі екскурсії – все це допомагає під час навчально-виховного процесу у ЗЗСО та ЗПО. Спортивний туризм в такому форматі сприяє розвитку моральних, етичних, естетичних, патріотичних, національних цінностей; пізнанню рідного міста чи села, області та країни; оздоровленню підростаючого покоління та їх загального фізичного розвитку.

Івано-Франківщина є одним із найкрасивіших і найцікавіших регіонів України. Франківщина дивує своєю різноманітністю рельєфу. Територія області знаходиться на стику Східноєвропейської рівнини та Карпат, через це область поділена на три частини: Рівнину, Передгірську (Прикарпатську) та Гірську. Саме в Гірській частині знаходяться найвищі точки Карпат і саме тут знаходяться найкращі гірськолижні бази України, широка мережа літніх таборів. Регіон Прикарпаття багатий на туристичний потенціал за допомогою якого до активного туризму інтенсивно долучається учнівська і студентська молодь України. На Франківщині молодь залучають до участі в спортивному та фестивальному русі в ЗЗСО, ЗПО та літніх таборах.

Саме під час участі в масовому русі в учнівської та студентської молоді активізується подальше бажання проводити своє дозвілля активно, систематично займатися фізичними вправами, досліджувати рідну місцевість, дбати про своє здоров'я. Найкращим є те, що розвиток установ спортивного туризму не стоїть на місці, а постійно розвивається й доповнюється. Літні табори надають змогу взяти участь у спортивних, краєзнавчих, туристських, розвиваючих заходах, які сприяють всебічному вихованню школяра.

Заняття спортом мають позитивний вплив не тільки на фізичний, а й на психічний стан дитини. Під час фізичної активності піднімається настрій, знижується рівень депресії, зменшується напруга в м'язах, виробляються

природні антидепресанти, покращується сон, підвищується самооцінка, збільшується спритність та витривалість, покращується самоконтроль. Для людей із ослабленим організмом заняття спортом зміцнюють імунітет та допомагають швидше оздоровитися за допомогою сонячних чи повітряних ванн.

Варто вказати, що туризм також допомагає покращенню в навчально-виховному процесі. Для навчання спортивний та краєзнавчий туризм має такі переваги: розвиток інтелекту гнучкого мислення, навичок 4К, рішучості, дисциплінованості, уважності; формування творчої особистості; формування історичної пам'яті та поваги до побуту, традицій, обрядів рідної місцевості; виховання любові до України та її історичних, краєзнавчих, природних пам'яток; виховання національної свідомості; закріплення теоретично здобутих знань, вмінь і навичок з історії, природознавства, краєзнавства, під час практичних занять та краще запам'ятовування матеріалу в подальшому навчанні. Туризм сприяє і формуванню кращих моральних якостей особистості, серед яких: співпраця, повага до себе та інших, відповідальність, культурність, безкорисливість, дисциплінованість, комунікабельність, рішучість, розвивається любов до праці та багато інших важливих якостей.

Як зазначив видатний педагог та письменник Василь Сухомлинський: «Мислення починається з подиву». Саме тому варто залучати дітей до занять спортивним та краєзнавчим туризмом, адже через подив активізується бажання вивчати щось нове та цікаве.

Зазначимо, що дослідження джерел на тему спортивного туризму у системі позашкільної навчально-виховної роботи закладів освіти України та території Прикарпаття зокрема дозволило здійснити загальну характеристику спортивного туризму та масовість охоплення молоді до проведення активного дозвілля. Основний масив джерел, в яких здійснювалось дослідження спортивного туризму, був зосереджений в Івано-Франківській обласній універсальній науковій бібліотеці імені Івана Франка та Калуській центральній бібліотеці імені Тараса Шевченка. Для глибшого простеження роботи центру розвитку фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх» було проведене інтерв'ю з Олегом

Богдановичем Нижником – директором центру. Отже, завдання, які були поставлені перед дослідженням розвитку спортивного туризму на Прикарпатті, можна вважати виконаними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

I. Законодавчі документи

1. Звіт про реалізацію Програми розвитку фізичної культури та спорту в м. Івано-Франківську на 2019-2022 роки за 2019 рік. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.mvk.if.ua/uploads/files/52208.pdf> (дата звернення: 2020 р.)
2. Звіт про роботу Департаменту освіти та науки Івано-Франківської міської ради за 2019 рік. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.mvk.if.ua/uploads/files/52191.pdf> (дата звернення: 2020 р.)
3. Звіт про роботу Департаменту освіти та науки Івано-Франківської міської ради за 2020 рік. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.mvk.if.ua/uploads/files/2715-report-2020.pdf> (дата звернення: 26.04.2022 р.)
4. Звіт про роботу Департаменту освіти та науки Івано-Франківської міської ради за 2021 рік. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://osvita.if.ua/page/zvit-pro-robotu-departamentu-osviti-ta-nauki-ivano-frankivskoyi-miskoyi-radi-za-2021-rik> (дата звернення: 31.10.2022 р.)
5. Інструкція щодо організації та проведення екскурсій і подорожей з учнівською та студентською молоддю» від 02.10.2014 №1124 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1341-14#n2> (дата звернення: 24.09.2022)
6. Інструкція щодо організації та проведення туристських спортивних походів з учнівською та студентською молоддю від 02.10.2014 №1124 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1340-14#n20> (дата звернення: 24.09.2022)
7. Комплексна регіональна цільова програма розвитку туризму в області на 2016–2017 роки. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.if.gov.ua/files/uploads/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2>

- [%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83%20%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BC%D1%83%202016-2020.pdf](#) (дата звернення: 2020 р.)
8. Концепція Нової української школи. Концептуальні засади реформування середньої школи. Ухвалено рішенням МОН 27.10.2016. 40 с.
  9. Лист МОН України щодо проведення Дня туризму. 2012. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://osvita.ua/legislation/pozashk_osv/28942/ (дата звернення: 2020 р.)
  10. Модельна навчальна програма для 5-9 класів Нової Української Школи. Громадянська та історична освітня галузь, курс «Вступ до історії України та громадянської освіти 5 кл.», розроблена під керівництвом О. Гісема та О. Мартинюка. *Міністерство освіти і науки України* [Електронний ресурс]. <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku> Режим доступу: (дата звернення: 15.11.2022 р.)
  11. Навчальні програми для закладів загальної середньої освіти. Всесвітня історія, історія України. *Міністерство освіти і науки України*. Київ. 2022. 248 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/Navch.progr.2022.WH.HU.6-11.pdf> (дата звернення: 15.11.2022 р.)
  12. Наказ № 67 від 17.01.2015 «про організацію навчально-виховної роботи дитячо-юнацьких спортивних шкіл» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0119-15#Text> (дата звернення: 27.10.2022р.)
  13. Положення про центри фізичного розвитку населення «Спорт для всіх» від 31.01.2014 № 323 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0310-14#n19> (дата звернення: 26.10.2022)

- 14.Постанова КМУ від 5 листопада 2008 р. № 993 «Про затвердження Положення про дитячо-юнацьку спортивну школу» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=993-2008-%EF#Text> (дата звернення: 27.10.2022 р.)
- 15.Про туризм: Закон України. *Урядовий кур'єр*. 1995. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 2020 р.)
- 16.Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р. Б. 1-2 клас; 3-4 клас. *Міністерство освіти і науки України*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli> (дата звернення: 15.11.2022 р.)

II. Опубліковані матеріали

17. 50 молодих «рухівців» з Калуша таборували біля підніжжя Говерли. 2021. 05 вересня [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://vikna.if.ua/news/category/all/2021/09/05/125764/view?fbclid=IwAR3G8GHLBFnhpof3v_LP3zqvEy2mXFW_C3ilL5juvf0HYFTnNec1e9wo8Qo (дата звернення: 10.11.2022)
18. Де живе історія. Тур повстанськими криївками Прикарпаття (частина перша). *Бліц Інфо*. 29 листопада 2019 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: (дата звернення: 15.11. 2022 р.)
- 19.Застава М. Фестиваль «Мама, тато, я – спортивна сім'я» провели у Франківську. *Galka.if.ua*. 2018. 07 травня. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://galka.if.ua/festival-mama-tato-ya-sportivna-sim-ya-proveli-u-frankivsku-foto/> (дата звернення: 04.05.2022)
- 20.Івано-Франківщина представила календар туристичних подій 2020. *Kurs.if*. 2019. 09 грудня. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://kurs.if.ua/society/ivano-frankivshhyna-predstavyla-kalendar-turystychnyh-podij-2020/> (дата звернення: 02.05.2022)

21. Клим О. На Франківщині за першу зміну у таборі «Лімниця» оздоровилося приблизно 130 дітей. *Суспільне Новини*. 2021. 7 липня [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://suspilne.media/145586-na-frankivsini-za-persuzminu-u-tabori-limnica-ozdorovilisa-priblizno-130-ditej/> (дата звернення: 09.11.2022)
22. Мрій! Рухайся! Дій! Відбувся традиційний табір «Молодого Народного Руху». *Нафтохімік*. 27 серпня 2020 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://naftohimik.info/news/mistsevi-novini/mriy-rukhaysya-diy-vidbuvsya-traditsiyniy-tabir-molodoho-narodnoho-rukhu-1598531685> (дата звернення: 22.04.2021)
23. На вихідних Франківськ захопить фестиваль SportFest IF. Локації, програма. *Kurs.if*. 2017. 04 серпня. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://kurs.if.ua/news/na_vyhidnyh_frankivsk_zahopyt_festyval_sportfest_if_lokatsiyi_programa_56464.html/ (дата звернення: 02.05.2022)
24. Офіційна Facebook сторінка Калуського міського центру фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.facebook.com/groups/443476362416026> (дата звернення: 10.11.2022)
25. Офіційна Facebook сторінка Калуської МО Молодого Народного Руху [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.facebook.com/kalushmnr> (дата звернення: 10.11.2022)
26. Офіційна Facebook сторінка Пластового осередку Калуша [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.facebook.com/groups/532455590435586/?ref=share> (дата звернення: 10.11.2022)
27. Офіційна вебсторінка Всеукраїнської громадської організації «Молодий Народний Рух» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.mnr.in.ua/> (дата звернення: 10.11.2022)

28. Офіційний вебсайт Всеукраїнського центру фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sportforall.gov.ua/> (дата звернення: 2020 р.)
29. Офіційний вебсайт Дитячі табори [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://childcamp.com.ua/ua> (дата звернення: 25.05.2021)
30. Офіційний вебсайт Івано-Франківського обласного державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://tourismcenter.if.ua/> (дата звернення: 07.04.2021)
31. Офіційний вебсайт Івано-Франківської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.if.gov.ua/news/programa-chornij-lis-2019-dlya-yunih-patriotiv> (дата звернення: 19.04.2021)
32. Офіційний вебсайт Київського Палацу дітей та юнацтва [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://palace.kyiv.ua/> (дата звернення: 27.10.2022 р.)
33. Офіційний вебсайт ЛОК «Дружба». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://druzba.com.ua/info/> (дата звернення: 20.04.2021)
34. Офіційний вебсайт міста Івано-Франківськ пригод. Програма фестивалю «Івано-Франківськ – місто для життя» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.mvk.if.ua/anons/50293> (дата звернення: 02.05.2022)
35. Офіційний вебсайт Національного олімпійського комітету України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://noc-ukr.org/> (дата звернення: 27.04.2021)
36. Офіційний вебсайт Національної Організації Скаутів України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ukrscout.org/> (дата звернення: 28.10.2022 р.)
37. Офіційний вебсайт Пластової організації. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.plast.org.ua/about/> (дата звернення: 21.04.2021)
38. Офіційний вебсайт Пласту Івано-Франківська [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://if.plast.org.ua/> (дата звернення: 15.11.2022 р.)

39. Офіційний вебсайт ПП «Станіслав» дитячий заклад санітарного типу «Перлина Карпат». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://perlyna-karpat.if.ua/dityam/informatsiya/> (дата звернення: 20.04.2021)
40. Офіційний вебсайт Роста – агенція неймовірних пригод [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://rostra.com.ua/> (дата звернення: 07.11.2022)
41. Офіційний вебсайт ТОВ «Карпатнафтохім» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.knh.com.ua/uk/fsk-naftohimik/> (дата звернення: 27.04.2021)
42. Офіційний вебсайт Українського дитячо-юнацького товариства «Січ». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://sichorganisation.tilda.ws/> (дата звернення: 27.10.2022 р.)
43. Офіційний вебсайт Управління освіти Долинської міської ради [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://osvita.dolyna.if.ua/navchal-ni-zaklady/dolyns-ka-dytiacho-iunats-ka-sportyvna-shkola/> (дата звернення: 06.11.2022 р.)
44. Офіційний вебсайт Управління освіти Калуської міської ради. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://kalushosvita.if.ua/> (дата звернення: 2020 р.); Режим доступу: <https://www.kalush-osvita.if.ua/%d0%b4%d0%b0%d0%b9%d0%b4%d0%b6%d0%b5%d1%81%d1%82-%d0%bd%d0%be%d0%b2%d0%b8%d0%bd/> (дата звернення: 09.11.2022 р.);
45. Пилипець У. Костюми, обладунки, зброя: на Прикарпатті стартував фестиваль «Галицьке лицарство». *Галицький кореспондент*. 2021. 18 вересня. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://gk-press.if.ua/kostyumu-obladunky-zbroya-na-prykarpatti-startuvav-festyval-galytske-lytsarstvo/> (дата звернення: 02.05.2022)
46. Рекордна кількість. У Калуші зареєстрували 220 учасників «Велодня». *Вікна*. 2019 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://vikna.if.ua/news/category/all/2019/05/13/98229/view> (дата звернення: 2020 р.)

47. Савка І. Відбувся традиційний молодорухівський табір «Чорний ліс». *Нафтохімік*. 2021. 28 липня [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://naftohimik.info/news/mistsevi-novini/vidbuvsya-traditsiyniy-molodorukhivskiy-tabir-chorniy-lis-1627471937?fbclid=IwAR1yhaAbQPwtE_o1mR9NngCkhMplvGj4OZLjhj1tOYD_nPGLgScRxwXzsyw (дата звернення: 10.11.2022)
48. Свєргун Л.Д. Зміст, форми і методи соціальної роботи у сфері спортивно-оздоровчого туризму. Кваліфікаційна робота. Тернопіль. 2020. 83 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dspace.wunu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/40298/1/%D1%81%D0%B2%D0%B5%D1%80%D0%B3%D1%83%D0%BD.pdf> (дата звернення: 27.04.2021)
49. Семінари, тренінги і походи в гори. Молодий рух Калуша реалізував освітній грантовий проєкт. *Вікна*. 2019 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://vikna.if.ua/news/category/kl/2019/10/10/102872/view> (дата звернення: 2020 р.)
50. Татарівська ватра: як гуцули бавилися і злих духів проганяли. Фоторепортаж. *Kurs.if*. 2021. 09 серпня. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://kurs.if.ua/culture/tatarivska-vatra-yak-guczuly-bavylysyia-i-zlyh-duhiv-proganyaly/> (дата звернення: 02.05.2022)
51. Ткачук В. Сім'я нафтохіміка стала призером всеукраїнського фестивалю. *Нафтохімік – Калуш*. 26 вересня 2019 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.knh.com.ua/uk/sim-ya-naftohimika-stala-pryzerom-vseukrayinskogo-festyvalyu/> (дата звернення: 27.04.2021)
52. У Калуші визначили переможців змагань «Олімпійське літо – 2019». *Вікна*. 2019 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://vikna.if.ua/news/category/kl/2019/08/21/101371/view> (дата звернення: 20.04.2021)
53. У Калуші відбувся традиційний пробіг пам'яті Павла Ліщинського. *Вікна*. 2019 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу:

<https://vikna.if.ua/news/category/all/2019/07/15/100255/view> (дата звернення: 20.04.2021)

54. Федоляк І. 10 найкращих дитячих таборів на Прикарпатті. *Галицький Кореспондент*. 2016. 24 квітня.
55. Як Калуська ДЮСШ «Сокіл» виховує чемпіонів з вільної боротьби. *Вікна*. 28 вересня 2021 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://vikna.if.ua/news/category/all/2021/09/28/126493/view> (дата звернення: 26.04.2022 р.)

III. Навчально-методичні посібники

56. Богатов А. О. Організаційні та методичні аспекти спортивно-оздоровчого туризму Навчальний посібник. Одеса : ПНПУ ім. К.Д. Ушинського. 2013. 114 с.
57. Дмитрук О. Ю., Щур Ю. В. Спортивно-оздоровчий туризм : навч. посібник. 2-ге вид., перероб. та доповн. К. : Альтепрес, 2008. 280 с.
58. Косило М. Ю. Історія поступу Івано-Франківського обласного державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді: до 80-річчя заснування. Видання друге, доповнене. Івано-Франківськ: «Симфонія форте». 2021. 388 с. : 307 іл., 28 табл.
59. Коханець П. Туристсько-краєзнавча діяльність – як ефективний засіб формування фізичних і вольових здібностей молодших школярів. *Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького ДПУ імені Григорія Сковороди*: науково-теоретичний збірник. Переяслав-Хмельницький: ПП «СКД», 2008. С. 85–88.
60. Крачило М. П. Краєзнавство і туризм : навчальний посібник. К.: «Вища школа». 1994. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://buklib.net/books/21992/> (дата звернення: 26.09.2022)
61. Крачило М., Серебряй В. Географія : практичні заняття на місцевості. К.: Шкіл. світ ; Вид. Л. Галицина, 2006. 128 с.

- 62.Маланюк Т. Краєзнавство і туризм: навчальний посібник Івано-Франківськ: 2010. 205 с.
63. Мовчан В. Педагогічні основи шкільного краєзнавства. *Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди* : науково-теоретичний збірник. К.: КИТ, 2004. С. 127-131.
64. Олішевська Ю.А. Шкільне географічне краєзнавство: навчальний посібник. К: «ФО-П Кравченко». 2020. 175 с.
65. Павелко Г. Г. Туризм і краєзнавство в школі: методичний посібник. *Краєзнавство. Географія. Туризм*. Полтава: Оріяна, 2004. № 42. С. 19–23.
66. Тимошенко Л.О., Лабарткава К.В. Спортивний туризм: навч. посіб. Для студ. вищих навч. закладів фіз. вих. і спорту / за ред. І. Волошина: ч. 1. Львів, 2012. 150 с.
- 67.Тимошенко Л.О., Лабарткава К.В. Спортивний туризм: навч. посіб. Для студ. вищих навч. закладів фіз. вих. і спорту / за ред. І. Волошина: ч. 2. Львів, 2014. 176 с.
- 68.Щур Ю. В., Дмитрук О. В. Спортивно-оздоровчий туризм: навчальний посібник. К.: Альтерпрес, 2003. 232 с.

IV. Монографії і статті

- 69.Бойчук Ю. М. Розвиток творчої особистості школяра молодшого шкільного віку за допомогою туризму. Стан та перспективи розвитку культурологічної науки в Україні : зб. тез доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. Миколаїв : МФ КНУКіМ, 2015. Ч. 1. С. 189-191.
- 70.Бойчук Ю.М. Формування особистості молодшого школяра засобами туризму. II Всеукраїнська науково-практична конференція «Сучасні тенденції розвитку туризму». Збірник тез доповідей ч.1. Миколаїв, 2014. С. 81-83
- 71.Бугрій В. Теоретичні засади туристсько-краєзнавчої роботи в сучасній загальноосвітній школі України. Вісник ЛНУ імені Т. Шевченка. Луганськ, 2010. № 16. С. 169–174.

72. Бучко Ж. Фестивалі Карпатського регіону як чинник розвитку етнотуризму. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених «Розвиток етнотуризму: проблеми і перспективи». Львів: ЛІЕТ. 2011. С. 332-337
73. Гуменюк Г. М. Формування національної самосвідомості учнів середнього шкільного віку засобами туристсько-краєзнавчої роботи. Івано-Франківськ. 2000. 158 с.
74. Довган Я. Голос історії – голос майбутнього: сторінки історії Івано-Франківського обл. Держ. центру туризму і краєзнавства учнів. Молоді. Івано-Франківськ: Лілея. 2003. 134 с.
75. Косило М. Позашкільна туристсько-краєзнавча робота на Прикарпатті. *Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка*. Івано-Франківськ, 2008. Вип. 25. С. 326–329.
76. Косило М. Розвиток туристсько-краєзнавчої роботи у позашкільних навчальних закладах України (II пол. XX ст. – поч. XXI ст.): Монографія передм. І. Д. Бега. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2018. 320с.
77. Косило М.Ю. Мандруйте з нами. Івано-Франківський обласний державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді / М.Ю. Косило, М.Б. Човган. Івано-Франківськ: Лілея – НВ. 2009. 28 с.
78. Луцький В. Оцінка розвитку туристсько-краєзнавчої діяльності серед школярів Прикарпаття. *Вісник Прикарпатського університету*. Івано-Франківськ. 2013. С. 214-222
79. Маланюк Т. З. Патріотичне виховання учнів основної школи засобами туристсько-краєзнавчої роботи: монографія. Івано-Франківськ, 2017. 304 с.
80. Малик Л. О. Економіка та організація формування маркетингової туристичної індустрії в Україні. Монографія. Дрогобич : Коло, 2011. 394 с.
81. Орлов О. Важливість курортно-рекреаційного комплексу зростає. Важливість курортно-рекреаційного комплексу зростає. *Економіст: Науково-практичний журнал*, 2008. 74 с.

82. Парцей В. Заклади позашкільної освіти і літні позашкільні табори на Калущині та їхня роль у навчально-виховній роботі з учнівською молоддю. Студентські історичні зошити. 2021. Вип. 13. С. 58-67
83. Парцей В. Спортивний туризм в позашкільному вихованні Прикарпаття в добу незалежності. *Курсова робота*. 2022. 50 с.
84. Парцей В. Спортивний туризм у системі позашкільної навчально-виховної роботи закладів освіти Прикарпаття. *Дипломна робота*. 2021. 118 с.
85. Позашкільний туризм і краєзнавство в Україні: історія та сьогодення. Авт-упоряд. Н. Савченко, М. Косило, О. Наровлянський. Івано-Франківськ: Тіповіт. 2010. 408 с.
86. Поліщук В.В. Туристсько-краєзнавча діяльність дітей в навчальних закладах освіти. Наукові записки Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Сер: Педагогічні та історичні науки. 2014. Вип. 122. С. 151-157
87. Тимків Б. Від «Сокола» та «Чайки» до олімпійського п'єдесталу. Калуш: Петраш К.Т. 2015. 480 с.
88. Тимків Б. Спортивна Калущина та її особливості. 2005. 188 с.
89. Тимків Б. Штурмани лісових трас. Б.: «Гая». 2012. 424 с.

V. Курси, конспекти лекцій, методичні рекомендації

90. Брижак Н.Ю. Краєзнавча та туристична робота курс лекцій. 2012. 120 с.
91. Кухтій А.О. Спортивно-оздоровчий туризм: соціальне значення масового розвитку туризму лекція для студентів спеціальності 242 Туризм. 2018. 8 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

**Масові туристсько-краєзнавчі заходи з дитячо-юнацькою молоддю
Прикарпаття (станом на 2013 р.)**

№ п/п	Назва заходу	Кількість груп	Кількість учасників
	Туристсько-спортивні заходи		
1	Обласні змагання з лижного туризму серед учнівської молоді. Дистанцій III класу	7	56 уч.
2	I обласні змагання з техніки лижного туризму серед працівників освіти. Дистанції II класу	10	60 уч.
3	34-ті обласні змагання юних геологів	10	60 уч.
4	XI обласні туристські змагання «Пам'яті ветеранів туризму» серед учнівської молоді. Дистанції III клас.	13	104 уч.
5	Спортивно-туристський оздоровчий табір «Мандрівник» в рамках якого проведено 53-ті обласні туристські змагання «Чемпіонат області з пішохідного туризму серед учнівської молоді». Похід I к.с. з технічними етапами дистанції III класу.	15	120 уч.
6	Обласні змагання з техніки пішохідного туризму «Срібний карабін» серед гуртківців позашкільних навчальних закладів. Дистанції II класу.	18	144 уч.
7	Масове зходження школярів області на найвищу вершину Українських Карпат г. Говерлу.		848 уч.
8	Першість області з техніки пішохідного туризму в	17	85 уч.

	закритому приміщенні. Дистанції II класу.		
9	Регіональні змагання з пішохідного туризму серед гуртківців облдержцентру туризму і краєзнавства учнівської молоді	29	203 уч.
	Краєзнавчі заходи		
1	Обласна краєзнавча конференція учнівської молоді «До берегів відродження»		100 уч.
2	Обласний оздоровчо-краєзнавчий табір «Краєзнавець» активістів Всеукраїнських, обласної експедиції та конкурсів		80 уч.
3	Зліт-змагання гуртківців-краєзнавців облдержцентру туризму і краєзнавства учнівської молоді, активістів обласної туристсько-краєзнавчої експедиції «Люби і знай свій рідний край».	16	80 уч.

Джерело: Луцький В. Оцінка розвитку туристсько-краєзнавчої діяльності серед школярів Прикарпаття. Вісник Прикарпатського університету. Івано-Франківськ. 2013. С. 214-222

Додаток Б

Робота бюджетних гуртків та об'єднань (станом на 2013 р.)

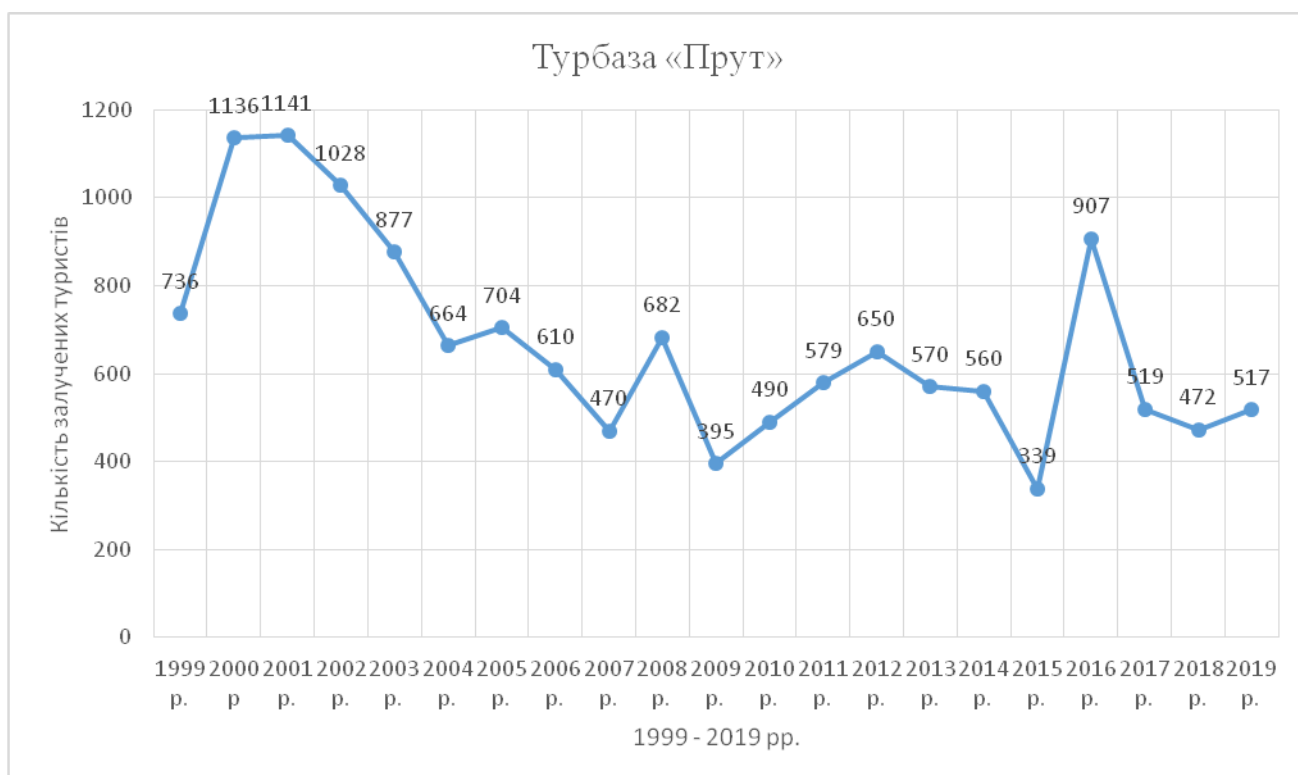
Назва гуртків (творчих об'єднань)	Всього в області		У тому числі					
			У обласному центрі туризму краєзнавства та екскурсій учнівської молоді		У вищих навчальних закладах I–IV рівня акредитації		В інших навчальних закладах	
	Кількість гуртків	Кількість учнів	Кількість гуртків	Кількість учнів	Кількість гуртків	Кількість учнів	Кількість гуртків	Кількість учнів
Юні туристи- краєзнавці (початковий рівень)	97	1 906	5	98	-	-	92	1808
Туристсько-спортивні								
Пішохідний туризм	159	3094	72	1425	3	57	84	1612
Лижний туризм	4	72	4	72	-	-	-	-
Водний туризм	2	31	2	31	-	-	-	-
Гірський туризм	4	64	2	32	2	32	-	-
Велотуризм	1	17	1	17	-	-	-	-
Спортивний туризм	10	181	5	92	-	-	5	89
Спортивне орієнтування	15	283	2	35	-	-	13	248
ВСЬОГО	195	3 742	88	1 704	5	89	102	1949
Краєзнавчі								
Історичне краєзнавство	131	2445	42	768	3	56	86	1621
Літературне	12	236	8	159	-	-	4	75

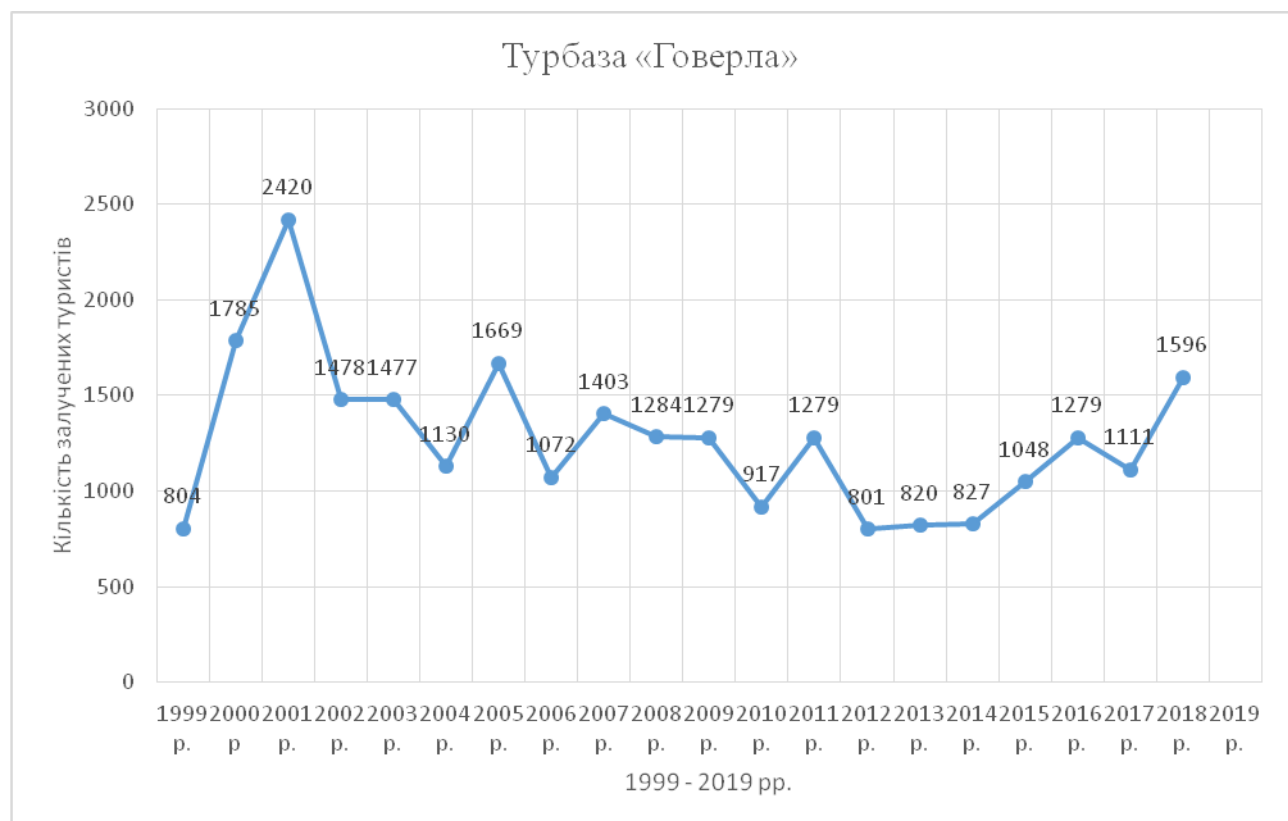
краєзнавство								
Географічне краєзнавство	68	1263	25	462	-	-	43	801
Геологічне краєзнавство	22	405	6	117	-	-	16	288
Юні етнографи (етнографічне краєзнавство)	18	333	12	215	-	-	6	118
Юні екологи- краєзнавці (екологічне краєзнавство)	43	791	4	76	-	-	39	715
Народознавчі	45	845	3	59	-	-	42	786
Активісти шкільного музею	24	467	4	78	-	-	20	389
Юні екскурсоводи	7	135	5	98	1	19	1	18
Туристсько- краєзнавчі	20	341	12	214	-	-	7	127
ВСЬОГО	390	7 259	122	2 246	4	75	264	4 938
Військово-патріотичного напрямку								
«Джура»	1	19	1	19	-	-	-	-
ВСЬОГО	1	19	1	19	-	-	-	-
Інші								
Основи християнської моралі	5	98	5	98	-	-	-	-
ВСЬОГО	5	98	5	98	-	-	-	-
РАЗОМ усіх гуртків	688	13024	221	4 165	9	164	458	8 695

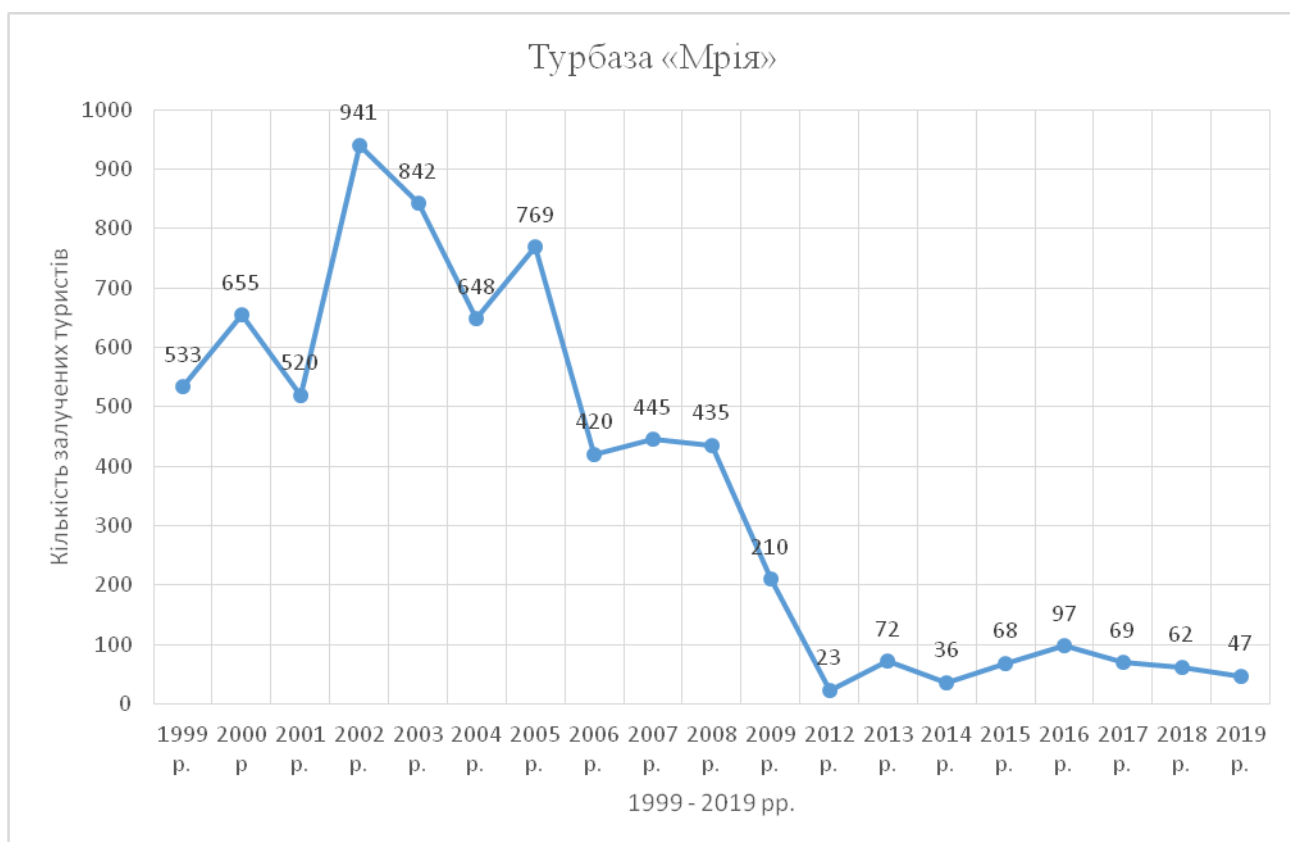
Джерело: Луцький В. Оцінка розвитку туристсько-краєзнавчої діяльності серед школярів Прикарпаття. Вісник Прикарпатського університету. Івано-Франківськ. 2013. С. 214-222

Додаток В

Дані про кількість туристів на турбазах Івано-Франківського ОДЦТКУМ (1999-2019 рр.)

Джерело: Косило М. Ю. Історія поступу Івано-Франківського обласного державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді: до 80-річчя заснування. – Івано-Франківськ: «Симфонія форте», 2020. 376 с.

Додаток Г

Загальні відомості про філії ІФОДЦТКУМ

Назва філії	Рік створення	Наказ про утворення	Поштова адреса
Богородчанська	2013	Наказ департаменту освіти, науки, сім'ї, молоді та спорту Івано-Франківської облдержадміністрації від 22.08.2013 р. №271	вул. Незалежності, с. Манява Богородчанського р-ну 77772
Верховинська	2003	Наказ управління освіти і науки Івано-Франківської облдержадміністрації	с. Буковець Верховинського р-ну 78711

		від 04.09.2003 р. №231	
Галицька	2002	Наказ управління освіти і науки Івано-Франківської облдержадміністрації від 25.12.2001 р. №336	вул. Калуська, 4 м. Бурштин 77111
Городенківська	2003	Наказ управління освіти і науки Івано-Франківської облдержадміністрації від 04.09.2003 р. №231	вул. Білогірська, 36 с. Незвисько Городенківського р-ну 78118
Долинська	2002	Наказ управління освіти і науки Івано-Франківської облдержадміністрації від 25.12.2001 р. №336	вул. Данила Галицького, 7 смт Вигода Долинського р-ну 77552
Калуська	2000	Наказ управління освіти Івано-Франківської облдержадміністрації від 04.04.2000 р. №96	вул. Б. Хмельницького, 74 м. Калуш 77300
Косівська	1995	Наказ головного управління (департаменту) з гуманітарних питань виконавчого комітету	вул. Т. Шевченка, 45 м. Косів Івано-Франківської обл. 78600

		Івано-Франківської обласної ради народних депутатів від 17.08.1995 р. №65	
Надвірнянська	2013	Наказ департаменту освіти, науки, сім'ї, молоді та спорту Івано-Франківської облдержадміністрації від 05.12.2013 р. №581	вул. Грушевського, 4 м. Надвірна 78405
Рожнятівська	2007	Наказ управління освіти і науки Івано- Франківської облдержадміністрації від 27.08.2007 р. №335	вул. Шевченка, 95 с.Ріпне Рожнятівського р-ну 77661
Ворохтянський навчально- тренувальний центр «Магура»	2012	Наказ головного управління освіти і науки Івано- Франківської облдержадміністрації від 28.08.2012 р. №512	вул. Данила Галицького, 8 смт Ворохта Яремчанської міськради, 78595

Джерело: Косило М. Ю. Історія поступу Івано-Франківського обласного державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді: до 80-річчя заснування. – Івано-Франківськ: «Симфонія форте», 2020. 376 с.

Літні табори Прикарпаття

Додаток Г.1

**Відпочинок школярів у літньому таборі «Сокіл».
с. Сокіл Галицького району**

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://gk-press.if.ua/10-najkrashhyh-dytyachyh-taboriv-na-prykarpati/>

Літній табір «Артек-Буковель».
с. Поляниця Яремчанської міськради

Джерело: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gk-press.if.ua/10-najkrashhyh-dytyachyh-taboriv-na-prykarpati/>

Урочисте відкриття зміни у літньому таборі «Смерічка».
с. Микуличин Яремчанської міськради

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://gk-press.if.ua/10-najkrashhyh-dytyachyh-taboriv-na-prykarpatti/>

**Відпочинок школярів у літньому таборі «Едельвейс».
с. Микуличин Яремчанської міськради**

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://gk-press.if.ua/10-najkrashhyh-dytyachyh-taboriv-na-prykarpatti/>

**Відпочинок школярів і вожатих у літньому дитячому таборі «Петрос».
с. Татарів Яремчанської міськради**

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://gk-press.if.ua/10-najkrashhyh-dytyachyh-taboriv-na-prykarpatti/>

Додаток Г.6

Освоєння навичок скелелазіння у таборі «Дріада»
с. Люча Івано-Франківського району

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу:

<https://childcamp.com.ua/ua/camp/details/detskiy-lager-driada>

Додаток Г.7

**Туристський похід вихованців дитячого табору «Роста. Мандрівник» від
туроператора Роста
с. Бистрець, турбаза «Срібна косиця»**

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://rostra.com.ua/>

Додаток Г.8

Активний відпочинок учасників дитячого табору «Вандер» сmt. Ворохта

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу:
<https://childcamp.com.ua/ua/camp/details/detskiy-lager-vander>

Додаток Г.9

Відпочинок школярів у дитячому таборі Best Friends Camp

с. Микуличин, Гостьовий двір «Діамон»

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу:

<https://childcamp.com.ua/ua/camp/details/detskiy-lager-best-friends-camp>

Додаток Г.10

Одноденний похід на г. Хом'як учасників табору-легенди «Цивілізація»

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу:

<https://civilization.supercamp.com.ua/summer/land/>

Додаток Д

**Дитячі туристські бази та табори центрів туризму і краєзнавства учнівської
молоді, станцій юний туристів (станом на 2013 р.)**

	Кількість	З них		Прийнято дітей	Сезонність	Місце розташування
		стаціонарних	пересувних			
Табори:						
-Оздоровчі	1	1	-	80	11-24.06	смт. Ворохта
-Геологів- краєзнавців						
-геологів- краєзнавців						
-екологів- краєзнавців						
-істориків- краєзнавців						
-етнографів- краєзнавців						
-інших напрямів краєзнавства						
-туристсько- спортивний табір з денним	1	-	1	120	5-13.06	Карпати

перебуванням						
Усього	2	1	1	200		
Турбази:						
власні	1	1		43	Круглорічно	«Мрія» м. Івано- Франківськ
	1	1		650	Круглорічно	«Прут» м. Яремче
	1	1		967	Круглорічно	«Говерла» смт. Ворохта
	1	1		80	Круглорічно	«Черемош» смт. Кути
	1	1		630	Круглорічно	«Карпати» с. Яблуниця
	1	1		1393	Круглорічно	Спортивно- оздоровчий туристичний центр міжнародного співробітництва дітей та юнацтва
	1	1		-	Круглорічно	«Коломийка» м. Коломия
	7	7		3763		

Джерело: Луцький В. Оцінка розвитку туристсько-краєзнавчої діяльності серед школярів Прикарпаття. Вісник Прикарпатського університету. Івано-Франківськ. 2013. С. 214-222

Додаток Е

**Участь у Всеукраїнських туристсько-краєзнавчих експедиціях, акціях, рухах
тощо (станом на 2013 р.)**

№ п/п	Назва експедицій, акцій, рухів тощо	К-сть груп	К-сть учасників
1.	«Історія міст і сіл України»	1362	24367
2.	Чемпіонат України зі спортивних туристських походів серед учнівської та студентської молоді	7	63
3.	«Моя Батьківщина – Україна»	915	12475
4.	«Мій рідний край»	32	480
5.	Гра «Джура» («Сокіл»)	542	5640

Джерело: Луцький В. Оцінка розвитку туристсько-краєзнавчої діяльності серед школярів Прикарпаття. Вісник Прикарпатського університету. Івано-Франківськ. 2013. С. 214-222

Додаток Є

Фестивальний рух Прикарпаття

Додаток Є.1

Татарівська ватра: як гуцули бавилися і злих духів проганяли.

09 серпня 2021 рік

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу:
<https://kurs.if.ua/culture/tatarivska-vatra-yak-guczuly-bavylysya-i-zlyh-duhiv-proganyaly/>

Додаток Є.2

**Костюми, обладунки, зброя: на Прикарпатті стартував фестиваль
«Галицьке лицарство» 18-19 вересня 2021 року**

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://gk-press.if.ua/kostyumu-obladunky-zbroya-na-prykarpatti-startuvav-festyval-galytske-lytsarstvo/>

Додаток Є.3

**Калуська родина Псюків на фестивалі «Тато, мама, я – спортивна сім'я».
Олімпійський навчально-спортивний центр «Конча-Заспа»
м. Київ Голосіївський район. 20 вересня 2019 р.**

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу:
<http://naftohimik.info/news/sport/simya-naftokhimika-stala-prizerom-vseukranskoho-festivalyu-1569499741>

Додаток Ж

Спортивні заходи на Калущині

Додаток Ж.1

ХІІ спортивно-мистецький фестиваль «Привіт, літо!». 19 червня 2015 р.

м. Калуш Івано-Франківської області

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу:
<http://kalushosvita.if.ua/2015/06/19/hii-sportyvo-mystetskyj-festyval-pryvit-lito/>

**Урочисте відкриття спортивних змагань
Олімпійського тижня. 7–18 вересня 2015 навч. року
м. Калуш Івано-Франківської області**

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу:
<http://kalushosvita.if.ua/2015/09/23/u-navchalnyh-zakladah-mista-projshov-olimpijskyj-tyzhden/>

**Ранкова зарядка «Руханка» 2016 р. на подвір'ях міських шкіл
м. Калуш Івано-Франківської області**

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу:
<http://kalushosvita.if.ua/2016/04/14/u-shkolah-mista-provedeno-rankovu-zaryadku-ruhanka/>

Додаток Ж.4

Урочисте відкриття легкоатлетичного турніру імені Аржанова.
м. Калуш Івано-Франківської області. 9–10 червня 2017 р.

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу:

<http://kalushosvita.if.ua/2017/06/13/lehkoatletychnyj-turnir-arzhanova/>

Додаток Ж.5

Міський районні змагання зі спортивного орієнтування пам'яті Героя Небесної сотні Ігоря Дмитріва. м. Калуш Івано-Франківської області. 26 жовтня 2017 р.

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу:

<http://kalushosvita.if.ua/2017/11/05/miskrajonni-zmahannya-zi-sportyvnoho-orijentuvannya-pam-yati-heroya-nebesnoji-sotni-ihorya-dmytriva/>

Спортивні змагання «Чорний ліс – 2017».
с. Вістова, відпочинково-розважальний комплекс «Меркурій»

Джерело: [Електронний ресурс]. *Режим доступу:*
<http://kalushosvita.if.ua/2017/06/23/chornyj-lis-2017/>

Додаток И

Оздоровчо-наметовий табір «Азимут»

Додаток И.1

**Учасники оздоровчо-наметового табору «Азимут».
сmt. Вигода Калуського району. 4–11 червня 2018 р.**

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу:

<http://kalushosvita.if.ua/2018/06/11/ozdorovcho-nametovyj-tabir-azymut/>

Додаток И.2

**Учасники оздоровчо-наметового табору «Азимут».
с. Вістова Калуського району. 11–17 червня 2019 р.**

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу:

<http://kalushosvita.if.ua/2019/06/12/ozdorovcho-nametovy-tabir-azymut-dyussh/>

Додаток І

Калуські призери чемпіонатів України із спортивного орієнтування

Додаток І.1

Чемпіонат України із спортивного орієнтування серед вихованців

позашкільних навчальних закладів.

с. Оріховиця Ужгородського району Закарпатської області. 8 серпня 2015 р.

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу:

<http://kalushosvita.if.ua/2015/08/13/novi-peremohy-yunyh-sportsmeniv-dyushh/>

**Школярі – переможці і призери чемпіонату України
із спортивного орієнтування в с. Руєтинці Кролевецького району Сумської
області. 20–25 лютого 2019 р.**

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу:

<http://kalushosvita.if.ua/2019/03/06/yuni-chempiony/>

Додаток І.3

Юні спортсмени ДЮСШ – чемпіони України
Чемпіонат України з спортивного орієнтування. Херсонська область.
5–7 січня 2021 р.

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу:
<http://kalushosvita.if.ua/2021/01/13/yuni-sportsmeny-dyussh-chempiony-ukrainy/>

Додаток І.4

**Юні чемпіони України із спортивного орієнтування на лижах
с. Реутинці Кролевецького району Сумської області. 10–15 лютого 2021 р.**

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу:
<http://kalushosvita.if.ua/2021/02/16/yuni-chempiony-ukrainy-zi-sportyvnoho-orientuvannia/>

Додаток І.5

**Вихованці ДЮСШ – переможці Всеукраїнських змагань
м. Трускавець. 26–28 березня 2021 р.**

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу:
<http://kalushosvita.if.ua/2021/03/30/vykhovantsi-dyussh-peremozhti-vseukrains-kykh-zmahan/>

Додаток І.6

Призери Чемпіонату України зі спортивного орієнтування м. Полтава. 9–12 квітня 2021 р.

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу:
<http://kalushosvita.if.ua/2021/04/12/pryzery-chempionatu-ukrainy-zi-sportyvnoho-oriientuvannia/>

Додаток І

Літні відпочинки учасників шкільних КВК

Додаток І.1

Учасники «Літньої школи КВК»

База – відпочинково-оздоровчий комплекс «Ялинка»

с. Вишків Калуського району. 3–6 липня 2017 р.

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу:
<http://kalushosvita.if.ua/2017/07/07/litnya-shkola-kvn/>

**Спортивні вправи учасників «Літної школи КВК».
База – відпочинково-оздоровчий комплекс «Ялинка»
с. Вишків Калуського району. 2–4 липня 2018 р.**

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу:

<http://kalushosvita.if.ua/2018/07/09/kaveenivtsi-na-vidpochynku-u-vyshkov/>

Відпочинок калузьких школярів в смт. Очакові Миколаївської обл. 2019 р.

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу:

<http://kalushosvita.if.ua/2019/07/20/vidpochynok-v-ochakovi/>

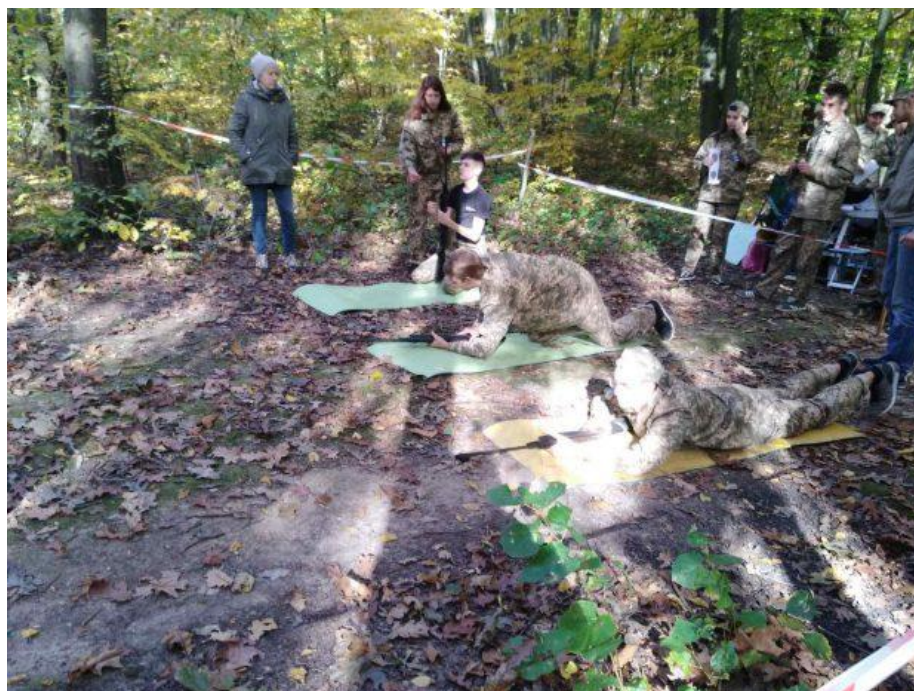
Додаток Й

Розвиток спортивного туризму через патріотичне виховання

Додаток Й.1

Криївка «Черемоша» – осередок військово-спортивного змагу
Відзначення 77-ої річниці створення УПА та Дня захисника України.

15-16 жовтня 2019 р.

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу:
<http://kalushovita.if.ua/2019/10/18/kryivka-cheremosha-oseredok-vi-s-kovo-sportyvnoho-zmahu/>

Додаток Й.2

**Криївка «Черемоша» – осередок військово-спортивного змагу
Відзначення 79-ої річниці створення УПА та Дня захисника України.
15 жовтня 2021 р.**

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу:
<http://kalushovita.if.ua/2021/10/15/vidbuvsia-patriotychny-zmah-uchnivs-koi-molodi/>

Додаток Й.3

Пошуково-краєзнавча експедиція «Стежками Чорного лісу»

15 жовтня 2022 р.

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.kalush-osvita.if.ua/2022/11/03/%d0%b5%d0%ba%d1%81%d0%bf%d0%b5%d0%b4%d0%b8%d1%86%d1%96%d1%8f-%d0%bf%d1%80%d0%b8%d1%81%d0%b2%d1%8f%d1%87%d0%b5%d0%bd%d0%b0-80-%d1%80%d1%96%d1%87%d1%87%d1%8e-%d1%83%d0%bf%d0%b0/>

Додаток Й.4

**II етап Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри
«Сокіл» («Джура»). 26 травня 2021 р.**

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу:

<http://kalushosvita.if.ua/2021/05/28/uchni-kalus-koho-litseiu-10-peremozhtsi-oblasnoho-etapu-vseukrains-koi-dytiacho-iunats-koi-vi-s-kovo-patriotychnoi-hry-sokil-dzhura/>

Додаток К

Юні туристи м. Калущ на вершині Говерли. 27 вересня 2019 р.

Джерело: [Електронний ресурс]. *Режим доступу:*

<http://kalushosvita.if.ua/2019/10/09/yuni-turysty-m-kalusha-na-vershyni-hoverly/>

Додаток Л
Лікувально-оздоровчий табір «Дружба»

Додаток Л.1

Літо 2020

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу:
<http://druzba.com.ua/fotohalereya/lito-2020/nggallery/page/1>

Додаток Л.2

Спортивний уїкенд

Відео зі «Спортивного уїкенду» Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://youtu.be/YDxnoDrI2Oo>

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу:
<http://druzba.com.ua/sportyvni-konkursy/>

Додаток Л.3

Флешмоби спрямовані на націоналістичне виховання у ЛОК «Дружба»

Джерело: [Електронний ресурс]. *Режим доступу:*

<http://druzba.com.ua/patriotychni-konkursy/>

Додаток М

Спортивні змагання дітей у літньому таборі «Лімниця».

с. Вістова Калуського району

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://gk-press.if.ua/10-najkrashhyh-dytyachyh-taboriv-na-prykarpatti/>

Додаток Н

ПП «Станіслав» дитячий заклад санітарного типу «Перлина Карпат»

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://perlyna-karpat.if.ua/dityam/fotogalereya/>

Додаток О

Калуська МО Молодого Народного Руху

Додаток О.1

**Учасники проєкту «Освіта – шлях до успіху» на вершині гори Маковиця.
2019 р.**

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу:
<https://vikna.if.ua/news/category/kl/2019/10/10/102872/view>

Додаток О.2**Інтерв'ю Ірини Савки, координаторки проєкту «Освіта – шлях до успіху»
для статті у газеті «Вікна»**

«Для дітей це були нові, цікаві враження і новий досвід. Тут було організовано квест: дітям дали перелік пам'ятників, які вони мали відшукати самостійно, без допомоги Інтернету, спілкуючись з місцевими людьми. Загалом проєкт допоміг встановити дружні контакти між дітьми з різних груп. Головне завдання проєкту полягало у тому, щоб довести дітям, що освіта є запорукою успіху і одним з найважливіших факторів, який визначатиме їхнє майбутнє, що освіта може бути неформальною, про важливість самоосвіти та саморозвитку».

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу:

<https://vikna.if.ua/news/category/kl/2019/10/10/102872/view>

Проект «У пошуках втраченої історії»

2020 р.

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу:

<https://www.facebook.com/kalushmnr/photos/pcb.3771324179588571/3771323462921976/>

Додаток О.4

**Мрій! Рухайся! Дій! Відбувся традиційний табір «Молодого Народного Руху»
22–25 серпня 2020 р.**

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу:
<http://naftohimik.info/news/mistsevi-novini/mriy-rukhaysya-diy-vidbuvsya-traditsiyniy-tabir-molodoho-narodnoho-rukhu-1598531685>

**Відбувся традиційний молодорухівський табір «Чорний ліс» в урочищі
Бовкоти Витвицької сільської територіальної громади
20-25 липня 2021 р.**

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу:
http://naftohimik.info/news/mistsevi-novini/vidbuvsya-traditsiyniy-molodorukhivskiy-tabir-chorniy-lis-1627471937?fbclid=IwAR1yhaAbQPwtE_o1mR9NngCkhMplvGj4OZLjhj1tOYD_nPGLgScRxwXzsyw

**«Рухаймось до вершин–2021» – традиційне щорічне табування
Всеукраїнської ГО «Молодий Народний Рух»**

https://vikna.if.ua/news/category/all/2021/09/05/125764/view?fbclid=IwAR3G8GHLBFnhpof3v_LP3zqvEy2mXFW_C3iIL5juvf0HYFTnNec1e9wo8Qo

Додаток П

Діяльність організації «Спорт для всіх» міста Калуш

Додаток П.1

Інтерв'ю Олега Богдановича Нижника – директора центру фізичного здоров'я населення міста Калуш

1. *Доброго дня! Де і ким Ви працюєте?*
  - «Доброго дня! Я працюю директором центру фізичного здоров'я населення в місті Калуші».
2. *Як Вам прийшла ідея організувати позашкільні спортивні змагання для дітей?*
  - «Ідея організувати позашкільні спортивні змагання до нас прийшла з першого року роботи. З 2006 року 23 грудня міська рада прийняла рішення утворити міський центр фізичного здоров'я населення. Ця структура є Всеукраїнською, є обласні центри, є загальноукраїнський центр фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх».
3. *Чи пам'ятаєте Ви, перші спортивно-розважальні програми, які організували для дітей з Калущини? Як на них відреагували учні та вчителі?*
  - «20 березня я приступив до виконання своїх обов'язків і вже влітку ми розпочали перші змагання «Принцеса двору». Брала участь тільки дівчатка від 6 до 14 років, це були змагання зі стрибків на скакалці. Саме тоді ми й розпочали. На наступний рік ми вже розширили в рамках програми «Спорт для всіх» у кожному дворі. Почалися змагання для хлопчиків і дівчаток. Діти позитивно відреагували на такі змагання».
4. *Чи можна вважати ці спортивні змагання першою краплею великої роботи?*
  - «Звичайно. Кожна робота розпочинається з маленького, як море, що починається з маленького струмка. В наших обов'язках є організація спортивно-масових заходів по місцю проживання населення, а також будь-

де, де знаходяться як дорослі так і малі діти. Пріоритет нашої діяльності – формування бажання до спортивних занять».

5. *Чи учні брали ініціативу в свої руки, подаючи різні ідеї для цих змагань?*

- «Якраз дівчата, на перших змаганнях, дали ідею змагань зі стрибків на скакалці. Хлопці теж пропонували багато ідей. До таких змагань ми пізніше додавали ще стрибки в довжину та естафети. Ось так удосконалювались наші різноманітні заходи».

6. *Чи організовували Ви спортивні походи в гори разом з учнями шкіл?*

- «Походи в нас розпочалися в 2012 році. Влітку ми розпочали наш перший фотоконкурс «Краще гір можуть бути тільки гори». У цьому конкурсі брали участь як діти, так і дорослі. Переможці цього конкурсу були нагороджені поїздкою, яку ми організували в 2013 році. Ми піднімалися на гору Грофу. Нас було 40 чоловік, були і діти, і дорослі. Це був початок наших масових сходжень. Вже з весни ми почали регулярно ходити в гори інколи що два тижні, інколи щомісяця. В нас переважно денні маршрути».

7. *Чи є хтось співорганізатором спорту для всіх?*

- «В Україні центр створений в 2003 році. Потім ця мережа почала розвиватися, створювались обласні та міські центри. Це є така європейська структура. На даний момент в нашому центрі працює 17 чоловік. В нашому підпорядкуванні: стадіон «Хімік», є спортивні майданчики, тренажери. Раніше ми встановлювали спортивні і футбольні, міні-футбольні поля з штучним покриттям біля школи № 1».

8. *Які програми спортивних занять є найуспішнішими?*

- «Виділити найуспішніші неможливо, тому що всі види рухової діяльності вони вітаються і позитивно впливають на розвиток організму, як змалку, так і в старшому віці. Зараз у нас на стадіоні займається група по скандинавській ходьбі».

9. *Як проводяться Дні здоров'я?*

- «7 квітня Всесвітній день здоров'я і ми перед тим організуємо традиційні змагання. Недавно ми влаштували на вулиці Хіміків такі змагання були присутні стрибки в довжину, перетягування канату, стрибки на скакалці».

10. Що Ви можете розповісти про Олімпійське літо?

- «Олімпійське літо стартувало з 2007 року. Кожного літа ми проводимо такі змагання. Різні естафети, змагання з футболу, баскетболу, «спорт для всіх» у кожному дворі – проводяться в нас з 1 червня. Проводяться або в садочках, або по місцю проживання у двориках. Діти проходять близько 30-34 змагань є такі змагання, що відбуваються через день, через два. Фінал Олімпійського літа ми проводимо 23 червня на площі Героїв».

11. У яких спортивних заходах діти беруть активну участь?

- «Активні діти займаються фітболом, міні-футболом, також були в нас змагання з надування м'яча, гандбол, стрибки на скакалці і різноманітні естафети, у кожному дворі стоять баскетбольні щити».

12. Які у Вас плани на майбутнє?

- «На майбутнє ми хочемо щоб у нас у місті був великий спортивно-розважальний комплекс. на стадіоні «Хімік» хочемо збудувати майданчик для ігрових видів спорту з штучним покриттям, який буде якісним, хорошим, сучасним. У планах є також розвивати наші гірські походи. Такий похід гарно впливає на розвиток людини на дихальну та опорно-рухову систему і взагалі людина забуває про все. Людина відключається від буденних проблем в горах вона себе насичує киснем. Ну і звичайно щоб було побільше цікавих речей у двориках. Ми встановлюємо футбольні та тенісні корти, турнікети. Це повинно бути доступним для всіх, хто проживає в нашому місті».

Джерело: Особистий архів Васи́лини Парцей

Додаток П.2

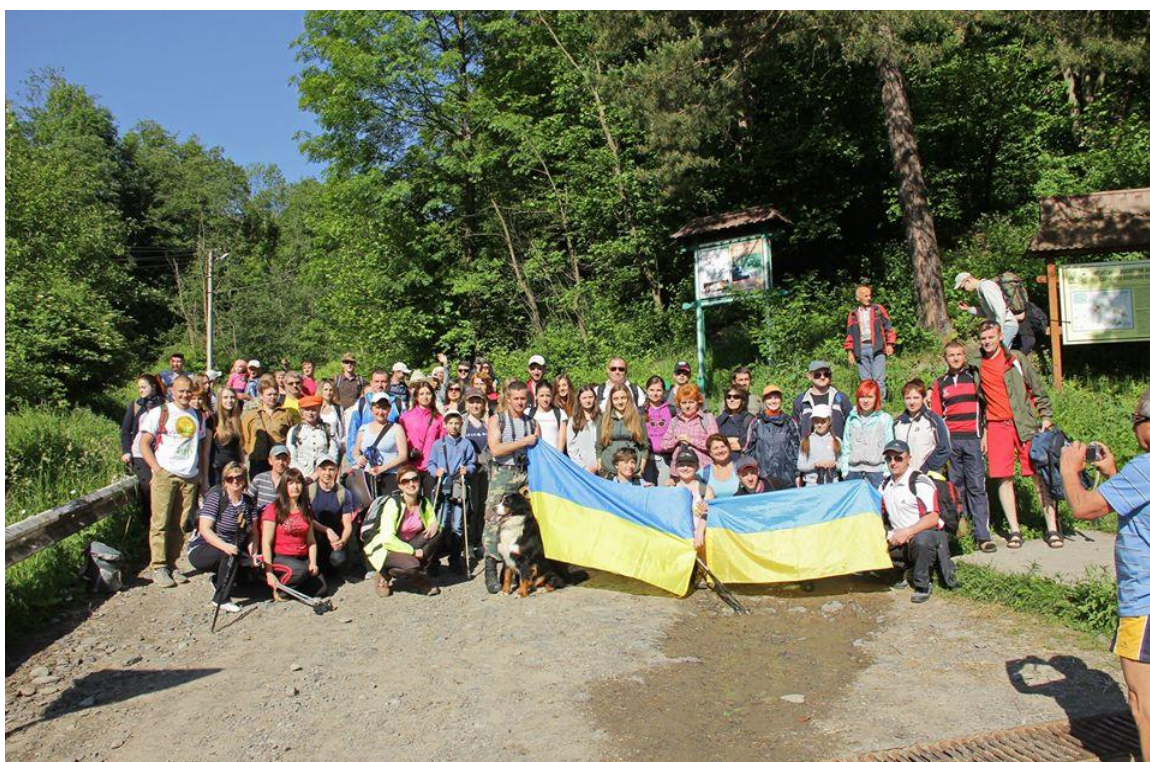
Сходження школярів м. Калуш на гору Грофу. 12 жовтня 2013 р.

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу:
https://www.facebook.com/profile.php?id=100001231957948&sk=media_set&set=a.625768550807538&type=3

Додаток П.3

Мандрівна шкільної молоді Калущини на гору Близниці. 6 червня 2015 р.

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу:

https://www.facebook.com/VitaliySliyzar/media_set?set=a.848930148505361&type=3

Перед сходженням на гору Петрос. 12 липня 2015 р.

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу:

<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=976709702380086&set=a.976709695713420&type=3&theater>

Додаток Р

Спортивно-масові заходи організовані за сприяння центру фізичного здоров'я «Спорт для всіх» м. Калуш

Додаток Р.1

Учасники велопробігу у м. Калуші 12 травня 2019 р.

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу:

<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=2422549751102366&set=pcb.2217115695052075&type=3&theater&ifg=1>

**Учасники спортивно-оздоровчого заходу, приуроченого до
Дня захисту дітей. м. Калуш. 1 червня 2019 р.**

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу:

<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=2458492964174711&set=pcb.2251536951609949&type=3&theater&ifg=1>

«Олімпійське літо» у місті Калуш. 2019 р.

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу:
<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=2524039840953356&set=pcb.2314427521987558&type=3&theater&ifg=1>

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу:
<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=2541854562505217&set=gm.2331302506966726&type=3&theater&ifg=1>

Додаток Р.4

**Учасники пробігу, приуроченого вшануванню пам'яті Павла Ліщинського.
м. Калуш Івано-Франківської області. 14 липня 2019 р.**

Джерело: [Електронний ресурс]. Режим доступу:

<http://kalushcity.if.ua/news/category/city/2019/07/14/21436/view?fbclid=IwAR3VehFArT3cn7ae8yGsK9WGvErqMdaS6m3DgWB9yfEvern2kUNfWJzCahU>

Проект старту

Студентки групи СОІз-2м

Парцей В.В.

Туристичний проєкт «3D – бродилка» – модерний та цікавий напрямок роботи як дітьми, так і з дорослими. Він полягає в дослідженні рідного краю, оздоровленні та розвитку внутрішнього спортивного туризму за допомогою походів в гори та мандрівок Україною. В проєкті закладені основи здорового способу життя, збагачення знаннями про Україну, створення умов для розвитку власного блогу у соцмережах.

Наш девіз – **«Рухайся! Досліджуй! Створюй!»**. Метою є розвиток туризму в Україні, заохочення українців до екологічного життя, навчити наших учасників вести продуктивний та монетизований блог про подорожі, прихилити до спортивного туризму. Учасники нашого проєкту зможуть відпочити фізично та духовно; набратися сил та енергії; оздоровитися; навчитися монтувати відео (*Curcat; VN; Splice; iMovie; Sony Vegas Pro*) та обробляти фото (*Adobe Photoshop,*

Adobe Lightroom); вести власний блог на платформах: *Tik Tok, YouTube, Instagram*; продавати знімки з походів та екскурсій на платформах: *Shutterstock, iStock, Dreamstime, Depositphotos, 123RF*.

«3D – бродилка» надаватиме **низку послуг**, зокрема:

1. **Туристичні походи Карпатськими стежками** (одно та багатоденні походи в гори з кемпінгом – *Говерла, Піп Іван Чорногірський, оз. Несамовите, Сивуля, Ігровець, Бребенескул, Ребра, Шпиці, Піп Іван Мармароський, Хом'як, Синяк та ін.*).
2. **Екскурсії різними куточками України** (побуваємо на лицарських фестивалях (*Тустань, Галич та ін.*), дослідимо історію фортець та замків України (*Олеський замок, Кам'янець-Подільська фортеця, Підгорецький замок, замок-Паланок, Аккерманська фортеця, Хотинський замок, Тараканівський форт та ін.*) , відвідуватимемо цікаві місця (*Бакота, Олешківські піски, Оптимістична печера, Скелі Довбуша, Дністровський каньйон, Актівський каньйон. Лемурійське озеро та ін.*)
3. **Курси відеомонтажу та фотообробки** (теоретична частина, практичні заняття (в поході зокрема або відеоуроки) – монтаж відео, обробка фотографій, домашні завдання, чат-підтримка, просування свого продукту на платформи для монетизації).
4. **Екологічний клуб** (участь в озелененні лісів, посадка дерев в Карпатах, збирання сміття та очищення карпатських стежок).

Необхідні ресурси для реалізації проєкту:

- Сайт компанії та створення сторінок у соцмережах: *Tik Tok, YouTube, Instagram*.
- Створення мобільного додатку для зручності, де можна буде прослухати відеоуроки/купити курс/записатися у похід або подорож.
- Просування за допомогою реклами.
- Формування команди: гіді, копірайтери, контентмейкери, спеціалісти по відео та фото монтажу.
- Придбання транспорту для екскурсій.

Послуги та прайси (для школярів участь у гуртку безкоштовна):

- *Курси відеомонтажу*. Стандарт – 1500; Про – 2500.
- *Курси фотообробки*: дистанційно (група) – 2000; група офлайн – 3500; індивідуально – 5500.
- *В похід Карпатами (виїзд з м. Івано-Франківськ)* – до Чорногірського хребта – 400-600*. Мармароський хребет – 600-700*. Боржава – 500-600*.
*Ціни регулюються відповідно до кількості днів, дальності маршруту.
- Екскурсія до Тустані – 550*; Фортеці Кам'янець-Подільський, Хотин – 700*; оз. Синевир та водоспад Шипіт – 700*; м. Яремче, с. Ворохта, смт. Верховина – 610*. *Ціни регулюються відповідно до кількості днів, дальності маршруту.
- Екологічний клуб – волонтерський захід. Участь безплатна.

Джерело: Особистий архів Васи́лини Парцей

Залучення школярів початкових класів до спортивного та красознавчого туризму на уроках з «Я досліджую світ»

Збирання природних матеріалів для гербарію. Весна 2021 рік

Джерело: Особистий архів Васи́лини Парцей

**Прогулянка рідним селом та дослідження походження назв річок Чечва та
Лімниця. Літо 2022 рік**

Джерело: Особистий архів Васи́лини Парцей

Дослідження назв вулиць села Довге-Калуське. Осінь 2021 рік

Джерело: Особистий архів Васи́лини Парцей

Прогулянка на останній дзвоник. Створення «мандали» з природних матеріалів. Літо 2021 рік

Джерело: Особистий архів Васи́лини Парцей

Додаток Т.5

**Красзнавчий туризм для наймолодших. Експерсія до місцевої бібліотеки.
Дослідження історії власного села та походження його назви. Осінь 2020 рік.**

Джерело: Особистий архів Васи́лини Парцей